

SBORNÍK 1915/59
ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÝCH VĚD

Zemědělská ekonomika

*K některým otázkám zjišťování a výpočtu
vlastních nákladů v JZD*

1

ROČNÍK 4 (XXXI) — PRAHA, LEDEN 1958

CENA 10 Kčs

SBORNÍK

Československé akademie zemědělských věd

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Řídí redakční rada: *kandidát ekonomických věd Karel Svoboda (předseda), kandidát ekonomických věd Ing. Jaromír Havlíček, dopisující člen ČSAZV Ing. dr. Alois Hrubeš, Ing. Josef Krílek, Ing. Ctibor Ledl, dopisující člen ČSAZV Ing. Ladislav Sobotka. — Vedoucí redaktor Bohuslav Vávra.*

Obsah — Содержание — Content — Inhalt

Svoboda K.: K otázkám zjišťování vlastních nákladů v JZD	1
Šebesta M.: K otázce výpočtu vlastních nákladů v JRD	21
Hoffmann E.: Výpočet nákladů ve výrobních družstvech a odměna za pracovní jednotky	35
Bruthans J.: Zjednodušená metodika zjišťování vlastních nákladů v JZD	38
Pospíchal J.: Způsoby rozdělování nepřímých nákladů na jednotlivé výrobky v JZD	41
Machaňkov Vl.: Znižovanie nákladov na výrobu krmiv	44
Kameníček L.: K některým otázkám sledování výrobních nákladů na pícniny	49
Večerek J.: O souladu zjišťování nákladů s účetním systémem	51
Souhrn: K některým otázkám zjišťování a výpočtu vlastních nákladů JZD	54
К некоторым вопросам определения и расчета себестоимости в ЕСХК	56
Zu einigen Fragen der Feststellung und Errechnung der Selbstkosten in JZD (LPG)	57
Bibliografie k vlastním nákladům v zemědělských výrobních družstvech	59

K otázce zjišťování vlastních nákladů v JZD*)

Kandidát ekonomických věd Karel SVOBODA

Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV, Praha

Úvod

Na stránkách zahraničních, zvláště sovětských odborných časopisů a také v našem odborném i denním tisku se v posledních měsících velmi často objevovaly a objevují různé větší nebo menší práce, zaměřené k objasnění problematiky zjišťování vlastních nákladů v zemědělských výrobních družstvech (kolchozech, JZD, LPG atd.). Zároveň s tím se konaly a konají v Sovětském svazu i v zemích lidové demokracie konference, jež svým jednáním mají přispět k úspěšnému vyřešení některých dosud sporných otázek, zvláště pak mají rozhodující význam pro praktické široké zjišťování vlastních nákladů. Také u nás byla již v červnu 1956 k této otázce svolána ekonomickým odborem ČSAZV ve spolupráci s Ústřední zemědělskou sekcí Společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí celostátní konference. Kromě toho byla v červnu 1957 uskutečněna obdobná konference v Bratislavě.

Zvýšené úsilí zemědělských ekonomů na tomto úseku je pochopitelné, neboť zemědělští ekonomové v Sovětském svazu i v ostatních zemích tábora socialismu si vzali kritiku XX. sjezdu KSSS k srdci a chtějí se co nejdříve vyrovnat se svým dluhem zemědělské praxi. Jak známo, XX. sjezd KSSS odsoudil jako naprosto nezdravý fakt, že v kolchozní praxi se dosud nejen nezjišťovaly vlastní náklady, ale dokonce se objevily i názory, že zjišťování vlastních nákladů v kolchozech je nemožné, neboť zde nepůsobí zákon hodnoty.

Přes zvýšené úsilí, jež bylo od XX. sjezdu KSSS vynaloženo také u nás na vyřešení jednotné metody výpočtu vlastních nákladů v socialistické družstevní zemědělské velkovýrobě, nebyly dosud sjednoceny názory na některé důležité otázky, spojené s touto problematikou.

Články a studie, jež se v našem odborném tisku v poslední době objevily, je možno označit za pokračování diskuse, zahájené již zmíněnou celostátní konferencí k těmto otázkám v červnu 1956. Je jistě třeba uvítat každý příspěvek, který povede nejen k objasnění celé problematiky, ale i k urychlenému vypracování jednotné metodiky výpočtu vlastních nákladů a k jejímu širokému zavedení do praxe našich JZD. Je však třeba zároveň vysvětlovat, v čem spočívají nesprávné názory některých odborníků, aby nedošlo k mylným závěrům ještě před skončením diskuse, a to tím spíše, že v těchto názorech je zcela správně

*) Upravený referát přednesený na celostátní konferenci o některých ekonomických otázkách zemědělství v Olomouci v září 1957.

vyzdvihován význam zjišťování vlastních nákladů v jednotných zemědělských družstvech nejen pro družstva samojná, ale i pro celé národní hospodářství. Nemůže být jistě sporu o tom, že takové JZD, které zná vlastní náklady na výrobu každého ze svých produktů, může vést mnohem účinněji boj za zhospodárnění a vyšší efektivnost své výroby než JZD, které neví, zač který produkt vyrábí. Ale nejen to. Ta JZD, která zjištěné vlastní náklady podrobují přísnému rozboru a hledají jejich příčiny přímo ve výrobě, mohou v souladu se svými přírodními a ekonomickými podmínkami činit takové zásahy do své organizace, které jim umožní podstatně zvýšit celkový objem hrubé i tržní produkce, za současného hospodárného vynakládání živé i mrtvé práce.

Vzhledem k tomu, že již na předcházející konferenci byl velmi podrobně vyzvednut význam vlastních nákladů, zaměříme se proto na nejdůležitější problematiku otázky metody zjišťování vlastních nákladů.

Jsou to v podstatě tyto otázky:

1. *Oceňování a započítávání živé práce družstevníků.*
2. *Oceňování a započítávání použitých vlastních výrobků družstva.*
3. *Rozdělování nepřímých pracovních i materiálových nákladů.*
4. *Rozdělování nákladů při současné výrobě více výrobků.*

Dosáhneme-li jednoty v názorech na řešení těchto nejdůležitějších metodických otázek, můžeme také družstevní zemědělské praxi doporučit jednotný postup jak při zjišťování, tak i při rozboru vlastních nákladů.

Oceňování vynaložené práce družstevníků

Nejdůležitější a také dosud nejvíce spornou otázkou je oceňování vynaložené práce družstevníků. Skutečnost, že JZD rozdělují výsledky své celoroční činnosti po splnění povinnosti vůči státu a po krytí družstevních fondů na odpracované pracovní jednotky, příp. na prémie, způsobuje, že výše odměny za práci je nejen v jednotlivých družstvech, ale také v jednotlivých letech rozdílná. Funkce pracovní jednotky jako míry práce i rozdělování a různá výše důchodů družstva jsou tedy základními určujícími činiteli velikosti odměny za práci, i když nepostihují veškerou odměnu za práci. To ovšem, jak známo, vede k tomu, že stejné množství práce, vykonané na příklad ve dvou JZD, může být a také skutečně bývá různě hodnoceno, to znamená, že je i rozdílný osobní důchod družstevníků. Právě tento fakt vyvolává otázku, zda je správné použít při výpočtu vlastních nákladů skutečné odměny za práci či nikoliv. Názory, jež se v řešení této otázky u nás i za hranicemi objevují, se rozcházejí. Tak na příklad Vsesvazový výzkumný ústav zemědělské ekonomiky SSSR a část zemědělských ekonomů v Sovětském svazu (na př. soudruzi Těrentěv, Kutikov, Abramov, Šilov a j.) se domnívají, že při výpočtu vlastních nákladů v kolchozech je účelné započítávat odměnu za práci na základě jednotného oceňování trudodnů. Takovýto způsob nejlépe umožňuje jak srovnatelnost vlastních nákladů ve více kolchozech navzájem, tak i v časové řadě, nehledě k významu takto zjištěných vlastních nákladů pro cenovou a výkupní politiku státu. Jiná část ekonomů v Sovětském svazu (Venžer, Makarova, Majde, Lapkin, Kozlov, Romaněnko, Peršin a j.) považují za správné započítávat do vlastních nákladů kolchozů skutečnou odměnu za práci. Přitom někteří z nich zároveň připouštějí možnost nebo i doporučují, aby pro srovnání kolchozů navzájem, příp. pro cenové účely i pro potřebu samotných kolchozů, se při výpočtu vlastních nákladů používalo obojího způsobu započítávání odměny za práci. Znamená to

tedy, že volí obě metody výpočtu vždy podle účelu, pro který je třeba vlastní náklady využít: zda pouze pro potřebu daného kolchozu nebo pro účely národohospodářské.

Podobné názory na oceňování živé práce družstevníků při výpočtu vlastních nákladů zastávají různí ekonomové i u nás. Poněvadž v této souvislosti je často uváděna i metodika, které používá při zjišťování vlastních nákladů u několika desítek JZD již po dobu několika let Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV v Praze a SAV v Bratislavě, podívejme se na způsob řešení této otázky. Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV používá získaných výsledků nejen pro bezprostřední pomoc těm JZD, na nichž vlastní náklady sleduje, ale také — a to zejména — jako podkladů, jež jsou předkládány příslušným orgánům pro účely cenové a výkupní politiky.

Kolektiv pracovníků Výzkumného ústavu vychází při oceňování živé práce družstevníků ze zásady, že i přes různou pevnost norem a různé zařazení prací do tříd jak uvnitř družstva, tak i mezi družstvy navzájem, je možno použít pracovní jednotky a jejího jednotného ocenění pro výpočet vlastních nákladů, neboť v počtu spotřebovaných pracovních jednotek je konec konců vyjádřeno jak množství, tak i kvalita vykonané práce.

Proč je však třeba oceňovat *PJ* jednotně ve stejné výši a jak tuto výši vypočítat? Pracovníci ústavu vycházejí ze stanoviska, že ocenění živé práce družstevníků, byla-li provedena za stejných podmínek ve stejném množství a ve stejné kvalitě, má být také stejné ve dvou i více družstvech. Domnívají se, že ocenění stejného množství práce téže kvality pokaždé jiným způsobem, t. j. podle skutečné výše pracovní jednotky, neumožňuje srovnání ani v rámci jednoho JZD ani mezi družstvy navzájem. Uvedme příklad. Je-li na obdělávání jednoho hektaru cukrovky při průměrné mechanizaci nutno vynaložit 106 pracovních jednotek, bude zřejmě pracovní náklad na tento hektar a tím i na jeden metrický cent cukrovky rozdílný ve dvou JZD, z nichž v jednom činí hodnota pracovní jednotky na př. 15 Kčs a ve druhém 30 Kčs. Vždyť hodnota pracovní jednotky je konec konců vyjádřením nejen úspěchů či neúspěchů veškeré činnosti družstva, t. j. výrobního úsilí i hospodárnosti družstevníků na všech úsecích činnosti JZD, ale její výše je ovlivněna též příjmy z nevýrobní činnosti i různým položením družstev v daných přírodních a ekonomických podmínkách. Nelze samozřejmě tvrdit, že vždy a v každém případě by pro celé JZD znamenalo, že nižší hodnota pracovní jednotky znamená nižší vlastní náklady a naopak vysoká hodnota pracovní jednotky vysoké vlastní náklady v JZD. Přesto však je zřejmé, že na příklad v družstvech, kde materiálové náklady jsou stejně velké jako hrubá produkce v běžných cenách, by nebyly žádné pracovní náklady, ačkoliv práce byla vynaložena, neboť v těchto JZD, kde počet spotřebovaných pracovních jednotek nemáme čím ocenit, nemohou být ani pracovní náklady.

Skutečně dosažená hodnota pracovní jednotky nemůže být proto také ani přesným oceněním vynaložené živé práce družstevníků pro výpočet vlastních nákladů (nikoliv pro zjištění osobních důchodů členů JZD). V ní je totiž již zahrnut buď podíl členů JZD na jisté formě zisku družstva, který hodnotu pracovní jednotky zvyšuje nad určitý společenský průměr, nebo podíl členů JZD na špatných celkových hospodářských výsledcích, který skutečnou hodnotu pracovní jednotky naopak snižuje.

To ovšem neznamená, že by nebylo možno použít při výpočtu vlastních nákladů v JZD skutečně dosažené odměny za pracovní jednotky, jestliže se „očistí“ od oněch částek, jež vyplývají jednak z různých příjmů z nevýrobní

činnosti JZD (na př. tržby za obchodní zboží, úroky z uložených peněžních prostředků a pod.) a jednak z působení diferenční renty. Takové „očistění“ je však velmi obtížné a prakticky téměř neproveditelné. Přitom i v těchto případech bude výše odměny za pracovní jednotku v jednotlivých JZD rozdílná a z tohoto důvodu budou i vlastní náklady mezi jednotlivými JZD nesrovnatelné, i když v daném JZD budou již více odrážet objektivní skutečnost.

Zastánci způsobu oceňování živé práce družstevníků ve skutečné výši odměny za práci uvádějí, že jedině tento způsob umožňuje objektivně analyzovat ekonomiku každého jednotlivého družstevního hospodářství, zatím co jakékoliv jednotné ocenění pracovních jednotek takovou analýzu znemožňuje. Přitom však na otázku, jaká bude výše pracovního nákladu v těch družstvech, kde odměna na pracovní jednotku je velmi nízká nebo se rovná nule, odpovídají, že v těchto JZD se vlastní náklady zatím zjišťovat nemají. Podle našeho názoru právě tato JZD potřebují znát nejdříve své vysoké vlastní náklady, jejich strukturu a především jejich příčiny, aby mohla učinit opatření k jejich snížení a tím ke zvýšení své faktické odměny za práci.

Zdá se tedy, že všechny tyto okolnosti hovoří pro to, aby pro výpočet vlastních nákladů bylo ocenění živé práce družstevníků stejné bez ohledu na dosaženou výši pracovní jednotky, jestliže bylo vykonáno stejné množství práce a stejné kvality. A to je i při určitých výhradách vyjádřeno nakonec v jedné pracovní jednotce. Výše pracovního nákladu na jednotlivé produkty bude pak samozřejmě závislá především na počtu spotřebovaných pracovních jednotek celkem na daný produkt vynaložených a ten je dále především závislý na úrovni mechanisace a organisace práce, jestliže nepřihlížíme k úrovni výkonových norem a zařazení prací do tříd.

Je zde ovšem otázka, v jaké výši ocenit množství a kvalitu práce družstevníků, jež jsou vyjádřeny v jedné pracovní jednotce. Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV vychází ze stanoviska, že náplň pracovního dne družstevníka je totožná s náplní pracovního dne dělníka na státních statcích. Vycházíme-li dále ze zásady, že je alespoň podmíněně správná relace i mezi výši základních mzdových sazeb v různých odvětvích hmotné výroby, pak z toho zřejmě vyplývá, že společensky průměrné ocenění živé práce dělníka na státních statcích a člena JZD by mělo být pro účely výpočtu vlastních nákladů rovněž stejné. Zde ovšem narážíme na další obtíž. Na státních statcích je množství vynaložené práce měřitelné v hodinách, ale v JZD je zatím jediným měřítkem vynaložené práce pracovní jednotka. Aby byla tato obtíž překonána, zjišťoval Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV u několika set družstevníků, pracujících v nejrůznějších odvětvích výroby JZD, jakého počtu hodin je třeba vynaložit na jednu odpracovanou pracovní jednotku v průměru. Došel k závěru, že při úrovni mechanisace práce, jež v průměru byla v JZD v roce 1956, je k jedné průměrné pracovní jednotce třeba 5,3 hodin práce. Na základě průměrné hodinové úkolové mzdy dělníků na státních statcích, zvýšené o různé sociální výhody (pojištění, příspěvky na děti, placená dovolená, jakož i výhodný odkup naturálií a pod.) a takto zjištěného počtu hodin, připadajících na jednu pracovní jednotku, bylo vypočteno společensky průměrné ocenění množství a kvality práce ve výši 25 Kčs, jež je vyjádřeno v jedné pracovní jednotce v průměru sledovaných několika desítek JZD.

Je možno namítnout, že družstevníci ve skutečnosti dostávají jinou odměnu na PJ, než jaká je započítávána do vlastních nákladů. I když tomu ve skutečnosti tak je, není nikterak dotčena reálnost hodnocení jejich práce s hlediska společenského průměru, vyplývajícího v určitém období z dané úrovně produk-

tivity práce v zemědělství a vzájemných relací odměn za práci v jednotlivých odvětvích národního hospodářství.

Skutečnost, že některá JZD mají odměnu na pracovní jednotku vyšší než kolik činí toto společensky průměrné ocenění, v podstatě jenom vyjadřuje, že ve své odměně na pracovní jednotku mají zahrnut i podíl na jisté formě zisku, ať již byl dosažen vyšším pracovním úsilím a hospodárností družstevníků či výhodnějších přírodními a ekonomickými podmínkami. Ta JZD, která mají svou skutečnou odměnu na pracovní jednotku nižší, než kolik činí takto oceněná pracovní jednotka, mají naopak v ní zahrnut i podíl na horších hospodářských výsledcích, ať již byly způsobeny menším pracovním úsilím družstevníků nebo méně příznivými přírodními a ekonomickými podmínkami JZD. To tedy zároveň umožňuje přesněji vyjádřit onu část osobního důchodu družstevníků, jež byla čerpána z hrubého důchodu JZD nad, případně pod společensky nutnou výši odměny za práci, což zároveň umožňuje přesnější stanovení čistého důchodu JZD, nutného pro stanovení rentability jednotlivých produktů i celých výrobních odvětví družstevní výroby. Je samozřejmé, že mohou existovat ještě další způsoby stanovení výše jednotného ocenění jedné *PJ* a bylo by proto nesprávné tvrdit, že způsob, používaný Výzkumným ústavem zemědělské ekonomiky ČSAZV, je jediné správný. Tento způsob zasluhuje neustálého zpřesňování nejen pokud jde o zjišťování počtu pracovních hodin nutných k odpracování jedné pracovní jednotky podle jednotlivých výrobních odvětví, ale i pokud jde o výši průměrné hodinové úkolové mzdy dělníků na státních statcích, která s růstem produktivity práce rovněž vzrůstá. Toto zpřesňování je však možno provádět vždy jen za delší období (4–5 roků), aby byla zachována srovnatelnost vlastních nákladů po více let.

V souvislosti s oceněním živé práce družstevníků objevuje se otázka, jakými cenami ocenit tu část odměny na *PJ*, kterou družstevníci dostávají v naturaliích. Někteří ekonomové*) tvrdí, že tato otázka by neměla být již předmětem diskuse, neboť státní nákupní cena je podle jejich názoru jediné správnou výší pro ocenění těchto naturalií. Domníváme se, že je třeba vysvětlit různé důvody pro rozdílná stanoviska i k tomuto problému. I když argumenty uváděné pro zdůvodnění státní nákupní ceny se zdají být správné, stejně tak lze podobných argumentů použít pro zdůvodnění státních maloobchodních cen, v nichž by se vydané naturalie na *PJ* měly oceňovat. Mluví pro ně skutečnost, že družstevník, který by vůbec žádné naturalie na pracovní jednotku nedostal, nebo by si chtěl jejich rozsah rozšířit nákupem, musel by tyto produkty, resp. výrobky z nich vyrobené, nakoupit za cenu platnou ve státním a družstevním maloobchodě, případně za cenu platnou v t. zv. přímém prodeji. Je proto třeba vysvětlit, proč Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV používá cen výkupních.

Uvedli jsme, že pro ocenění jedné pracovní jednotky (bez ohledu na to, jaká její část je vyplácena v naturaliích) používá Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV jednotné sazby, odpovídající společensky průměrnému ocenění množství a kvality vynaložené živé práce v zemědělství, jež je v jedné pracovní jednotce obsaženo. Počtem pracovních jednotek a tímto jednotným oceněním je tedy v podstatě i určena výše pracovního nákladu na ten který produkt. Peněžní část pracovního nákladu vznikne tedy odečtením hodnoty naturalií od celkového jednotného ocenění pracovní jednotky. Je samozřejmé, že čím větší množství naturalií je na *PJ* rozdělováno, nebo čím vyšší bude jejich

*) Viz na př. Zemědělské noviny z 2. IV. 1957.

ocenění, tím nižší bude peněžní část odměny za pracovní jednotku. Výše peněžní části odměny na *PJ* stejně jako celá odměna nemůže však být pro výpočty vlastních nákladů libovolná, nýbrž musí opět odpovídat jistému společenskému průměru. Pracovníci Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky ČSAZV se domnívají, že v současné době je i zde nutno přihlížet k průměrné hodinové úkolové sazbě na státních statcích skutečně vyplácené, tedy bez jakéhokoliv dalšího zvyšování o různé sociální výhody včetně výhod, jež dělníkům na státních statcích vyplývají z levného odkupu naturalií. Po různých propočtech dospěli pracovníci ústavu k závěru, že této výši peněžní části odměny za práci v JZD se blíží nejvíce ta část celkové jednotně stanovené odměny, jež zbývá po odečtení vydaných naturalií, oceněných výkupními cenami. Při použití cen nákupních nebo maloobchodních značně by klesla peněžní část odměny *PJ* již pod uvedený průměr. V některých JZD, která vydávají na *PJ* neúměrně vysoké množství naturalií, značně překračující možnou osobní spotřebu družstevníků a jejich rodin, by ocenění těchto naturalií nákupními cenami při zásadě jednotného ocenění *PJ* vedlo k tomu, že peněžní část odměny by byla nejen hluboko pod skutečně vyplácenou odměnou v penězích, ale v některých případech dokonce i k celému vyčerpání jednotně stanovené odměny za *PJ*. V takových případech by tedy peněžní část odměny za *PJ* nebyla vůbec žádná, ačkoliv byla vyplácena.

Nutnost rozdělení jednotně stanovené odměny na *PJ* na část peněžní a naturalní byla dále vyvolána tou skutečností, že každý výrobek, tedy i výrobky, jež jsou používány jako naturalie na *PJ*, musí být v každém jednotlivém JZD přesně vybilancovány, má-li být vypočtena rentabilita jejich výroby. To znamená, že při rozdělování těch produktů, jež byly vydány jako naturalie na *PJ*, je třeba mezi výnosy dosažené realizací započítat i „výnos“ získaný rozdělením mezi družstevníky. Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV zde opět vycházel z názoru, že nejvhodnější bude takové ocenění, jež se nejvíce blíží vlastním nákladům tohoto produktu. U obilovin, jež tvoří největší část naturalií na *PJ*, to představují právě ceny výkupní.

Z těchto úvah a propočtů vycházel tedy kolektiv pracovníků ústavu při volbě cen za naturalie, vydávané na *PJ*. Dospěl k názoru, že v současné situaci je nejvhodnější oceňovat pro účely zjišťování vlastních nákladů tyto naturalie cenami výkupními, neboť po jejich odečtení (podle skutečného množství v každém JZD) zůstává v průměru taková peněžní část odměny za *PJ*, jež se nejvíce přibližuje peněžní části společensky průměrného ocenění živé práce pracujících v zemědělství.

Ze všeho, co bylo dosud uvedeno, vyplývá, že v otázce oceňování práce družstevníků pro účely zjišťování vlastních nákladů v JZD nebylo dosud řečeno poslední slovo, i když s našeho hlediska se zdá být nejvhodnější metoda jednotného ocenění pracovních jednotek takovou částkou, jež by odpovídala společensky nutné výši odměny za práci s ohledem na ostatní odvětví hmotné výroby.

Je za takové situace možno doporučit družstvům některý z obou uvedených způsobů jako jedině vhodný a správný? Domníváme se, že v dané etapě vývoje našich JZD není ani pro široké uplatňování v praxi bezpodmínečně nutné doporučovat, aby vynaložená práce družstevníků, měřená počtem spotřebovaných pracovních jednotek na jednotlivé produkty, byla vyjadřována jedním nebo druhým způsobem, t. j. ve skutečné výši odměny na jednu *PJ* nebo pevně stanovenou jednotnou odměnou. Pracovníci ústavu jsou toho názoru, že pro široké použití v praxi lze družstvům doporučit, aby vlastní náklad na kterýkoliv výrobek byl vyjadřován ve dvou ukazatelích, t. j. v nákladech materiálových včetně nákladů

za práce STS a v počtu spotřebovaných pracovních jednotek na jednotku daného výrobku. S tohoto hlediska bude na př. náklad na jeden metrický cent pšenice činit 65 Kčs a 1,15 pracovních jednotek. Je možno namítnout, že vyjádření vlastního nákladu ve dvou ukazatelích ztěžuje přehlednost, nedovoluje jeho srovnání s dosaženou průměrnou realizační cenou, působí obtíže při srovnávání s jinými JZD a pod. To je jistě pravda a odstranit tyto námitky je možné jen tím, že takto vyjádřenou spotřebu pracovních jednotek vynásobíme buď jednotně stanovenou odměnou za jednu *PJ* nebo odměnou skutečně vyplácenou, avšak sníženou o takovou její část, jež z nevýrobních důchodů, případně z působení diferenční renty způsobila celkové zvýšení odměny na jednu *PJ*. Takové „očistění“ pracovní jednotky je velmi obtížné a pro praktickou potřebu v JZD téměř neproveditelné. Je zde však otázka, zda vlastního nákladu, vypočteného ve dvou ukazatelích, je možno stejně dobře využít v dalším ekonomickém rozboru hospodaření JZD jako vlastního nákladu, vyjádřeno pouze v jednom ukazateli a zda tudíž s tohoto hlediska, zejména pak pro stanovení správných opatření, jsou vpředu uvedené námitky důležité. Na tuto otázku je možno zcela jednoznačně odpovědět, že vlastní náklady, vyjádřené ve dvou ukazatelích, je možno využít nejen stejně dobře, ale dokonce i lépe pro následný ekonomický rozbor JZD a pro stanovení účinných opatření ke zvýšení efektivnosti družstevní velkovýroby.

Nově vytvořená hodnota prací družstevníků a pracovníků STS, označovaná jako hrubý důchod JZD, patří k nejdůležitějším kategoriím v ekonomice družstev. S růstem hrubého důchodu družstev roste i životní úroveň družstevníků, podobně jako s růstem národního důchodu v celé socialistické společnosti roste životní úroveň všech pracujících. Je samozřejmé, že hrubý důchod v JZD bude tím vyšší, čím vyšší bude celková produkce v JZD a čím méně bude na tuto produkci vynaloženo materiálových nákladů. A je opět samozřejmé, že hrubý důchod na každou vynaloženou pracovní jednotku, který vyjadřuje v podstatě efektivnost vynaložené živé práce, bude tím vyšší, čím méně bylo spotřebováno pracovních jednotek. Ukazatel hrubého důchodu na jednu pracovní jednotku, vypočtený u každého jednotlivého produktu, vyjadřuje tedy nejen efektivnost vynaložené živé práce v jednotlivých odvětvích družstevní výroby i její „zhodnocení“ při výrobě každého produktu, ale současně ukazuje i stupeň výrobnosti a hospodárnosti u každého výrobku. Nelze proto jistě mít pochyb o tom, že s tohoto hlediska je ukazatel hrubého důchodu na jednu *PJ* podle výrobků, odvětví i vcelku jedním z nejdůležitějších ukazatelů pro posouzení hospodářských výsledků JZD. A právě jeho snadný výpočet nám umožňuje vlastní náklady v JZD, vyjádřené ve dvou ukazatelích. Když totiž od hrubé produkce každého výrobku, vyjádřené v běžných cenách, odečteme námi již vypočtené materiálové náklady na tento výrobek vynaložené, získáme hrubý důchod vytvořený u tohoto výrobku. Jestliže jej pak vydělíme počtem pracovních jednotek na tento výrobek spotřebovaných, získáme hrubý důchod na jednu pracovní jednotku u příslušného výrobku. Z rozdílné výše hrubého důchodu na jednu *PJ* u jednotlivých výrobků je pak možno zjistit, u kterých výrobků byl vytvořen největší hrubý důchod na jednu *PJ*, to znamená, které nejvíce přispěly ke skutečné odměně za práci v JZD a naopak, u kterých výrobků byl vytvořen nízký hrubý důchod, t. zn., u kterých nákladná výroba způsobila snížení hrubého důchodu vcelku a tím také osobního důchodu družstevníků. Z podrobného rozboru těchto rozdílných hrubých důchodů je proto možno učinit závěry a opatření nejen ke zvýšení výrobnosti, ale i hospodárnosti v jednotlivých odvětvích i u jednotlivých výrobků.

Stejně tak z rozdílné výše hrubého důchodu na jednu *PJ* u několika družstev, hospodařících ovšem ve stejných nebo velmi podobných přírodních a ekonomických podmínkách, lze činit závěry nejen o tom, které z družstev hospodaří lépe, ale zároveň činit i opatření, jimiž by se zkušenosti z lépe hospodařících družstev uplatnily i v družstvech ostatních. Jen pro zajímavost je možno uvést, že na př. hrubý důchod vytvořený v rostlinné výrobě a připadající na jednu *PJ* činil v roce 1956 u družstev v řeparské a kukuřičné oblasti, zkoumaných ústavem, Kčs 33,20, zatím co v živočišné výrobě jen Kčs 11,95. Hrubý důchod na jednu *PJ*, vytvořený v celé zemědělské výrobě, činil pak Kčs 23,75.

O čem svědčí tato data? Ukazují především na to, že hrubý důchod na jednu *PJ* v celé zemědělské výrobě mohl být podstatně vyšší, kdyby hrubý důchod v živočišné výrobě na jednu *PJ* vzrostl. Je proto nutné, aby došlo nejen k vzestupu hrubé produkce v živočišné výrobě, a to zejména zvyšováním užitkovosti hospodářských zvířat, ale i ke snížení materiálových nákladů na každou jednotku této zvýšené produkce především dostačující levnou výrobou vlastních krmiv a konečně k úspornějšímu vynakládání pracovních jednotek. Kdyby těmito opatřeními vzrostl hrubý důchod vytvořený v živočišné výrobě na jednu *PJ* na úroveň hrubého důchodu připadajícího na jednu *PJ* ve výrobě rostlinné, zvýšily by se podstatně (asi o 40 %) osobní důchody družstevníků, a tím i jejich životní úroveň.

Zkoumáním a rozбором nízkých hrubých důchodů na jednu *PJ* u jednotlivých výrobků je velmi dobře možno odhalit příčiny tohoto nepříznivého stavu a nastoupit cestu k jejich odstranění. Při této příležitosti je však třeba zdůraznit, že by bylo nesprávné činit opatření k rozšiřování výroby v těch odvětvích, kde je dosahováno vysokých hrubých důchodů a naopak omezovat výrobu v odvětvích, jež přinášejí nízké hrubé důchody jen na základě výsledků za jeden nebo dva roky, nebo bez ohledu na celou organizaci výroby. Je třeba vždy nejdříve přezkoušet, zda bylo učiněno vše pro zvýšení hrubého důchodu na jednu *PJ* v zaostávajícím odvětví nebo u příslušného výrobku a teprve v druhé řadě na základě několikaletých výsledků je možno přikročit k rozšíření odvětví, kde lze vyvířit vysoký hrubý důchod na jednu *PJ*, avšak vždy a bezpodmínečně jen tehdy, je-li zabezpečen vzájemný soulad a trvalý rozvoj všech odvětví výroby, především pak obou odvětví základních, t. j. rostlinné a živočišné výroby.

Vidíme tedy, že našim JZD není třeba doporučovat jeden nebo druhý způsob započítávání vynaložené živé práce družstevníků při výpočtu vlastních nákladů v JZD, ale že vlastní náklady, vyjádřené ve dvou ukazatelích, plně umožňují nejen podrobně ekonomicky rozebrat hospodaření, ale prostřednictvím ukazatele hrubého důchodu na jednu *PJ* a samozřejmě též na jeden hektar zemědělské půdy, i vzájemné srovnávání družstev mezi sebou. Tím zároveň společně umožňují družstvům vést účinný boj za zvýšení i zlevnění jejich výroby. A to je hlavní a rozhodující účel, pro který JZD vlastní náklady zjišťují nebo mají zjišťovat.

O způsobech odměňování

V souvislosti se zjišťováním vynaložené živé práce a jejího započítávání do vlastních nákladů JZD je nezbytné zaujmout též stanovisko k doporučovaným způsobům odměňování v JZD, schváleným III. celostátním sjezdem JZD. III. sjezd JZD doporučil, aby základní odměna v rostlinné výrobě byla stanovena buď na základě úkolových sazeb za jednotku výrobku nebo podle procenta splně-

ní plánovaných výrobních úkolů. V živočišné výrobě bylo doporučeno stanovit základní odměnu pouze na základě úkolových sazeb za jednotku výrobku. Zbývající část odměny za práci má být vyplácena převážně v penězích, a to ve formě prémie za překročení plánovaného výrobního úkolu, případně plánovaných tržeb, za snížení plánované potřeby krmiv na jednotku výrobku nebo za jiné pracovní a výrobní výsledky.

Nemůže být jisté sporu o tom, že forma prémie a jejich vyplácení převážně v penězích má velký význam nejen s hlediska zvýšení hmotné zainteresovanosti družstevníků na růstu produkce a jejím z hospodárnění, ale též s hlediska lepšího zabezpečování centrálních fondů zemědělských výrobků. Pak ještě více vzroste význam prémie u těch družstev, jež započítávají pracovní jednotky pouze do výše plánu a veškeré další výrobní i pracovní výsledky odměňují pouze v peněžních premiích. U těchto JZD umožňuje t. zv. „jednotkový strop“ rychlý vzrůst odměny na pracovní jednotky při současném jejich hospodárném vynakládání.

V souvislosti s nově doporučovanými způsoby odměňování je proto třeba odpovédět v podstatě na tyto otázky:

1. Započítávají se do pracovního nákladu jen pracovní jednotky skutečně vynaložené, nebo
 - a) pracovní jednotky upravené podle procenta plnění plánované výroby (u JZD, jež zavedla tento způsob výpočtu základní odměny);
 - b) pracovní jednotky započítávané jen do výše plánu (u JZD, jež zavedla tento způsob výpočtu základní odměny)?
2. Započítávají se do pracovního nákladu též vyplacené prémie?

Je zřejmé, že správné řešení těchto otázek je zvláště důležité pro ta JZD, která zavedla nebo zavedou jeden ze způsobů odměňování, doporučovaných III. celostátním sjezdem JZD a hodlají zjišťovat vlastní náklady.

Podle dosavadní metodiky, kterou používá Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV, je pracovní náklad určován počtem skutečně odpracovaných pracovních jednotek a pevně stanovenou odměnou na jednu PJ, jež se v podstatě rovná společensky průměrnému ocenění množství a kvality živé práce, již bylo zapotřebí vynaložit k získání jedné pracovní jednotky. Podle druhého způsobu, doporučovaného různými ekonomy, je pracovní náklad určován počtem skutečně odpracovaných pracovních jednotek a skutečnou odměnou, vyplácenou na jednu PJ. Ani při prvním, ani při druhém způsobu výpočtu pracovního nákladu se však neuvádí a neuváděla odpověď na to, zda mají nebo nemají být do pracovního nákladu počítány též pracovní jednotky, připisované družstevníkům navíc za překročení výrobního úkolu nebo zda mají být sem započítávány též prémie (dříve doplňkové odměny).

Máme za to, že ta JZD, která přijala způsob dodatečného zápočtu nebo odpočtu pracovních jednotek podle procenta splnění plánu a která hodlají vy počítávat vlastní náklady ve dvou ukazatelích, po případě použít způsobu jednotného ocenění PJ, mají pracovní náklady vyjadřovat na základě skutečně odpracovaných pracovních jednotek bez ohledu na jejich pozdější zvýšení nebo snížení. Čím lze odůvodnit toto stanovisko? Lze je odůvodnit především tím, že pouze skutečně vynaložené pracovní jednotky (ovšem za předpokladu správně stanovených výkonových norem a správného zařazení prací do obtížnostních tříd), vyjadřují množství a kvalitu živé práce, jež byla ve výrobním procesu

vynaložena. A je jistě samozřejmé, že pouze skutečně vynaložená živá práce může být řádným základem pro stanovení výše pracovního nákladu.

Podobně tomu bude i u těch JZD, která započítávají pracovní jednotky pouze do výše plánů. V těchto družstvech je třeba také zjistit, jaké celkové množství pracovních jednotek bylo nutno vynaložit na veškerou dosaženou produkci, a to bez ohledu na to, zda se družstevníkům započítávají všechny nebo jen část, t. j. do výše plánu. Použit pro výpočet vlastních nákladů pouze jejich část by znamenalo nevyjádřit prakticky vynaložené množství a kvalitu živé práce. Podle názoru pracovníků ústavu je třeba v těch JZD, která zavedla uvedený způsob základní odměny v pracovních jednotkách, evidovat pro účely výpočtu vlastních nákladů veškerou vynaloženou živou práci družstevníků ve výrobě, měřenou pracovními jednotkami a tuto také používat jen pro výpočet pracovních nákladů.

První způsob výpočtu pracovních nákladů, který též používá ústav, t. j. oceňování pracovních jednotek jednotnou částkou, stejně jako způsob vyjadřování vlastních nákladů ve dvou ukazatelích tedy vyžaduje, aby pracovní náklad byl vypočítáván na základě skutečně spotřebovaných pracovních jednotek, resp. pracovních jednotek, jež by se započítávaly družstevníkům, kdyby nebyl stanoven t. zv. „jednotkový strop“ a nebyly připočítávány, resp. odpočítávány, *PJ* podle procenta splnění plánovaných výrobních úkolů. Z toho pak dále vyplývá, že prémie při použití těchto způsobů zjišťování vlastních nákladů nelze do pracovního nákladu započítávat.

Je třeba však mít neustále na mysli, že pracovní jednotka, vzhledem k rozdílně stanoveným výkonovým normám v jednotlivých JZD, nemůže být přesným a srovnatelným ukazatelem množství vynaložené živé práce ve více JZD. Pouze v časových jednotkách vyjádřené množství živé práce, při respektování různé kvality této práce, může být přesným základem pro výpočet pracovního nákladu. Uvědomíme-li si pak, že mnohá a někdy i dobrá JZD mají tendenci snižovat výkonové normy, pak tím více se nám projeví nutnost hledat cesty k přesnějšímu vyjádření množství i kvality vykonané práce v časových jednotkách. Domníváme se, že lze bez velkých obtíží zpřesnit dosavadní evidenci v družstvech tak, aby v počtu pracovních hodin nebo v nejhorším případě v počtu pracovních půldnů zachycovala množství vynaložené práce odděleně podle její různé kvality, to znamená, prakticky odděleně podle zařazení prací do jednotlivých t. zv. obtížnostních tříd. I když lze předpokládat, že budou opět mnohá JZD, která nezařadí některý druh práce do doporučené obtížnostní třídy, přesto by taková evidence vynaložené živé práce znamenala značný pokrok, usnadňující nejen přesnější zjišťování vlastních nákladů v JZD, ale i produktivity práce a intensity zemědělské výroby. Nelze jistě pochybovat o tom, že dobrá znalost těchto ukazatelů je pro řádné hospodaření družstev a jejich další rozvoj nezbytná. Pomocí koeficientů, odpovídajících na př. dnešnímu odstupňování jednotlivých tříd, by pak bylo možné zcela jednoduchým způsobem převést odpracované hodiny či půldny práce různé kvality na celkový počet hodin či půldnů práce stejné kvality.

Tento návrh vychází z dnešního stavu doporučovaného zařazování do jednotlivých tříd a jejich odstupňování, na kterém by nemuselo být v podstatě nic měněno. Při dalším zdokonalování by však bylo nutno přezkoušet, zda dnešní způsob zařazování prací do sedmi tříd je vyhovující či nikoliv. Domníváme se, že by bylo nutno především přezkoušet jak počet tříd, tak i odstupňování mezi jednotlivými třídami, jež je vyjádřeno intervalem 0,25 *PJ*. Na příklad je všeobecně známo, že drtivá většina všech prací v JZD je fakticky zařazena do III.

a IV. obtížnostní třídy, zatím co práce v ostatních třídách jsou jen nepatrnými výjimkami. Vážnou je též otázka odstupňování jednotlivých tříd. Zatím co v ostatních odvětvích hmotné výroby jsou úkolové mzdové sazby odstupňovány mezi jednotlivými třídami pravidelně asi o 10–15 %, je odstupňování v JZD naprosto nepravidelné. Konkrétně se to projevuje v tom, že rozdíl mezi ohodnocením I. a II. třídy činí 50 %, mezi II. a III. třídou 33,3 %, mezi III. a IV. třídou 25 %, mezi IV. a V. třídou 20 %, mezi V. a VI. třídou 16,7 % a mezi VI. a VII. třídou již jen 14,3 %. Přesnějším diferencováním jednotlivých druhů prací a odstraněním této nerovnoměrnosti v ocenění, jež nepříznivě postihuje práce nejvíce kvalifikované a obtížné, bylo by možno především zpřesnit a zdokonalit základní odměňování v JZD a za druhé přesněji vyjádřit skutečné množství vynaložené práce.

Zabývali jsme se dosud otázkou, které pracovní jednotky mají být použity jako základ při výpočtu pracovního nákladu v JZD. Odpověď, kterou jsme uvedli, se však týkala pouze těch JZD, jež hodlají vypočítávat pracovní náklady t. zv. prvním způsobem, t. j. jednotným oceněním spotřebovaných PJ, nebo těch JZD, jež chtějí vyjadřovat vlastní náklady ve dvou ukazatelích. Zbývá zaujmout stanovisko ještě k t. zv. druhému způsobu výpočtu pracovního nákladu ve vztahu k doporučeným způsobům odměňování v JZD. Jak známo, vycházejí zastánci druhého způsobu výpočtu pracovních nákladů ze zásady, že veškerá odměna družstevníků za práci v JZD je součástí vlastních nákladů. Z této zásady především vyplývá, že pro výpočet vlastních nákladů je nutno evidovat pouze ty pracovní jednotky, jež byly použity pro rozdělení oné části důchodů družstva, určené k rozdělení na pracovní jednotky. Kromě toho by bylo třeba evidovat a do pracovních nákladů zahrnovat i všechny prémie, samozřejmě odděleně podle jednotlivých výrobků, kde byly získány. To ovšem opět znamená, že celý osobní důchod, plynoucí družstevníkům za práci v družstvu, by byl součástí vlastních nákladů, ačkoliv je v něm zahrnuta i část čistého důchodu a kromě toho je ovlivněn důchody z různých forem nevýrobní činnosti, z působení diferenční renty a pod. Na druhé straně pak může být osobní důchod získaný z JZD nižší než je společensky nutný průměr, zabezpečující rozšířenou reprodukci pracovní síly na daném stupni životní úrovně společnosti. Použijí-li některá JZD t. zv. druhého způsobu výpočtu pracovních nákladů, musí si být vědoma této závažné námítky, jež značně skresluje skutečné vlastní náklady a činí je nesrovnatelnými nejen v časové řadě, ale i mezi družstvy navzájem.

Třetím celostátním sjezdem JZD doporučené způsoby odměňování mají mimořádný význam nejen s hlediska prohloubení organizace práce a spravedlivého stanovení odměny za vykonanou práci, ale též s hlediska rozšiřování výpočtu vlastních nákladů v JZD. Pro zavedení těchto způsobů odměňování je třeba prohloubit základní evidenci v JZD a přesně zachycovat spotřebu pracovních jednotek na výrobu každého jednotlivého produktu. To zároveň je jedním z rozhodujících předpokladů pro zjištění a výpočet pracovních nákladů podle vpředu uvedených způsobů.

Poněvadž pak systém premii je zároveň hnacím motorem, povzbuzujícím družstevníky k dosahování vyšších výnosů a užítkovosti hospodářských zvířat, stává se tak spravedlivé odměňování v JZD velmi účinným a důležitým prostředkem ke snižování vlastních nákladů na jednotku produkce. Mají-li proto družstva dosahovat nejen vyšší, ale též levnější produkce, je nezbytné, aby postupně, avšak urychleně přešla na jeden z doporučených způsobů odměňování, zvláště pak, aby zavedla co nejdříve vyplácení premii.

Oceňování výrobků družstva a rozdělování nákladů

Dalšími velmi důležitými problémy, jež se při výpočtu vlastních nákladů v JZD objevují a jež jsou odůvodněny zvláštní povahou zemědělské výroby, jsou:

1. Oceňování použitých vlastních výrobků družstva.
2. Rozdělování nepřímých pracovních i materiálových nákladů na jednotlivé výrobky včetně vyčíslení a započítávání amortisace základních výrobních prostředků.
3. Rozdělování všech nákladů při současné výrobě více produktů.

Také na řešení těchto otázek je soustředěna pozornost odborníků, aby vypracováním nejvhodnějšího způsobu řešení pomohli zemědělské praxi nejen ve zjišťování vlastních nákladů, ale též v jejich snižování. Dosavadní názory k těmto otázkám jsou různé, avšak stále více dochází k jejich sjednocování.

Poněvadž každá z uvedených otázek zaslouží zvláštní pozornosti, budeme se jimi, resp. způsobem jejich řešení, zabývat odděleně.

Oceňování znovupoužitých vlastních výrobků družstva

Především jde o oceňování znovupoužitých vlastních výrobků družstva. Jak známo, jsou jak v rostlinné, tak i v živočišné výrobě používány výrobky z předcházejících výrobních procesů. Tak na příklad v rostlinné výrobě jde zejména o osiva a sadbu z vlastní výroby, v živočišné výrobě pak o spotřebovaná vlastní krmiva, mléko na napájení mláďat, násadová vejce vlastní produkce a pod.

Kromě této, t. zv. výrobní spotřeby, existuje ještě v družstvech další spotřeba těchto produktů, jejichž ocenění je nezbytné pro peněžní vyjádření veškeré produkce daného výrobku. Jde zejména o osobní naturální spotřebu, spočívající v rozdělení naturalií na pracovní jednotky, případně na prémie, dále o společenskou naturální spotřebu družstva, jež zahrnuje zejména přiděly zemědělských výrobků na sociální fond a na společné stravování a konečně o naturalie vydané za práce STS. Podle účelu, k jakému tyto výrobky slouží, používá se dosud různého jejich ocenění.

Pokud jde o výrobní spotřebu vlastních produktů, používal dosud Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV pro jejich ocenění dvojího způsobu. U těch produktů, jež měly zcela jasně povahu tržních produktů, jako na př. brambory, krmné obilí a pod., používal ústav pevných cen ve výši průměrných cen výkupních. U produktů, jež nemají zřejmě povahu tržních produktů, jako na příklad zelená píce, seno, krmná řepa a pod., používal ústav dosud cen, jež se rovnaly výši vlastních nákladů těchto produktů.

Při rozboru vlastních nákladů jednotlivých produktů jde kromě odhalení příčin dosažených výsledků též o to, zjistit rentabilitu nejen celého závodu, ale i ekonomickou efektivnost výroby každého výrobku, tedy i těch výrobků, jež nejsou bezprostředně zpeněžovány, avšak umožňují výrobu produktů dalších. I když lze namítnout, že na příklad výroba mléka bude tím dražší, čím vyšší budou vlastní náklady zelené píce a sena, přesto je nutno uznat, že tím však ekonomickou efektivnost výroby zelené píce a sena ještě nezjistíme. Podobně je tomu na příklad i při výrobě vepřového masa, kde značnou část nákladů tvoří na př. zkrmené brambory vlastní výroby. Rentabilitu jejich výroby by bylo možno zjistit pouze u té části produkce, jež byla realizována na trhu, a to porovnáním příslušného podílu veškerých nákladů na výrobu, jež odpovídá realizovanému množství brambor s tržbami, získanými rea-

lisací. Tím ovšem ještě nedostáváme odpověď na otázku, jaká byla ekonomická efektivnost veškeré výroby brambor, t. zn. i těch, jež byly v závodě dále spotřebovávány. Tuto efektivnost je však možno zjistit ze srovnání součtu tržeb za jejich prodej a peněžního ocenění veškeré vnitrodružstevní spotřeby na straně jedné s veškerými náklady na jejich výrobu na straně druhé. Bylo by zřejmě nesprávné, kdybychom chtěli ekonomickou efektivnost výroby brambor zvyšovat tím, že bychom jejich výrobní spotřebu oceňovali na př. poměrně vysokými cenami státního nákupu. Stejně tak je ovšem zřejmé, že výrobce vepřového masa by nesnižoval rentabilitu výroby vepřového masa tím, že by při výkrmu spotřebovával vlastní brambory vyprodukované o vysokých vlastních nákladech, jestliže by měl možnost krmné brambory nakupovat za cenu nižší než kolik činí jeho vlastní náklady.

Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV vycházejí z těchto úvah, dospěl k názoru, že do doby než bude znát několikaletý průměr vlastních nákladů těchto produktů, bude zvyšovat nebo snižovat rentabilitu finálních produktů pouze o výsledky ve výrobě typicky netržních produktů, jakými jsou na příklad zelená píce, seno, krmná řepa, krmná mrkev a pod., u nichž na stejnou dobu nebude ekonomickou efektivnost jejich výroby zjišťovat. U ostatních produktů, jež jsou v dalším výrobním procesu spotřebovávány a mají povahu typicky tržních výrobků, zvolil ústav ceny výkupní a u nich zjišťoval též ekonomickou efektivnost jejich výroby.

Několikaletý průměr vlastních nákladů u výrobků, jež se v dalším výrobním procesu spotřebovávají, vyrovnává rozdíly v nákladech, jež byly často způsobeny různými přírodními (klimatickými) podmínkami. Zároveň však udává nejnižší možnou hranici, za kterou by bylo možno v průměru jednotlivých oblastí beze ztráty tyto produkty prodávat, i když samozřejmě mezi jednotlivými výrobci v rámci stejné výrobní oblasti budou rozdíly stále existovat.

Pro rok 1957 použije ústav již cen, jež se rovnají čtyřletému průměru vlastních nákladů u sledovaných JZD všech ve výrobě spotřebovaných produktů. Tento způsob ocenění umožní zjistit nejen přesněji vlastní náklady i rentabilitu výroby finálního výrobku (na př. mléka), ale do značné míry i ekonomickou efektivnost meziprojektu, který není zpeněžován (na př. zelená píce). Zjištění lze uskutečnit tím způsobem, že bude porovnáván několikaletý průměr vlastních nákladů toho kterého ve výrobě spotřebovaného produktu ve více JZD se stejnými nebo podobnými přírodními a ekonomickými podmínkami s vlastními náklady téhož produktu ve zjišťovaném roce. Rozdíl pak ukáže, o kolik výroba daného výrobku byla ve sledovaném období dražší nebo levnější ve srovnání s několikaletým průměrem, který se vypočítává jednak zvlášť pro sledovanou skupinu družstev, ležících v kukuřičné a řepařské výrobní oblasti a zvlášť pro skupinu družstev, ležících ve výrobní oblasti bramborářské a horské. Je samozřejmé, že pro zjišťování vlastních nákladů ve větším počtu JZD bylo by při použití této metody třeba zveřejnit ceny pro oceňování meziprojektu. Týkalo by se to takových cen, jež by odpovídaly několikaletému průměru vlastních nákladů každého druhu meziprojektu, při stanoveném jednotném ocenění PJ, jichž bylo v průměru dosahováno v družstvech různých výrobních oblastí, případně tyto několikaleté průměrné vlastní náklady uveřejnit ve dvou ukazatelích. Tím bude umožněno každému JZD, aby snáze zjistilo, nakolik je výroba každého druhu meziprojektu efektivní s ohledem na průměr JZD dané oblasti.

To je ovšem jen jeden ze způsobů řešení. Druhým způsobem, doporučovaným celou řadou našich i zahraničních ekonomů, je oceňování výrobků použi-

tých k výrobní spotřebě ve výši jejich vlastních nákladů. Při doporučování této metody se sice uvádí, že právě přenášení příznivého nebo nepříznivého výsledku z výroby meziprojektu na finální produkt odráží skutečný stav ve výrobě sledovaného závodu. Zapomíná se však na to, že s hlediska zjišťování ekonomické efektivity výroby meziprojektu spolu s růstem nebo poklesem vlastních nákladů bude i ocenění produkce ve výrobě spotřebované růst nebo klesat. Uvedme si to na příkladě výroby brambor v JZD Vyhnanice v roce 1955. Toto JZD mělo v důsledku nízkého hektarového výnosu 42,36 q značně vysoký vlastní náklad, a to 109,88 Kčs na jeden metrický cent pozdních brambor. Získaný hektarový výnos brambor rozdělilo takto:

a) na povinné dodávky	22,5 %, t. j. 9,52 q z 1 ha brambor
b) na volný prodej	1,9 %, t. j. 0,81 q z 1 ha brambor
c) na pracovní jednotky	41,9 %, t. j. 17,74 q z 1 ha brambor
d) na krmení	33,7 %, t. j. 14,29 q z 1 ha brambor

Za povinné dodávky a volný prodej 24,4 % hektarového výnosu brambor utržilo JZD Vyhnanice 405,32 Kčs. Při ocenění brambor, vydaných na PJ průměrnou výkupní cenou 24,00 Kčs, získáme další výnos 425,76 Kčs a konečně při započtení brambor určených ke zkrmení ve výši jejich vlastních nákladů, t. j. 109,88 Kčs, získáme další peněžní zhodnocení této části produkce brambor v částce 1.570,19 Kčs. To znamená, že při tomto způsobu by peněžní ocenění hrubé produkce brambor z jednoho hektaru činilo 2.401,27 Kčs. Největší položku v tomto ocenění produkce tedy činí brambory, určené ke zkrmení. Ačkoliv jich z hrubé produkce bylo jen 33,7 %, jejich podíl na takto vypočítané peněžní hodnotě činil 65,5 % především proto, že byly oceněny svými vlastními vysokými náklady. Je zřejmé, že každý pokus o zjištění ekonomické efektivity výroby brambor na základě tohoto ocenění produkce brambor by musel vést k nesprávným závěrům. Představme si, že by JZD Vyhnanice po splnění své povinné dodávky brambor všechny ostatní brambory určilo ke zkrmení. Pak by při tomto způsobu ocenění činila peněžní hodnota hrubé produkce brambor z jednoho hektaru dokonce 3.608,46 Kčs, t. zn., že by se zvýšila proti předcházející o 50 % a tím by vzrostla i ekonomická efektivity jejich výroby, i když v daném případě šlo stále ještě o ztrátu. Je zřejmé, že tento způsob nelze dobře použít, nemá-li dojít ke zkreslování skutečné ekonomické efektivity výroby meziprojektu, i když s hlediska finálního produktu, t. j. na příklad vepřového masa, zdá se být naprosto odůvodněné, aby do nákladů na jeho výrobu byla započtena v podniku vyrobená a při výrobě vepřového masa spotřebovaná krmiva v jejich vlastních nákladech. Domníváme se, že východiskem z této situace je použití metody ústavu, která přihlíží jak ke zjištění ekonomické efektivity výroby meziprojektu, tak i rentability produktů finálních, při čemž nikterak neopomíjí zjišťování skutečných vlastních nákladů u meziprojektu.

Pokud jde o oceňování osobní naturální spotřeby, t. j. výrobků vydaných na pracovní jednotky, případně na prémie, bylo již v části o oceňování živé práce družstevníků řečeno i zdůvodněno, proč Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV používá průměrných výkupních cen. Stejným způsobem, jako oceňování osobní naturální spotřeby, oceňuje ústav i výrobky, jež byly přiděleny na sociální fond, případně na společné stravování. Zdá se však, že v tomto případě není tento postup zcela správný, neboť odpadají důvody, jež platí pro oceňování naturálií, určených jako součást odměny za práci. Naturální přiděly do sociálního fondu a na společné stravování jsou v poměru k hrubé produkci velmi nízké a nejsou součástí vlastních nákladů, a proto toto

ocenění nemůže také podstatně ovlivnit stupeň rentability výroby daného produktu.

Jinak je tomu však s oceňováním naturálií, jež jsou poskytovány STS jako součást úhrady za vykonané práce. V Sovětském svazu, kde formou naturálních platů STS získává stát převažující část produkce do svých centrálních fondů, je tato otázka mnohem vážnější než u nás, kde povinnost naturálního placení od 1. ledna 1958 není vůbec. Vzhledem k této skutečnosti není třeba se touto otázkou zabývat. Úhrada za práce STS se podle metodiky ústavu započítává do vlastních nákladů jednotlivých výrobků tím způsobem, že peněžní část je zahrnuta ve výši účtované částky a naturální část ve výši cen státního nákupu, a to podle rozsahu a kvality prací, jež STS pro jednotlivé výrobky vykonala.

Rozdělování nepřímých pracovních i materiálových nákladů na jednotlivé výrobky

Druhou velmi důležitou otázkou, jež pro správné vyčíslení vlastních nákladů má velký význam, je rozdělování nepřímých pracovních i materiálových nákladů na jednotlivé výrobky.

Mezi nepřímé pracovní náklady v JZD se v podstatě počítá odměna těch funkcionářů družstva, jejichž pracovní jednotky, příp. plat, nelze bezprostředně připsat k tíži tomu či onomu výrobku (odměna předsedy, účetního, skladníka, agronoma, zootechnika, vedoucích polních a chovatelských výrobních skupin a pod.). Mezi nepřímé materiálové náklady započítávají se obdobně všechny materiálové náklady, jež nelze bezprostředně připsat k tíži jednotlivým výrobkům, jako na příklad náklady na opravy a údržbu budov a strojů, spotřeba elektrické energie, spotřeba kancelářských potřeb, jízdné členů družstva a pod. Zvláštní složkou nepřímých materiálových nákladů je pak amortisace těch základních výrobních prostředků, které slouží výrobě většího počtu výrobků.

Je zřejmé, že nesprávné rozdělení těchto nákladů může způsobit zkreslení vlastních nákladů jednotlivých výrobků. Rozdělovací klíč nepřímých nákladů musí proto přihlížet ke vztahu mezi jednotlivými výrobky a každého druhu nepřímých nákladů. Z toho ovšem vyplývá, že některé nepřímé materiálové náklady se vztahují pouze k některým odvětvím výroby (na př. pracovní náklad zootechnika se vztahuje pouze k živočišné výrobě a pod.). Jiné nepřímé náklady se týkají opět celého družstva (na příklad pracovní náklad předsedy nebo účetního, náklady na kancelářské potřeby a pod.). Vzhledem k různosti těchto vztahů nemůže být ani jediného klíče, jenž by zaručil správné rozvržení jednotlivých druhů nepřímých nákladů. S tohoto hlediska vychází ve zpřesněné metodice výpočtu vlastních nákladů i ústav, který pro rozdělování nepřímých nákladů používá různých rozdělovacích klíčů v závislosti na povaze daného nákladu.

Tak na příklad nepřímé pracovní náklady jsou rozdělovány podle poměru produktivně odpracovaných jednotek na jednotlivých výrobcích, avšak již s příslušným určením podle povahy nákladu. To znamená, že na příklad spotřebu jednotně oceněných pracovních jednotek předsedy, účetního nebo skladníka rozděluje na všechny v družstvu vyráběné výrobky ve stejném poměru, v jakém na těchto výrobcích se podílejí všechny produktivně spotřebované pracovní jednotky. Naproti tomu pracovní jednotky agronoma se rozdělují pouze na produkty rostlinné výroby, pracovní jednotky zootechnika na výrobky živočišné výroby a pod., a to vždy podle poměru produktivně (přímo) odpracovaných pracovních jednotek v daném odvětví výroby u jednotlivých výrobků.

Amortisace základních výrobních prostředků se rozděluje vždy s příslušným určením na jednotlivé výrobky, příp. skupiny výrobků. Tak na příklad amortisace kravína jde pouze k tíži výroby mléka, amortisace kolny pro stroje jde k tíži produktů rostlinné výroby a pod. Amortisace těch základních výrobních prostředků, které slouží několika nebo všem výrobním odvětvím družstva (na př. skladiště, administrativní budova a pod.) se pak rozděluje na jednotlivé výrobky podle podílu produktivně odpracovaných pracovních jednotek na jednotlivých výrobcích.

V této souvislosti je nutno se zmínit též o amortisaci vlastních traktorů a nákladních aut. Amortisace těchto prostředků tvoří součást nákladů na jejich provoz, a proto je třeba, aby se všemi ostatními náklady byla zachycována podobně jako u tažných koní na zvláštních účtech. Celkové náklady spojené s provozem potahů, traktorů a nákladních aut rozděluje se pak vcelku podle počtu jimi odpracovaných hodin na jednotlivé produkty. Spotřebu pracovních hodin potahů, vlastních traktorů a nákladních aut lze poměrně snadno zjistit na základě dobře vedené evidence pracovních jednotek kočí, traktoristů a řidičů nákladních aut a podle plnění platných výkonových norem těmito pracovníky v daném družstvu.

Pokud jde o odpisy základních výrobních prostředků, je velmi důležité správné stanovení výše odpisovaných částek. Jen taková odpisová kvota, která vyjadřuje co nejpřesněji tu část hodnoty základního výrobního prostředku, o kterou se základní výrobní prostředek snížil ve výrobním procesu a přenesl ji do nového výrobku, může být nazvána správnou. To ovšem znamená, že ke stanovení správné výše odpisu by bylo nutno znát jak dosavadní hodnotu základního výrobního prostředku, tak i dobu, po kterou jej bude možno použít ve výrobě, nehlédě na to, že pořizovací cena nového základního výrobního prostředku se zpravidla nerovná jeho hodnotě. V JZD k tomu přistupuje ještě ta okolnost, že bilanční ocenění základních výrobních prostředků ve většině družstev nevyjadřuje skutečnou dosavadní cenu těchto prostředků. Z toho ovšem vyplývá, že všechna JZD, která chtějí zjišťovat vlastní náklady, musí nejdříve prověřit dosavadní ocenění základních výrobních prostředků a učinit potřebné úpravy. Teprve z tohoto základu je možné provádět odpisy. Výpočet roční odpisové částky je již snadný, neboť se rovná dosavadní ceně základního výrobního prostředku, snížené o vyřazovací cenu téhož prostředku, dělené počtem roků ještě očekávaného zařazení do výroby. Odpisy jsme nuceni provádět z dosavadní, resp. z pořizovací ceny a nikoliv z hodnoty základních výrobních prostředků. To má ovšem za následek, že každá drazé pořízená investice bez ohledu na svou faktickou hodnotu bude po léta zvyšovat vlastní náklady a vysoce zatěžovat výrobu svými odpisy. Proto je nezbytné, aby družstevníci při investiční výstavbě, včetně pořizování nových strojů a zařízení si pečlivě spočítali, aby dosažený růst produkce novými prostředky byl také hospodárnější a nikoliv nákladnější.

Z dalších nepřímých materiálových nákladů tvoří největší složku náklady spojené s opravou a údržbou budov, strojů a zařízení, které opět členíme na příslušné výrobky nebo skupiny výrobků tím způsobem, že je rozděluje podle výše amortisace jednotlivých základních výrobních prostředků a jejího rozdělení na výrobky. Zbytek nepřímých nákladů (cestovné, jízdné, kancelářské potřeby a pod.) rozděluje podle rozdílného podílu produktivně odpracovaných pracovních jednotek na výrobcích.

Pokud jde o nepřímé pracovní náklady, nelze mít proti tomuto způsobu rozdělení podstatné námitky, neboť lze předpokládat, že produkty nejvíce ná-

ročné na pracovní sílu vyžadují i největší péči funkcionářů družstva. Zdá se však, že jinak je tomu u nepřímých materiálových nákladů. Zde se proti tomuto způsobu rozdělení v podstatě namítá, že s rostoucí účastí výrobních prostředků ve výrobě klesá podíl živé práce a že tedy spotřeba pracovních jednotek je v základě v opačném poměru k materiálovým nákladům a nemůže být proto ani správným klíčem k jejich rozdělení. Nemůže být sporu o tom, že tato námitka je v zásadě správná. Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV je si dobře vědom určité nepřesnosti, jež z tohoto způsobu rozdělování u některých položek nepřímých materiálových nákladů vyplývá. Při zpřesňování metodiky zjišťování vlastních nákladů bude možno tento nedostatek odstranit a zvolit vhodnější způsob rozdělování tohoto zbytku nepřímých materiálových nákladů, na příklad na základě podílu součtu přímých materiálových nákladů a všech pracovních nákladů.

Rozdělování nákladů při současné výrobě více výrobků

Třetí, neméně důležitou otázkou s hlediska správného zjištění vlastních nákladů, je otázka rozdělování nákladů při současné výrobě více výrobků. V zemědělství existují takové výrobní procesy, při kterých jsou vyráběny dva i více hlavních výrobků současně (na příklad lněné vlákno a lněné semeno, ovčí vlna a maso a pod.). Kromě toho vznikají při výrobě hlavních výrobků též výrobky vedlejší, na příkl. sláma, chrást, chlévská mrva a pod., jež jsou v dalších výrobních procesech zužitkovávány a jež s hlediska tvorby hodnoty nových výrobků představují oběžné výrobní prostředky a jsou proto součástí vlastních nákladů.

V prvním i druhém případě jde tedy o nově vytvořené užitné hodnoty a je proto nutné zjistit, jakého nákladu bylo třeba k jejich vytvoření. To je možné uskutečnit co nejpřesněji jedině tehdy, když společný náklad bude rozdělen v takových proporcích, jež by co nejvíce vyjadřovaly vzájemný poměr užitečnosti nově vyrobených výrobků. Je ovšem velmi obtížné najít takový ukazatel, resp. takovou společnou vlastnost těchto produktů, která by tento vzájemný poměr u všech společně vyráběných výrobků vyjadřovala. Někteří ekonomové se domnívají, že relativně nejvhodnější by bylo rozvrhnout společné náklady na tyto výrobky podle poměru obsahu živin (na př. krmných jednotek). Tento způsob však není vždy dostačující, neboť existují takové společně vyráběné produkty (na př. lněné vlákno a semeno), jež nelze na základě obsahu živin srovnávat. Naproti tomu je však tento způsob vhodný při oceňování chlévské mrvy, kde obsah živin a zbytků organických látek v jednom metrickém centu mrvy je možno vyjádřit platnou pořizovací cenou, čímž získáme přibližnou cenu jednoho metrického centu mrvy. Stejně obtížné by na příklad bylo společné vyjádření hodnoty narozeného telete a vyrobeného mléka v živinách nebo jiných podobných jednotkách (na př. v kalorických jednotkách, obilních jednotkách a podobně).

Z uvedeného vyplývá, že není zatím jednotného naturálního ukazatele, jehož pomocí by bylo možno uvést na srovnatelný základ více současně vyráběných produktů. Proto podle našeho názoru je možno použít jen peněžního vyjádření, při čemž v jednom případě bude třeba vycházet z obsahu živin, v jiném případě ze společenského významu daného produktu, charakteristického především stanovenými výkupními cenami, příp. průměrnými realizačními cenami dosaženého rozsahu produkce sdružených výrobků.

Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV vypracoval pro oceňování vedlejších výrobků takové ceny, jež vycházejí z těchto zásad a jež také při výpočtu vlastních nákladů používá. Při rozdělování nákladů na dva i více hlavních výrobků se vychází z poměru hrubé produkce příslušných výrobků, vyčíslené ve výkupních cenách, takže i zde je uvedena již zásada dodržována. Rozdíl je pouze v tom, že u vedlejších výrobků jsou stanovené ceny pevné po několik let, kdežto u hlavních výrobků je rozdělení celkového nákladu závislé na rozsahu hrubé produkce obou či více hlavních výrobků v daném roce a poměru jejich dosavadních výkupních cen.

Při rozdělení celkového nákladu na více výrobků je třeba přiznat určitou nedokonalost tohoto způsobu. Ústav jej však volil především pro jeho jednoduchost a pro možnost jeho širokého použití v praxi, podobně jako jiná výzkumná pracoviště v zahraničí.

Technika výpočtu vlastních nákladů

Z toho, co bylo dosud stručně řečeno o nejdůležitějších metodických otázkách zjišťování vlastních nákladů, vyplývá, že i přes dosud nesjednocená stanoviska na řešení těchto otázek je možno poměrně přesně zjišťovat vlastní náklady JZD nejen pracovníky výzkumných ústavů, ale především družstvy samotnými, při čemž není vůbec třeba zatěžovat družstva komplikovanými a dosud nevyjasněnými problémy oceňování živé práce družstevníků.

Pro JZD s dobrou evidencí o vynaložené práci a o vynaložených materiálových nákladech není zjišťování vlastních nákladů v JZD a jejich podrobný rozbor vůbec problémem. Ale i dosavadní dobře vedená evidence v JZD má mnohé nedostatky, které ztěžují výpočet vlastních nákladů již během roku a neumožňují účinně zasahovat k jejímu z hospodárnění ještě v průběhu výroby. Proto ministerstvo zemědělství a lesního hospodářství, počínaje rokem 1958, zavádí na několika stech organizačně dobře upevněných družstvech takovou účetní evidenci, která umožní běžné a rychlé zjišťování vlastních nákladů. Tato evidence bude pak postupně zaváděna do všech JZD. Do té doby je však možné zjišťovat vlastní náklady v JZD na základě dosavadní poněkud prohloubené evidence, a to t. zv. statistickou metodou.

Technika výpočtu vlastních nákladů touto metodou je prováděna mimo rámec zavedené účetní evidence, pouze na základě jejích údajů a údajů z evidence základní.

Ve Výzkumném ústavu zemědělské ekonomiky ČSAZV je používáno t. zv. analytické účetní závěrky, v níž pro každý zemědělský výrobek jsou vypracovávány dva samostatné účty — účet výrobní a účet finanční. Na vrub účtu výrobního zaúčtovávají se všechny pracovní a materiálové náklady přímé i nepřímé.

Přímá spotřeba *PJ* pro jednotlivé plodiny a druhy živočišných výrobků je zjišťována z výkazu o spotřebě pracovních jednotek, případně z pracovních záznamů jednotlivých družstevníků. Přímé materiálové náklady, jež zatěžují určitý výrobek bezprostředně, jako na příklad osiva, krmiva, hnojiva a pod., jsou evidována během výrobního procesu ve zprůsvětlené hlavní knize, skladní knize, příp. v dalších evidenčních záznamech. Z těchto záznamů jsou sestavovány naturální bilance pro všechny druhy rostlinných a živočišných výrobků, jak v množství, tak v peněžním vyjádření. Podobným způsobem je sestaven i obrát stáda u jednotlivých druhů hospodářských zvířat a naturální bilance

živočišných výrobků. Po sestavení základních naturálních bilancí produktů v běžném roce v podniku vyrobených je přistoupeno k sestavování naturálních bilancí vlastních i přikoupených osiv, krmiv, hnojiv, pohonných látek a jiných materiálů.

Při zjišťování spotřeby pracovních jednotek jsou zvlášť tříděny jednotky družstevníků pracujících s potahem, s vlastním traktorem, případně s autem, aby mohl být vypočítán počet vynaložených hodin pro jednotlivé výrobky i počet hodin celkem. Tím je zjištěn náklad na jednu hodinu i náklad na práce potažní, traktoru a nákladního auta, jímž je příslušný výrobek zatížen.

Převod *PJ* odpracovaných při potazích, traktorech nebo autech na pracovní hodiny je prováděn na základě plnění výkonových norem v tom kterém družstvu. Potřeba živé práce traktoristů v STS není zjišťována a skutečné náklady zaplacené družstvem za práce STS, účtované v penězích nebo naturáliích, oceněných nákupními cenami, je rozdělena na jednotlivé plodiny podle protokolů o převzetí prací vykonaných STS a k nim vystavených faktur.

Ve prospěch účtu výrobního je zaúčtována pouze dříve vypočtená cena vedlejšího výrobku. Zůstatek na tomto účtu je pak úhrnem nákladů na finální produkt. Tento zůstatek je přenášen na finanční účet daného produktu, kde jsou v jeho prospěch opět účtovány jednak všechny tržby, získané za dodávky a prodej tohoto produktu, jednak je zde oceněna výrobní, osobní, případně společenská spotřeba daného produktu. Ve prospěch tohoto finančního účtu je zároveň účtována peněžní hodnota sledovaného produktu za práce STS. Rozdíl mezi zůstatkem z účtu výrobního, který zatěžuje účet finanční a všemi položkami na straně *DAL* účtu finančního je pak ziskem, příp. ztrátou při výrobě tohoto produktu. U finančních účtů živočišných výrobků je ještě účtována k tíži peněžní hodnota počátečního stavu a nákupy a v jejich prospěch peněžní hodnota konečných stavů.

Analytická účetní závěrka umožňuje získat nejen přehled o vlastních nákladech na jednotlivé produkty, ale zároveň i vyčíslit některé další ukazatele, a to zejména hodnotu hrubé produkce v běžných cenách a hrubý důchod nejen u jednotlivých výrobků, ale i u odvětví a v celé zemědělské výrobě sledovaného družstva. Velikost hrubého důchodu u jednotlivých výrobků, připadajících na jednu pracovní jednotku, která je vypočtena jako rozdíl hrubé produkce tohoto výrobku v běžných cenách a všech nákladových složek, kromě odměny za přímo i nepřímo spotřebované pracovní jednotky, v podstatě vyjadřuje ekonomickou efektivnost jedné vynaložené pracovní jednotky na výrobě daného výrobku.

Analytická účetní závěrka umožňuje rozložit všechny nákladové a výnosové složky celého závodu na jednotlivé výrobky. Její výhodou je, že zahrnuje všechny výnosy a náklady celého závodu a nikoliv jen jednotlivé úseky výroby, jak je tomu při kalkulacích. Tím je zajištěno úplné rozdělení všech nákladových a výnosových položek na příslušné účty jednotlivých výrobků. Kromě toho podvojný zápis jednotlivých položek zaručuje přesnost, vylučuje opominutí a umožňuje dvojitou křížovou kontrolu. Pomocné účty (účet potahů, vlastního traktoru a auta, oprav a údržby budov a strojů a pod.) umožňují vyčerpávajícím způsobem stanovit výši jednotlivých nákladových složek a sledovat jejich vliv na utváření vlastních nákladů jednotlivých výrobků.

Dobře provedená účetní závěrka osvětluje nejen výnosové poměry jednotlivých odvětví a výrobků, ale umožňuje uskutečnit i důkladný rozbor všech výrobních a hospodářských výsledků JZD.

Popsaný způsob techniky výpočtu vlastních nákladů v JZD je velmi podrobný a vyžaduje proto nejen kvalifikovaného účetního, ale především po-

drobně vedenou a za tím účelem zvláště uzpůsobenou evidenci, zachycující jak spotřebu práce, tak i výrobních prostředků na jednotlivé výrobky. Bylo by chybou si zastírat, že značná část JZD ještě nemá tyto předpoklady pro podrobné zjišťování a analýzu vlastních nákladů, ačkoliv by je velmi ráda chtěla zjišťovat. Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV v Praze proto ještě v tomto roce dokončí vypracování zjednodušené metodiky statistického zjišťování vlastních nákladů. Bude určena především pro ta JZD, která ještě nezavedou novou účetní evidenci, kde však dosavadní poněkud zpřesněná, ale dobře, t. zn. pravidelně a přesně vedená evidence skýtá i při průměrné kvalifikaci účetního možnost poměrně přesného výpočtu vlastních nákladů ve dvou ukazatelích a jejich rozboru pro zlepšení hospodářských výsledků JZD. To znamená, že většina našich družstev bude si moci vypočítat vlastní náklady ve dvou ukazatelích sama, ovšem za předpokladu, že nebudou význam evidence podceňovat, ale dbát na její neustálé zpřesňování.

* * *

Ze všeho, co bylo dosud uvedeno jak k jednotlivým hlavním metodickým otázkám vlastních nákladů v JZD, tak i k technice jejich výpočtu, vyplývá nejen jejich velký význam pro z hospodářování družstevní výroby, ale i praktická možnost jejich výpočtu téměř ve všech JZD. Hovořili jsme však dosud jen o zjišťování již existujících vlastních nákladů a o jejich rozboru, z něhož vyplývají opatření a závěry k jejich snižování. Účinnost takových opatření by však byla větší, kdybychom již v procesu výroby mohli sledovat tvorbu vlastních nákladů a jejich jednotlivých složek. I to lze uskutečnit, budeme-li postupně, na základě zkušeností se zjišťováním již fakticky existujících vlastních nákladů, tyto v JZD plánovat. Plánování vlastních nákladů a jejich jednotlivých nákladových složek (pracovních i materiálových) spolu s pravidelnou a důslednou kontrolou jejich plnění je vyšším, v budoucnu však nezbytným prostředkem ke zvýšení efektivnosti družstevní zemědělské výroby. Již dnes existuje celá řada družstev, která mají na podkladě dobře vedené evidence rozplánovanou spotřebu pracovních jednotek nejen podle jednotlivých výrobků, ale dále též podle měsíců a u mnohých plánovaných materiálových nákladů (na př. spotřeby osiv, hnojiv, krmiv, nákladů na práce STS a pod.) jsou schopna již na začátku roku říci, v kterém měsíci a jaká část z nich bude uskutečněna. Pro tato JZD nebude proto problémem plánovat vlastní náklady již v prvním roce jejich zjišťování. Jde však o to, dosáhnout postupně plánování vlastních nákladů u většiny družstev, aby již během roku mohla ve všech odvětvích a na základě pravidelné kontroly činit opatření ke zvýšení výroby a hospodárnosti.

V současném období rychlého růstu nových JZD je třeba si znovu uvědomit, že po založení JZD teprve začíná vlastní práce na organizování skutečně vysoce produktivní a hospodárné zemědělské družstevní velkovýroby. Je proto tím více třeba, podle slov předsedy vlády soudruha Širokého na X. sjezdu KSČ „... všemožně usilovat o politické a ekonomicko-finanční upevnění JZD jako bezpečné základny pro další rozvoj družstevního hnutí.“ *) Proto také naše úsilí za zjišťování a rozbor vlastních nákladů v JZD musí se stát jedním z prostředků, jímž pomůžeme i novým JZD k tomu, aby se stala spolu s ostatními družstvy co nejdříve bohatými a družstevními zámožnými.

*) Předseda vlády s. Široký na X. sjezdu KSČ. Viz Nová mysl č. 7/54 str. 730.

K otázke výpočtu vlastných nákladov v JRD

Inž. Mikuláš ŠEBESTA

Výzkumný ústav poľnohospodárskej ekonomiky, Bratislava

Úvod

Vlastné náklady sú ekonomickou kategóriou, súvisiacou so zákonom hodnoty. Kde pôsobí zákon hodnoty, vykonávajú svoju funkciu aj vlastné náklady výroby. Ku skúmaniu vlastných nákladov treba preto pristupovať na základe poznatkov o pôsobení zákona hodnoty. Sféra pôsobenia zákona hodnoty vymedzuje okruh, v ktorom sa uplatňujú vlastné náklady a v ktorom má význam ich sledovanie.

Zákon hodnoty pôsobí — ako učí marxistická politická ekonómia — v tých spoločensko-ekonomických formáciách, v ktorých existuje tovarová výroba. Existencia tovarovej výroby je ekonomickým podkladom pôsobenia zákona hodnoty. V dôsledku toho začína zákon hodnoty pôsobiť už v období náhodilej formy výmeny a skončí svoje pôsobenie spolu so zánikom tovarovej výroby.

Za kapitalizmu úplne prevláda výroba tovarov (i pracovná sila je tovarom). V dôsledku toho zákon hodnoty tu pôsobí priamo ako regulátor priemyselnej, poľnohospodárskej i ostatnej výroby a je jedným z určujúcich činiteľov vývoja kapitalistickej spoločnosti. Vyvoláva prelievanie kapitálu z jedného výrobného odvetvia do druhého, rozhodujúco vplýva na rozdeľovanie výrobných prostriedkov a pracovných síl medzi výrobné odvetvia i na rozvoj výrobných síl vôbec.

Za socializmu (čiastočne už v prechodnom období od kapitalizmu k socializmu) je tovarová výroba obmedzená na predmety osobnej spotreby, keďže len tieto sa vyrábajú a realizujú ako tovary. Pracujúci získavajú tieto tovary nákupom za mzdy, platy, prípadne iné príjmy. Za týchto podmienok udržuje si zákon hodnoty vplyv na výrobu a obeh tovarov osobnej spotreby. V dôsledku toho, že socialistický štát plánuje dôchodok obyvateľstva, ceny a obrat tovarov, čím udržuje dopyt a ponuku vcelku v rovnováhe, stráca však zákon hodnoty už svoju funkciu regulátora výroby a obehu aj u týchto tovarov. Plnšie sa uplatňuje zákon hodnoty u tej časti produkcie (ide hlavne o poľnohospodársku produkciu), ktorá není zachytená v štátnom pláne, resp. ktorá sa nedostáva do centrálnych štátnych fondov, i keď výroba a realizácia aj tejto produkcie je stále viacej ovplyvňovaná zásobami tovaru v rukách štátu i naň stanovenými pevnými cenami.

Jednotné roľnícke družstvá sú výrobcami tovarov. Časť ich výrobkov slúži k ďalšej spoločenskej výrobnej alebo nevýrobnej spotrebe v družstve (napr.

osivo, krmivo, potraviny na spoločné stravovanie), časť však predávajú štátu cestou povinných dodávok, štátneho nákupu a na základe zmlúv, zbytok zase na roľníckych trhoch. Skutočnosť, že časť poľnohospodárskej produkcie JRD sa mení na tovar, je základnou príčinou, pre ktorú aj na výrobu JRD pôsobí zákon hodnoty. Na druhej strane sú však aj samy JRD nútené k zabezpečeniu výrobného procesu obstarávať si nákupom, teda vo forme tovarov časť výrobných prostriedkov (napr. osivo, krmivo, pracovné náradie) z iných štátnych alebo družstevných socialistických podnikov, čo vytvára ďalšie predpoklady pre pôsobenie zákona hodnoty na družstevnú výrobu.

Ak pôsobí v JRD zákon hodnoty, existujú a uplatňujú sa tu aj vlastné náklady výroby.

Čo rozumieme pod vlastnými nákladmi?

Pod vlastnými nákladmi rozumieme časť hodnoty výrobku, ktorá zahŕňa náklady na spotrebované obežné a opotrebované základné výrobné prostriedky a náklady na prácu. Vlastné náklady výrobku sú teda menšie ako jeho hodnota a to o tú časť výrobku, ktorá bola vyrobená prácou pre spoločnosť. Vlastné náklady vynakladá podnik predvážne priamo v peňažnej, príp. naturálnej forme a sú teda z hľadiska produktivity práce a z hospodárňovania výroby rozhodujúce.

Každý výrobok má však — ako známo — spoločenskú hodnotu a tiež individuálnu hodnotu. Spoločenská hodnota je daná spoločenskými výrobnými nákladmi, t. j. množstvom práce, ktorú vynakladajú podniky vyrábajúce rozhodujúce množstvo výrobkov príslušného odvetvia. Individuálna hodnota, ktorá je niekedy vyššia, niekedy nižšia než spoločenská, je daná individuálnymi nákladmi jednotlivého podniku a závisí najmä od úrovne technického vybavenia, úrovne organizácie výroby a práce, stupňa špecializácie podniku, kvalifikácie pracovníkov a pod.

Existencia spoločenskej a individuálnej hodnoty zdôvodňuje aj existenciu dvoch druhov vlastných nákladov, t. j. spoločenských a individuálnych. Z hľadiska národohospodárskych opatrení sú rozhodujúce spoločenské vlastné náklady. Individuálne vlastné náklady sú komplexným ukazateľom kvality práce jednotlivého podniku. Rozbor ich výšky a štruktúry umožňuje odhaliť výrobné a ekonomické rezervy príslušného podniku, najmä vtedy, ak sa porovnávajú so spoločenskými vlastnými nákladmi alebo s vlastnými nákladmi vyspelejších podnikov. Je prirodzené, že vo svojom súhrne charakterizujú vlastné náklady jednotlivých podnikov do určitej miery aj úroveň celého národného hospodárstva, najmä využívanie prírodných a ekonomických podmienok výroby a organizáciu kooperácie práce medzi podnikmi.

Ak k vlastným nákladom na výrobu pripočítame aj náklady na realizáciu (napr. na skladovanie, balenie, dopravu), zistíme tzv. úplné vlastné náklady.

Naším cieľom je zisťovanie individuálnych úplných vlastných nákladov v JRD.

II.

Pri vypracovávaní metodiky výpočtu vlastných nákladov v JRD treba brať do úvahy aspoň tieto okolnosti:

1. Zisťovanie vlastných nákladov na poľnohospodársku výrobu vôbec môže mať pri súčasnej úrovni vedeckých poznatkov o priebehu výrobných procesov v poľnohospodárstve a o vzájomnom pôsobení technických a ekonomických faktorov na výrobné výsledky len viacej alebo menej relatívny charakter. Táto

ich vlastnosť je zdôraznená aj tým, že na rozdiel od priemyselnej výroby nevzťahujeme tu náklady priamo na určitú jednotku výrobku, ale na určitú plochu alebo skupinu zvierat. Mimo toho niektoré náklady (napr. na meliorácie, maštalný hnoj) neslúžia len jednému výrobnému cyklu ale viacerým, a to v takých proporciách, ktoré nevieme presne vyčísliť. Časť nákladov sa napokon týka celého podniku alebo výrobného odvetvia, takže ich treba pomocou pomerných kľúčov rozdeľovať na jednotlivé výrobky. Vznikajú pochybnosti, či v organizme poľnohospodárskeho podniku, ktorého jednotlivé časti sú navzájom tak úzko funkčne spojené, možno vyhovujúce delenie týchto nákladov previesť.

2. Okrem faktorov, vyplývajúcich priamo z charakteru poľnohospodárskej výroby musí metodika výpočtu vlastných nákladov v JRD pamätať na niektoré zvláštnosti vyplývajúce zo skupinového socialistického vlastníctva výrobných prostriedkov i výroby v JRD. Ide najmä o to, že

a) Evidencia živej práce sa v družstvách nevedie v časových, ale v naturálnych jednotkách, t. j. v počte odpracovaných PJ. Keďže tento závisí od úrovne výkonových noriem a zatriedenia jednotlivých prác do ťažkostných tried môže byť množstvo živej práce vyjadrené rovnakým počtom PJ rozdielne. Pracovná jednotka vystupuje pritom nielen ako faktor merania práce, ale aj ako faktor rozdeľovania dôchodku. V dôsledku toho je odmena za jednotku vykonanej práce (1 PJ) ovplyvnená nielen množstvom a kvalitou práce, ktorú 1 PJ stelesňuje, ale aj samotným množstvom PJ započítaným v rámci podniku. Výška odmeny na 1 PJ je ovplyvnená ďalej výškou tej časti hrubých príjmov, ktorá sa každoročne oddelí na splácanie 80 % hodnoty družstevníckmi vneseného živého a mŕtveho inventáru, resp. prídelom nedeliteľnému fondu.

b) Dôchodok družstevníkov zo spoločného hospodárstva môže vyjadrovať nielen odmenu za vykonanú prácu, ale zčasti aj „podnikateľský zisk“, príp. „stratu“. Družstevník je nielen pracovníkom ale aj spolumahiteľom podniku. V odmene na 1 PJ sa mu (v dôsledku platného systému rozdeľovania naturálnych i peňažných príjmov JRD) spoločne premietne odmena za vykonanú prácu i podiel na výsledkoch hospodárenia družstva. Družstevníckova odmena není preto väčšinou ekvivalentom vykonanej práce, ale môže byť nad ním alebo pod ním.

c) Výrobný proces v JRD sa uskutočňuje za účasti výrobných prostriedkov a pracovných síl JRD i STS, pričom podiel STS z roka na rok stúpa. Keďže ide o dva hospodársky a finančne samostatné podniky, ktoré spočívajú tiež na dvoch rozdielnych formách vlastníctva, je správne vyčíslenie nákladov na prácu STS predpokladom správneho výpočtu vlastných nákladov v JRD. Je to však zťažené tým, že platby za prácu STS vo všeobecnosti nekryjú skutočné náklady na mechanizáciu poskytovanú družstvám, že platby sú ďalej diferencované podľa prírodných podmienok JRD tak, že zvyhodňujú podniky s ťažšími pracovnými podmienkami pro mechanizáciu a že sa dosiaľ platby za prácu STS uskutočňujú v peniazoch i v naturáliách, čo sťažuje ich jednotné vyjadrenie v hodnotovej forme.

d) V JRD nejestvuje evidencia odpisových kvót, ktoré by vyjadrovali rozsah a tempo opotrebovania základných výrobných prostriedkov. Odpisové kvóty nepredstavujú síce priamy peňažný výdavok podniku, ale vyjadrujú hodnotu, ktorá bola z výrobných prostriedkov na nový výrobok prenesená a sú preto nezbytnou súčasťou vlastných nákladov.

e) Na rozdiel od ŠM sa v JRD značná časť produkcie, t. j. netrhová produkcia neoceňuje v peniazoch. Keďže časť tejto produkcie slúži ďalej výrobe, sťažuje to tiež vyjadrenie vlastných nákladov v jednotnej peňažnej forme.

Uvedomenie si týchto zvláštností skupinového socialistického vlastníctva v JRD je dôležité preto, aby sme v záujme poľnohospodárskej politiky a praxe vedeli zabezpečiť zrovnateľnosť vlastných nákladov v podnikoch všetkých sektorov poľnohospodárstva.

III.

Hlavné metodické otázky výpočtu vlastných nákladov v JRD možno zhrnúť takto:

1. *vyčíslenie a oceňovanie vynaloženej živej práce družstevníkov,*
2. *oceňovanie znovupoužitých vlastných výrobkov družstva,*
3. *rozdeľovanie nepriamych nákladov vôbec, zvlášť však nákladov na hlavné, vedľajšie a združené výrobky,*
4. *vyčíslenie a započítavanie opotrebovania základných výrobných prostriedkov.*

ad. 1.) V štátnych socialistických podnikoch sa množstvo vynaloženej živej práce vyjadruje zásadne v pracovnom čase. To značí, že napr. 1 hodina práce vyjadruje pri rovnakej intenzite práce rovnaké množstvo vykonanej práce v ktoromkoľvek podniku alebo u ktoréhokoľvek výrobu v rámci jedného podniku. V JRD sa ako miera práce užíva 1 *PJ*. Zrovnateľnosť pracovnej jednotky ako miery práce závisí od toho, ako sú stanovené výkonové normy a ako sú jednotlivé druhy prác zaradené do ťažkostných tried. Ak sú v niektorom JRD výkonové normy stanovené s plným ohľadom na miestne pracovné podmienky a ak aj zatriedenie každej práce do ťažkostnej triedy opravdu vystihuje jej požiadavky na fyzickú námahu, kvalifikáciu, zručnosť atď., možno predpokladať, že množstvo a kvalita práce, ktorú 1 *PJ* stelesňuje, je u všetkých výrobkov zhruba rovnaká. To značí, že u jednotlivých výrobkov je rovnaké to množstvo jednoduchšej práce (na ktorú možno všetky kvalifikované práce rozložiť), ktoré je nutné na získanie 1 *PJ*. Ak sú výkonové normy i zatriedenie prác správne stanovené u všetkých JRD, ktoré zisťujú vlastné náklady, možno 1 *PJ* považovať za celkom zrovnateľnú mieru práce aj medzi nimi.

To ovšem neznamená, že by sme pri výpočte vlastných nákladov mohli natrvalo odhliadať aspoň od reprezentatívneho zisťovania času trvania jednotlivých prác. Zisťovanie pracovného času je dôležité nielen preto, že v mnohých JRD ešte nejestvujú technický zdôvodnené výkonové normy a že sa pri zaradovaní prác do ťažkostných tried prejavujú ešte rovnostárske tendencie ale aj preto, že určitý počet *PJ* (napr. za výrobu nad plán alebo za urýchlené zvládnutie naliehavých poľných prác) sa započítava nie priamo úmerne ale progresívne oproti vynaloženej práci. Funkcia *PJ* ako miery práce je tu zatlačovaná jej funkciou ako miery rozdeľovania dôchodku. Sledovanie pracovného času umožňuje spoľahlivejšie vyčíslieť, koľko čistého pracovného času predstavuje 1 *PJ* u jednotlivých druhov prác v jednotlivých výrobných odvetviach, resp. v tom — ktorom družstve a prehľbuje aj možnosti štúdia produktivity práce družstevníkov podľa výrobných odvetví.

Inak sa však javí možnosť použitia skutočnej odmeny vydávanej n a 1 *PJ* na vyjadrenie pracovných nákladov.

V štátnych socialistických podnikoch sa náklad na prácu vyjadruje vo forme miezd. Mzda predstavuje tu podiel z národného dôchodku, ktorého výška je určená jak množstvom a kvalitou vykonanej práce tak aj národohospodárskym významom príslušného výrobného odvetvia. Základná mzda neni zásadne závislá od hospodárskych výsledkov podniku, za rovnaké množstvo a

kvalitu práce poskytuje sa v podnikoch toho istého výrobného odvetvia zásadne rovnaká mzda a aj reálna hodnota formy, v ktorej sa mzda poskytuje, t. j. peňazí, je na celom území štátu rovnaká.

Odmena, ktorú dostávajú družstevníci, je podiel z tej časti hrubého dôchodku družstva, ktorá sa rozdeľuje ako osobný dôchodok družstevníkom. To značí, že odmena každého družstevníka závisí jednak od jeho pracovnej účasti v spoločnom hospodárstve, t. j. od počtu započítaných *PJ* a jednak od výšky tej časti hrubého dôchodku, ktorá sa na *PJ* rozdeľuje ako aj od celkového počtu započítaných *PJ*. Výška hrubého dôchodku ako i podielu z neho, ktorý pripadá na 1 *PJ*, je v rôznych JRD prirodzene odlišná (rozdielne výrobné výsledky, možnosti realizácie výrobkov a pod.) a v priebehu viacerých rokov mení sa aj v tom istom JRD. To isté množstvo práce určitej kvality sa potom z prípadu na prípad zhodnocuje rozdielne. Stačí to objasniť jednoduchým príkladom:

Jedno zo skúmaných JRD vynaložilo na 100 l mlieka v roku 1955 4 *PJ*, v roku 1956 len 3,2 *PJ*. Výkonové normy i zatriedenie prác boli rovnaké a úspora o 20 % sa dosiahla lepšou organizáciou práce a vyššou úžitkovosťou. Objektívne sa na 100 l mlieka vynaložilo v roku 1956 menej práce. Odmena na 1 *PJ* bola v roku 1955 15 Kčs, v roku 1956 už 18,— Kčs. Ak by sme vyohádzali zo skutočnej odmeny boli by pracovné náklady na 100 l mlieka v prvom roku 60,— Kčs, v druhom roku 57,60 Kčs, čiže len o 4 % nižšie, hoci sa ušetrilo 20 % z pôvodného množstva práce. Skutočná odmena na 1 *PJ* není tu ekvivalentom vykonanej práce a je preto na vyjadrenie pracovných nákladov zásadne nevhodná.

Oceňovanie rovnakého množstva práce rozdielnou odmenou by sťažilo aj praktické využitie vlastných nákladov. Porovnávanie vlastných nákladov vo viacročnom vývoji by se stalo pochybným rovnako ako aj ich porovnávanie medzi viacerými JRD v tom istom roku alebo medzi JRD a ŠM. Aj z národohospodárskeho hľadiska by použiteľnosť takto vypočítaných vlastných nákladov bola sporná, keďže vlastné náklady by vo väčšine prípadov boli zatiaľ nízke a neodrážali by skutočné množstvo živej práce, ktoré si poľnohospodárska výroba v JRD v súčasnom období vyžaduje.

Na vyjadrenie nákladov na prácu družstevníkov možno doporučiť dve riešenia:

- a) množstvo práce, ktoré 1 *PJ* predstavuje, oceňovať ekvivalentnou odmenou,
- b) neoceňovať pracovné jednotky vôbec a vyjadrovať vlastné náklady vo dvoch ukazateľoch: v peniazoch a pracovných jednotkách.

Prvé riešenie vychádza z toho, že výpočet vlastných nákladov si zásadne vyžaduje vyjadrenie všetkých pracovných i materiálových nákladov v jednotnej peňažnej forme a že odmena za prácu družstevníkov, ktorú by bolo možné považovať za pracovný náklad, má kryť náklady na rozšírenú reprodukciu ich pracovnej sily. Takúto odmenu možno považovať za ekvivalent práce (pre seba), ktorú pracovná sila vykonala. Pre JRD možno túto odmenu určiť na základe priemerných miezd na ŠM najmä z dvoch dôvodov:

- a) ide o podniky rovnakého výrobného charakteru,
- b) pri existencii viacerých výrobných foriem v tom-ktorom výrobnom odvetví sa spoločensky nutné množstvo práce na výrobu jednotlivých výrobkov a spoločensky nutná odmena za ňu určujú podľa progresívnejšej a produktívnejšej výrobnéj formy.

Oceňovanie práce družstevníkov priemernými mzdami na ŠM pripomína pritom aj vcelku za správne považované oceňovanie práce individuálne hospo-

dáriacich roľníkov a členov ich rodiny pri porovnávaní nákladov na výrobu v ich hospodárstvach s kapitalistickými veľkopodnikmi, prípadne so ŠM. Aj v tomto prípade sa vykonané práce roľníka a členov jeho rodiny ohodnocovali vo výške mzdy, ktorú by bolo bývalo potrebné za nimi vykonanú prácu zaplatiť prinajajším poľnohospodárskym robotníkom. Za vedenie podniku sa pritom roľníkovi určovala ešte tzv. dodatočná odmena prevyšujúca vyčíslenú protihodnotu za jeho fyzickú prácu.

Výskumný ústav poľnohospodárskej ekonomiky prepočítal, že na 1 *PJ* sa v priemere oboch hlavných výrobných odvetví v JRD zhruba vynakladá 5,3 pracovných hodín. Vychádzajúc z priemernej hodinovej mzdy na ŠM v roku 1955 zvýšenej o výhody zaplatenej dovolenky, prídavku na deti, lieky ako aj o výhody režijného nákupu naturálií na ŠM, oceňuje VÚPE 1 *PJ* v tých družstvách, ktoré skúma, vo výške 25,— Kčs.

I keď ovšem zdôvodňujeme použitie mzdových sadzieb ŠM ako vodítka pri oceňovaní práce družstevníkov je potrebné uvedomiť si niektoré nedostatky tohoto postupu.

1. Počet pracovných hodín, pripadajúci na 1 *PJ*, je rozdielny v jednotlivých výrobných odvetviach toho istého družstva. Možno to ozrejmiť niekoľkými údajmi z JRD, ktoré VÚPE skúmal:

JRD	Jeden stály pracovník odpracoval v r. 1956					
	v rastlinnej výrobe			v živočišnej výrobe		
	počet odpracovaných <i>Pj</i>	počet odpracovaných hodín	na 1 <i>Pj</i> pripadá hodín	počet odpracovaných <i>Pj</i>	počet odpracovaných hodín	na 1 <i>Pj</i> pripadá hodín
Bytčica okr. Žilina	235	1760	7,5	490	2810	5,7
Necpaly okr. Martin	222	1760	7,9	485	2810	5,8
Zeleneč okr. Trnava	316	2000	6,3	499	2810	5,6

Rovnako sú rozdielne aj priemerné zárobky v jednotlivých odvetviach na ŠM. Vzhľadom na to, že štruktúra hrubej výroby v JRD a ŠM je často značne rozdielna, bolo by opodstatnené stanoviť rozdielne oceňovanie 1 *PJ* v rastlinnej a v živočišnej výrobe.

2. Porovnávanie odmeny pracovníkov ŠM a družstevníkov nemôže spočívať iba na prepočte hodín pracovného času, ktoré 1 *PJ* stelesňuje. V dôsledku rozdielneho stupňa mechanizácie, hektárových úrod a úžitkovosti, rozdielnej úrovne agrotechniky a zootechniky je rozdielny aj objem výroby dosiahnutý za 1 hodinu práce na ŠM a JRD. Není zásadne zdôvodnené, aby sa týmito skutočnosťami ovplyvnená priemerná mzda na ŠM bez ďalšieho upresnenia vzťahovala aj na JRD.

I keď ovšem vychádzame zatiaľ pri vyjadrení pracovných nákladov v JRD z priemerných mzdových sadzieb ŠM, nevzdávame sa možnosti v budúcnosti vyčíslovať pracovné náklady v JRD podľa skutočných odmien za vykonanú prácu u jednotlivých výrobkov. Takáto možnosť by nastala po stabilizovaní odmeňovania družstevníkov na základe splnených výkonových noriem. To značí, že by sa postupne odstránila dvojité funkcie *PJ* ako miery práce i miery rozdeľovania a práca družstevníkov by sa merala počtom splnených výkonových noriem

u jednotlivých druhov prác a odmeňovala pevne stanovenými sadzbami za jednu výkonovú normu.

Pri stabilizovanej odmene družstevníkov (v konsolidovaných družstvách s vytvorenými prevádzkovými zabezpečovacími fondami) by sa v CVP stanovila pevná a ekonomicky zdôvodnená odmena za 1 výkonovú normu v každej ťažkostnej triede, ktorá by bola v plnej miere zložkou vlastných nákladov. Doplatky k tejto odmene by sa pri rozdeľovaní čistého dôchodku družstva vyplácali podľa rozhodnutia členskej schodzky čiastočne priamo jednotlivým družstevníkom ako ich osobný podiel na čistom dôchodku družstva a čiastočne by sa venovali len na zvyšovanie spoločenskej spotreby družstevníkov.

Tento postup, ktorým sa nenarušuje charakter skupinového socialistického vlastníctva v JRD, môže viesť aj k správnejšiemu vyčísleniu čistého dôchodku JRD ako doteraz. Čistý dôchodok vyčísľujeme tu doteraz iba ako súčet položiek, ktoré sa podľa Vzorových stanov JRD majú z čistého dôchodku uhradzovať. Nevieme pritom, či tieto položky uhrádzujeme skutočne len z čistého dôchodku (rozdiel medzi hodnotou hrubej produkcie a vlastnými nákladmi) alebo či a nakoľko ich suma presahuje skutočný čistý dôchodok, prípadne ho celý nevyčerpáva. V prvom prípade skracujeme osobný dôchodok družstevníkov, v druhom prípade nevyčerpávame najmä možnosti vnútrodružstevnej akumulácie. Upresnenie výšky čistého dôchodku prospeje aj sledovaniu rentability výroby v JRD na základe pomeru čistého dôchodku a vlastných nákladov, teda rovnako ako v štátnych socialistických podnikoch.

Druhé navrhované riešenie pri oceňovaní živej práce družstevníkov, t. j. vyjadrovať vlastné náklady v JRD vo dvoch ukazovateľoch, nestavia nás pred problém vyčísľovania ekvivalentnej odmeny za prácu, ktorú 1 *PJ* predstavuje. Neumožňuje vyčíslenie vlastných nákladov v jednotnej hodnotovej forme a komplikuje aj techniku výpočtu (pri započítavaní medziproduktu do materiálových nákladov). Môže byť ovšem prijateľné z podnikohospodárskeho hľadiska, pre ktoré je v prvom rade rozhodujúce množstvo vynakladanej práce vyjadrené počtom *PJ*. Po vyčíslení množstva započítaných *PJ* možno ich prirodzene dodatočne oceňovať sadzbou, ktorú uznáme za vhodnú.

ad 2.) Oceňovanie znovupoužitých vlastných výrobkov je mimo rozvrhovania nepriamych nákladov základnou otázkou výpočtu vlastných nákladov v poľnohospodárstve vôbec. Ide najmä o oceňovanie osív a krmív z vlastnej výroby, naturálií vydaných za prácu STS, prípadne naturálií na pracovné jednotky.

Pre oceňovanie týchto naturálií sa užívajú zatiaľ rôzne ceny podľa toho k akému účelu sa spotrebávajú. Samotná metodika Výskumného ústavu poľnohospodárskej ekonomiky oceňuje zatiaľ všetky na kŕmenie určené zrnoviny, zemiaky a skrmené mlieko pevne stanovenými cenami zhruba vo výške vykupných cien, kým seno, zelený krm, kŕmnu repu oceňuje individuálne zistenými vlastnými nákladmi. Dvojaký spôsob oceňovania sa zdôvodňuje tým, že u prvých ide o typicky trhové produkty, ktoré možno dávať na trh v neobmedzenom množstve za štátom stanovené ceny, kým druhé sú vyrábané prevážne, resp. výhradne pre vnútrodružstevnú spotrebu. Tento postup možno považovať iba za dočasné riešenie, keďže otázku oceňovania naturálií pre vnútrodružstevnú spotrebu nemožno ako sa domnievame — riešiť alternatívne podľa ich účelového určenia.

Pri hľadaní ekonomicky zdôvodneného riešenia treba prihliadať k týmto skutočnostiam:

1. poľnohospodársky podnik je ucelený organizmus, ktorého jednotlivé zložky sú navzájom funkčne závislé; oceňovanie spotreby vlastných výrobkov má

vzájomnú návaznosť výroby jednotlivých výrobkov v podnikovom organizme zvyrazňovať,

2. oceňovanie znovupoužitých výrobkov musí uvážiť, že tieto výrobky sa nepodrobujú spoločenskému ohodnoteniu, nedostávajú sa na trh ako finálne výrobky, keďže podnik ich nutne musí pre ďalšiu výrobu spotrebovať,

3. je treba inak pristupovať k oceňovaniu týchto výrobkov pri výpočte vlastných nákladov a inak pri výpočte hospodárskych výsledkov podniku; pri výpočte hospodárskych výsledkov oceňujeme napr. tiež zmeny zásob vlastných výrobkov, no z charakteru tohoto výpočtu vyplýva, že tu nemožno použiť individuálne hľadiská podniku ale jednotné národohospodárske smernice; výpočet vlastných nákladov smeruje, naopak, k osvetleniu procesov prebiehajúcich v ekonomike daného JRD, takže použitie všeobecne platných oceňovacích noriem by skutočný stav mohlo skresliť.

Vychádzajúc z týchto úvah považujeme zásadne za správne oceňovať znovupoužitie naturálie vlastnej výroby vo výške individuálnych vlastných nákladov v roku ich výroby. Tieto náklady vyjadrujú množstvo vynaloženej živej a zpredmenenej práce na ich výrobu, ktorá jedine môže byť v zásade rozhodujúca pre ich ocenenie.

V prvom roku zisťovania však družstevná prax vlastné náklady týchto naturálií nepozná; musí si preto pomáhať predom stanovenými cenami (najlepšie rovnakými ako používa VÚPE). Podkladom pre stanovenie východiskových skutočných vlastných nákladov v praxi môžu však byť vlastné náklady poľnohospodárskych výrobkov zistené VÚPE v reprezentatívne vybraných JRD a sledované už v niekoľkoročnom vývoji (1953—1956). Vychádzajúc z nich, možno naturálie z vlastnej výroby toho — ktorého družstva v budúcnosti oceňovať vlastnými nákladmi v roku ich výroby. Napr. vlastné náklady na 1 q jačmeňa budú (pri oceňovaní osiva zistenými vlastnými nákladmi VÚPE) v päťročnom priemere v určitom družstve 60 Kčs. Týmto nákladmi navrhujeme v šiestom roku oceňovať jačmeň pre vnútropodnikovú spotrebu. V siedmom a ďalších rokoch sa bude jačmeň oceňovať vlastnými nákladmi v roku jeho výroby.

Proti oceňovaniu vnútrodružstevnej naturálnej spotreby vlastnými nákladmi sa niekedy namieta, že sťažujú podnikohospodárske rozbor. Ak napr. oceňujeme v podniku vyrobené a spotrebované krmivá vlastnými nákladmi, prenášame do živočíšnej výroby priaznivé alebo nepriaznivé výsledky pri výrobe krmív. Mimo toho, ak porovnáme vlastné náklady tých istých výrobkov v rôznych družstvách, môže sa stať, že napr. v dobre ošetrovanom chove kráv s vyššou dojivosťou budú vlastné náklady na mlieko vyššie ako u kráv s nízkou dojivosťou, pretože prvý podnik vyrába krmivá drahšie ako druhý. Domnievame sa však, že v týchto súvislostiach sa práve odráža skutočný stav na jednom i druhom družstve a rozbor takto vypočítaných nákladov môže jedine poukázať na skryté výrobné a ekonomické rezervy. Zavedenie pevného oceňovania krmív z vlastnej výroby by, naopak, v oboch prípadoch viedlo k izolovanému posudzovaniu rastlinnej a živočíšnej výroby, čo odporuje ich skutočnej funkčnej návaznosti.

Pre zvyšovanie hospodárnosti v JRD je dôležité nielen poznať výšku i štruktúru vlastných nákladov na konci roku, kedy ich možno definitívne vypočítat, ale aspoň čiastočne už behom roka. To sa zatiaľ nerobí a ani väčšina metodík není na to zameraná. Spotrebu PJ by bolo možné sledovať. Rovnako aj nákup naturálií pre vnútrodružstevnú spotrebu, ktoré sa oceňujú nadobúdacími cenami. Naturálie z vlastnej výroby možno však oceniť definitívne až na konci roka po zistení ich vlastných nákladov.

Domnievame sa, že by bolo možné oceňovať tieto naturálie behom roka jednotnými zúčtovacími cenami a na konci roka potom ich vlastnými nákladmi. Tým by sme dostali dvojaké vlastné náklady jednotlivých výrobkov: tzv. predbežné vlastné náklady, ktorých položky by pozostávali jednak zo skutočných nákladov (napr. u prikúpených krmív) a jednak zo zúčtovacích cien (napr. u krmív vlastnej výroby) a potom skutočne individuálne vlastné náklady, ktorých položky — pokiaľ sa týkajú znovupoužitých vlastných výrobkov — by boli oceňované výlučne vo výške ich vlastných nákladov. Jednotné zúčtovacie ceny sa môžu stanoviť buď ako niekoľkoročný priemer vlastných nákladov príslušných výrobkov vo viacerých podnikoch, buď vo výške cien, ktoré teraz používa VÚPE alebo vo výške stálych (plánovacích) cien.

ad 3.) Výpočet vlastných nákladov vyžaduje ďalej, aby sa na jednotlivé výrobky primerane rozdelili aj tzv. nepriame náklady. Sú to náklady, ktoré nemožno priamo vzťahovať len k určitému výrobku, ale týkajú sa skupiny výrobkov, celého odvetvia alebo podniku. Rozvrhovanie týchto nákladov na príslušné výrobky musí pamätať na to, že jednotlivé výrobné úseky sú funkčne úzko spojené a že niektoré z nepriamych nákladov prejavujú svoj účinok počas viacerých výrobných cyklov.

Zásadne je žiaduce, aby počet nepriamo rozdeľovaných nákladových položiek bol čo najmenší. Čím menej je týchto položiek, tým menšia je pravdepodobnosť, že presúvame náklady z jedného výrobku neoprávnene na iný výrobok.

Nepriame náklady je podľa ich charakteru potrebné rozdeliť aspoň na celoodvetvové (týkajúce sa len určitého výrobného odvetvia) a celodružstevné (týkajúce sa celého družstva). V súčasnom období bude pre nepresnosti vo vedení družstevnej evidencie podiel celodružstevných nákladov na vlastných nákladoch ešte značný.

Rozdelenie takto zoskúpených nepriamych nákladov na jednotlivé výrobky žiada si taký rozdeľovací kľúč, ktorý by čo najplnšie vystihoval ich výrobný a ekonomický vzťah k príslušným výrobkom a umožňoval ich správne proporcionálne zaťaženie. Komplexný ukazovateľ, ktorý by sa plne hodil pre rozvrhovanie všetkých nepriamych nákladov, zatiaľ nikde vypracovaný nebol. Celopodnikové nepriame náklady navrhuje sa rozdeľovať na jednotlivé výrobky buď v pomere k počtu priamo započítaných *PJ* alebo v pomere ku všetkým priamo započítaným nákladom, prípadne určitou kombináciou týchto dvoch možností. Pre nepriame náklady v rastlinnej výrobe navrhuje sa ako rozdeľovací koeficient podiel jednotlivých plodín na ornej pôde, v živočíšnej výrobe podiel jednotlivých druhov zvierat na celkovom počte *DJ* alebo podiel príslušného výrobku na hodnote hrubej produkcie. Všetky návrhy — ako je zrejme — podávajú iba partiálne a nedokonalé riešenie. Tak napr. je celý rad nepriamych nákladov (napr. amortizácia niektorých budov), ktoré nijako nesúvisia s priamou spotrebou *PJ* a ich rozvrhovanie podľa nej není ekonomicky zdôvodnené. Rovnako není zdôvodnené rozvrhovať napr. všetky nepriame náklady v živočíšnej výrobe podľa podielu jednotlivých výrobkov na hodnote hrubej produkcie, keďže táto je závislá od stanovených cien za jednotlivé výrobky, ktoré obvykle nevystihujú skutočné nároky na náklady pri ich výrobe.

Pre družstevnú prax možno — ako sa na základe doterajších skúseností domnievame — považovať za prijateľné nasledujúce riešenie:

a) nepriame náklady v rastlinnej výrobe rozdeľovať na jednotlivé výrobky úmerne k súčtu nákladov na živú prácu družstevníkov a na prácu STS; eliminujeme tým jednostranný účinok rozdeľovania týchto nákladov len podľa priamo započítaných *PJ*; pri použití tohoto postupu je nutné *PJ* ekvivalentne oceniť (VÚPE používa 25 Kčs na 1 *PJ*) ako ukazuje tento príklad:

Nepriame náklady spolu 20.000 Kčs

I. spôsob

Výrobok	Spotreba Pŕ	%	Z nepriamych nákladov pripadá
A	1 000 Pŕ	10	2 000· — Kčs
B	4 000 Pŕ	40	8 000· — Kčs
C	5 000 Pŕ	50	10 000· — Kčs
	10 000 Pŕ	100	20 000· — Kčs

II. spôsob

Výroba	Spotreba Pŕ	Práca STS	Spolu	%	Z nepriamych nákladov pripadá
A	25 000	+ 2 000 Kčs	27 000	10,3	2 060· — Kčs
B	100 000	+ 6 000 Kčs	106 000	40,8	8 160· — Kčs
C	125 000	+ 2 000 Kčs	127 000	48,9	9 780· — Kčs
	250 000	+ 10 000 Kčs	260 000	100 %	20 000· — Kčs

b) nepriame náklady v živočíšnej výrobe rozdeľovať podľa podielu *DJ* na celkovom počte *DJ*; prepočet stavov hospodárskych zvierat na *DJ* (podľa spotreby krmív) vytvára zrovnateľnú základňu pre ich hodnotenie z hľadiska najzávažnejšej položky materiálových nákladov v živočíšnej výrobe (krmivo) a väčšinou aj z hľadiska priamych i nepriamych pracovných nákladov; tento rozdeľovací koeficient vystihuje v značnej miere váhu jednotlivých druhov a skupín zvierat v celkovom objeme vynaloženej živej i spracovanej práce v živočíšnej výrobe;

c) celopodnikové nepriame náklady rozdeľovať úmerne k podielu jednotlivých výrobkov na súčte priamych nákladov; ak sa má celý výpočet vlastných nákladov zjednodušiť, možno tento rozdeľovací koeficient použiť aj pre celoodvetvové náklady v rastlinnej a živočíšnej výrobe; považujeme za ekonomicky zdôvodnené, aby výrobok, ktorý odčerpáva väčšiu časť priamo započítaných nákladov (teda rozhodujúcej zložky vlastných nákladov), znášal aj väčší podiel z nepriamych nákladov.

V súvisе s nepriamymi nákladmi treba poukázať na potrebu rozvrhovania nákladov na hlavné, vedľajšie a združené výrobky.

Niektoré metodiky navrhujú, aby sa vedľajšie výrobky, ako napr. maštalný hnoj, slama alebo rezky vôbec neoceňovali, keďže ťažko možno určiť ich množstvo, náklady na ich výrobu, prípadne — ako u maštalného hnoja — aj podiel, ktorým sa jednotlivé výrobky na jeho účinku podieľajú. Niektoré výrobky (napr. slama a maštalný hnoj) sa aj vzájomne podmieňujú, predstavujú uzavretý vnútro-podnikový obeh, takže ich oceňovanie nemá podľa niektorých návrhov žiaden význam. Iné metodiky sa pokúšajú oceňovať vedľajšie výrobky buďto len vo výške nákladov, ktoré vznikajú po ich oddelení od hlavného výrobku alebo pevnými cenami zodpovedajúcimi buď cenám obsiahnutých živín alebo výkupným cenám.

Domnievame sa, že je potrebné oceňovať aj vedľajšie výrobky, keďže ich použitie je mnohostranné (napr. slama sa používa jak na podstielanie tak aj

na kŕmenie). Ak by sa vedľajšie výrobky neoceňovali vôbec, znížili by sa neodôvodnene náklady na tie výrobky, ktoré ich používajú ako krmivo, stelivo, na doplňovanie stáda atď.

Z hľadiska správneho oceňovania vedľajších výrobkov treba uvážiť:

1. ich individuálnu hodnotu,
2. účel, ktorému predvážne slúžia,
3. ich hodnotový pomer k hlavným výrobkom, s ktorými v rámci tohoto istého výrobného procesu vznikajú, ako aj k iným vedľajším výrobkom použitelným k rovnakému účelu.

Z týchto hľadísk sa ukazuje ako relatívne najvhodnejšie rozvrhnúť náklady na hlavné a vedľajšie výrobky v pomere obsahu živín. Účelom vynaloženia pracovných a materiálových nákladov na výrobnom procese je totiž získanie určitých úžitkových hodnôt, ktorých množstvo je vyjadrené množstvom vyprodukovaných živín. Z hľadiska ich skutočného použitia je obsah živín aj zrovnateľnou základňou pre väčšinu vedľajších výrobkov medzi sebou.

Uplatnenie uvedeného zásadného hľadiska v plnom rozsahu naráža však v praxi na ťažkosti. VÚPE oceňuje preto zatiaľ vedľajšie výrobky pevne stanovenými cenami, ktoré zodpovedajú čiastočne cenám obsiahnutých živín u výrobkov priemernej kvality, čiastočne výkupným cenám. Túto cestu volia dočasne aj niektoré zahraničné pracoviská a doporučuje sa aj družstevnej praxi.

V priebehu tohto istého výrobného procesu vznikajú niekedy dva hlavné výrobky, tzv. združené výrobky (napr. u ľanu semeno a stonky, u sliepok vajcia a mäso). Pre rozvrhovanie nákladov výrobného procesu na tieto výrobky možno zásadne považovať za správne obdobné riešenie ako pre vedľajšie výrobky. Pevný pomer pre rozvrhovanie nákladov medzi združené výrobky alebo predom stanovené ceny ako u vedľajších výrobkov zatiaľ nemáme. Doporučuje sa preto z hľadiska zjednodušenia výpočtu rozdelenie celkového nákladu na tieto výrobky v pomere dosiahnutej hrubej produkcie príslušných výrobkov počítanej vo výkupných cenách.

ad 4.) Pri zisťovaní vlastných nákladov tvorí otázka odpisov z pracovných prostriedkov z hľadiska teórie i praxe jednu zo základných otázok. Jej význam je daný funkciou odpisových kvót, pomocou ktorých sledujeme prenášanie hodnoty pracovných prostriedkov pôsobiacich vo výrobnom procese na zhotovené výrobky. Pre výpočet vlastných nákladov v JRD je potrebné určiť výšku amortizačných kvót a okruh základných prostriedkov, u ktorých sa amortizácia bude vyčísľovať.

Výrobné prostriedky sa opotrebovávajú fyzicky a morálne. Výška amortizačnej kvóty závisí preto v prvom rade od toho, či a nakoľko sa ňou má mimo fyzického opotrebovania uhradiť aj morálne. Zásadne prevláda názor, že rovnako ako v štátnych socialistických podnikoch možno pri vyčísľovaní amortizačnej kvóty ako zložky vlastných nákladov (to treba zdôrazniť) počítať iba s fyzickým opotrebovaním, keďže ono vyjadruje hodnotu, ktorá bola v skutočnosti na nový výrobok prenesená. Ak by sa v amortizačnej kvóte vyjadriť aj morálne opotrebovanie, započítala by sa do nákladov na výrobu nielen skutočne prenesená hodnota, ale aj budúce opotrebovanie, resp. prenášali by sme na novo vyrobený produkt hodnotu bez úžitkovej hodnoty.

Odpisové kvóty pre JRD neboli zatiaľ z týchto hľadísk vypracované. Aby sa však vlastné náklady v JRD mohli počítať, možno dočasne použiť odpisové normy štátnych majetkov. Niektoré metodiky doporučujú zjednodušené vypočítavanie amortizačných kvót tak, aby sa u budov používala amortizačná kvóta zhruba vo výške 2 % a u strojov a náradia 10 %. Pri vyčísľovaní odpisových

kvót je potrebné (ako ukazujú skúsenosti z viacerých JRD) preveriť bilančné ocenenie základných výrobných prostriedkov, keďže tieto sa často preceňujú alebo nedoceňujú. Týka sa to najmä adaptovaných hospodárskych budov, sústredeného hovädzieho dobytku a koní.

Výroby v JRD sa zúčastňujú tieto pracovné prostriedky: základné stádo, stavby, stroje a dopravné prostriedky, náradie, prístroje a zariadenia a sadové porasty. Z okruhu týchto pracovných prostriedkov pôsobiacich v družstevnej výrobe sa zatiaľ vyberá základné stádo, u ktorého sa amortizácia nenavrhuje. Vychádza sa z toho, že v praxi konsolidovaných družstiev priemerná hodnota jednotlivých druhov základného stáda neklesá, keďže napr. zostarnuté krávy sa plynule vymieňajú mladými.

Domnievame sa, že zásadne by bolo potrebné stanoviť odpisové kvóty pre všetky pracovné prostriedky, keďže vo výrobnom procese odovzdávajú nepochybne časť svojej hodnoty novým výrobkom. To sa týka aj zvierat základného stáda, keďže napr. chovná hodnota zastavených kráv je vyššia než hodnota vyradených kráv. V dôsledku toho výmena kráv, ktorá sa má ročne prevádzať na udržanie priemernej hodnoty stavu, predstavuje ročne určité náklady. Tieto náklady možno zásadne určiť tak, že rozdiel medzi hodnotou kráv pri ich zaradení do stáda a vyradení zo stáda rozdelíme na počet rokov ich využívania. Pri výpočte straty hodnoty treba ovšem brať do úvahy zmenu váhy zvierat, ktorá nastala v dobe ich užívania.

Časť nákladov na amortizáciu možno započítať priamo, časť len nepriamo. Náklady na amortizáciu tých budov, strojov alebo náradia, ktoré slúžia výrobe len jedného výrobku, majú sa zásadne zúčtovávať len na ťarchu príslušného výrobku. Náklady na amortizáciu budov, strojov a náradia, ktoré sa týkajú výroby vo viacerých alebo vo všetkých odvetviach, zúčtováme ako nepriame náklady.

Z toho, čo bolo o hlavných metodických otázkach výpočtu vlastných nákladov v JRD v stručnosti spomenuté, možno urobiť záver, že napriek rozdielnym názorom na riešenie niektorých otázok dochádzame postupne ku konkrétnym a prijateľným doporučeniam pre družstevnú prax. I keď nebudú jednotlivé položky vlastných nákladov matematicky čo najpresnejšie vyčíslené, predsa sa ich výpočet môže dostať vo väčšom počte JRD na zrovnateľnú základňu, čo má veľký podnikohospodársky a národohospodársky význam.

IV.

Technika výpočtu vlastných nákladov pozná teraz vcelku dva postupy: tzv. štatistický a účtovný.

Pri tzv. štatistickom postupe sa výpočet vlastných nákladov prevádza mimo rámca účtovnej evidencie a len za pomoci jej údajov. Údaje o nákladoch a výnosoch sa z družstevnej evidencie prenášajú na zvláštne hárky, na ktorých sa vlastný výpočet prevádza. Touto metódou pracuje zatiaľ aj VÚPE a aj väčšina zahraničných ekonomických pracovísk.

Nedostatkom tohoto postupu je, že vyžaduje zvýšené množstvo práce, keďže všetky potrebné údaje z družstevnej evidencie treba znova prenášať, i keď to prípadne môže robiť aj menej kvalifikovaná sila. Nevedie tiež účtovníka JRD k tomu, aby dočvilne zaznamenával všetky nákladové položky a aj kontrola vývoja nákladových položiek behom roka je sťažená, keďže rozčlenenie jednotlivých druhov nákladov na výrobky, ktorých sa týkajú, sa robí obvykle až na konci roka.

Pri tzv. účtovnom spôsobe zisťujú sa vlastné náklady priamo v rámci účtovného systému tak, že sa nákladové položky účtujú nielen podľa druhov, ale aj priamo podľa výrobkov, ktorých sa týkajú. Mimo účtovnej triedy, v ktorej sa účtujú náklady podľa druhov, otvárajú sa účty pre jednotlivé výrobky v ďalších voľných účtovných triedach. Priamo zúčtovateľné nákladové položky zaúčtovávajú sa tu hneď na príslušný výrobok, kým nepriame náklady alebo tie, ktoré sa bežne vo finančnom účtovníctve nepodchycujú (napr. spotreba *PJ*, vlastné osivo alebo krmivo), sa zhromažďujú podľa skupín na niekoľkých vhodne volených pomocných účtoch. Suma nákladov v účtovnej triede, ktorá zachytuje náklady podľa druhov, sa prirodzene musí rovnať sume nákladov zúčtovaných na účtoch jednotlivých výrobkov, pokiaľ ovšem ide o náklady, ktoré sa vôbec vo finančnom účtovníctve zaučtovávajú. Tie náklady, ktoré sa bežne vo finančnom účtovníctve nepodchycujú, sa zúčtovávajú len v rámci hlavných a pomocných účtov v príbrných účtovných triedach.

Účtovná metóda výpočtu vlastných nákladov vedie účtovníka k dochvilnému a presnému zaučtovávaniu každej položky a umožňuje tiež pomerne ľahko sledovať ich vývoj štvrťročne. Je vhodná ovšem iba pre konsolidované a dobre organizované družstvá. Ministerstvo poľnohospodárstva a lesného hospodárstva upravuje teraz platný systém účtovnej evidencie v JRD pre potreby výpočtu vlastných nákladov.

Z hľadiska čo najširšieho využitia vlastných nákladov k zvýšeniu hospodárnosti výroby v JRD zaslúži si pozornosť tzv. zúčtovávanie výsledkov výrobných skupín, ktoré sa zavádza v NDR. Pri zostavovaní plánu výrobných úloh každej výrobnej skupiny sa stanoví aj výška niektorých nákladových položiek, na ktoré má výrobná skupina priamy vplyv a ktoré možno aj podľa jednotlivých skupín sledovať. Náklady sa sledujú v peňažnej alebo naturálnej forme. Ide najmä o náklady na osivo, krmivá, hnojivá, platby za práce STS, počet *PJ*, odmeny špecialistom alebo sezónnym zamestnancom, počet pracovných hodín koní, vlastného auta alebo traktora, náklady na lieky a zverolčára atď. Behom roka sa skutočné náklady sledujú v naturálnom, resp. peňažnom vyjadrení a na konci roka alebo po hlavných sezónnych prácach sa skutočné náklady porovnávajú s plánovanými.

Sledovanie nákladov v rámci výrobných skupín umožňuje — i keď ide len o časť vlastných nákladov — porovnávať hospodárnosť výroby tých istých výrobkov v rôznych výrobných skupinách. Predpokladom je reálne stanovený plán nákladov, spoľahlivo vedená evidencia v každej výrobnej skupine ako aj spoľahlivé zisťovanie jej výrobných výsledkov.

V.

Význam zisťovania vlastných nákladov v JRD treba v súčasnom období vidieť hlavne v tom, že

- a) umožňuje sledovať hospodárnosť a rentabilitu družstevnej výroby,
- b) ich využitie pomáha pri zvyšovaní zdrojov vnútrodružstevnej akumulácie,
- b) slúžia čiastočne aj ako podklad pre cenovú a výkupnú politiku štátu.

Pri posudzovaní hospodárnosti výroby hľadáme súvislosť medzi vynaloženými pracovnými a materiálovými nákladmi a výrobnými výsledkami. I keď sa v JRD táto funkčná súvislosť často porušuje takými činiteľmi, ktorých nemožno číselne vyjadriť (napr. počasie alebo účinok predplodiny), sú aj tu dané veľké možnosti pre využitie vlastných nákladov k zhospodárňovaniu výroby.

Keďže JRD nevlastnia ťažké mechanizačné prostriedky, ide hlavne o sledovanie efektu živej práce družstevníkov a spotreby vlastných i zakúpených pracovných predmetov (osivo, krmivo atď.). Rozbor vlastných nákladov na jednotku výrobku umožňuje vyhodnocovať ekonomicky účinok, ktorý sa dosiahol vykonanými agrotechnickými, zootechnickými alebo organizačnými opatreniami.

Znižovanie vlastných nákladov má základný význam pre tvorbu a rast čistého dôchodku družstva.

Čistý dôchodok je — ako známo — tá časť hodnoty výrobkov, ktorá prevyšuje vlastné náklady a používa sa na rozšírenie družstevnej výroby, na uspokojenie spoločenských potrieb družstevníkov ako aj vyrovnávanie záväzkov družstva voči štátu. Čím nižší je podiel vlastných nákladov, tým vyšší je podiel čistého dôchodku z hodnoty družstevnej výroby a tým viac prostriedkov má družstvo k rozšíreniu výroby i ku krytiu ostatných uvedených potrieb. Potreba zvyšovať čistý dôchodok vytvára preto objektívne tlak na znižovanie vlastných nákladov. Tým sa vytvárajú predpoklady k tomu, aby sa proces rozšírenej produkcie zabezpečoval v stále väčšej miere z vnútrodružstevnej akumulácie.

Vlastné náklady slúžia tiež ako jeden z podkladov pre cenovú politiku štátu. Treba však vidieť, že problém využitia vlastných nákladov v JRD pre cenovú politiku je v našom poľnohospodárstve komplikovaný jednak existenciou viacerých druhov cien a jednak existenciou troch výrobných sektorov: štátneho, družstevného a malovýrobného. Vlastné náklady jednotlivých sektorov sa v dôsledku ich rozdielnej výrobnotechnickej úrovne a čiastočne aj v dôsledku ich odlišného postavenia v národnom hospodárstve od seba líšia. Ceny poľnohospodárskych výrobkov sú však rovnaké. Posúdiť v akej miere sa majú uplatniť vlastné náklady jednotlivých sektorov pri určovaní cien, t. j. nakoľko je z hľadiska zabezpečenia štátnych fondov potravín a surovín, prípadne z iných politických alebo ekonomických hľadísk potrebné pri určovaní cien vychádzať v ústrety rôznym výrobným podmienkam a váhe jednotlivých sektorov, je vo veľkej miere závislé od úloh poľnohospodárskej politiky a celkových potrieb spoločnosti.

Určitú nespohľlivosť vlastných nákladov ako podkladu pre cenovú politiku spôsobuje mimo toho aj rozdielny pohľad na význam niektorých nákladových položiek zo subjektívneho stanoviska podniku a zo stanoviska objektívneho. Pri tej istej cene môže byť výroba niektorých výrobkov z hľadiska vypočítaných vlastných nákladov nevýhodná, z individuálneho hľadiska podniku však žiaduca (napr. pre využitie pracovných síl a potahov mimo sezóny hlavných prác). Obdobne môže byť stanovená cena pre niektoré podniky nevýhodná a pre iné výhodná preto, že príslušný výrobok je v jednom prípade priamo trhovým výrobkom a v inom sa zhodnocuje ako medziprodukt.

VI.

Vychádzajúc z uvedeného stručného súhrnu problematiky zisťovania a využitia vlastných nákladov v JRD možno posúdiť, že je súčasne už možné i potrebné v niektorých družstvách pristúpiť k ich sledovaniu a využitiu pre podnikohospodárske i národohospodárske účely. V súhlase s ich základnou ekonomickou funkciou treba v súčasnom období považovať za hlavný cieľ ich využitie pre zhospodárnenie výroby v JRD, pre zvýšenie efektívnosti vynakladanej živej a spracovanej práce družstevníkov a pracovníkov STS. Zisťovanie vlastných nákladov takto prispieje k splneniu základnej úlohy poľnohospodárstva v najbližších rokoch: zvýšiť a zlacniť poľnohospodársku výrobu. Je potrebné, aby sa pozornosť družstevnej praxe zamerala plne týmto smerom.

Výpočet nákladů ve výrobních družstvech a odměna za pracovní jednotky

Prof. Dr. Erich HOFFMANN

universita Martina Luthera v Halle/S.

Výpočet nákladů v zemědělských výrobních družstvech může sloužit k různým účelům. Nejdůležitější jsou:

a) získat podklady o vlastních nákladech zemědělských produktů k účelům cenové orientace;

b) kontrolovat vlastní náklady pro provozně hospodářská opatření.

Metody výpočtu nákladů musí odpovídat sledovanému účelu.

Vyšetření vlastních nákladů pro cenovou orientaci se nejlépe provádí kalkulací ve vzorových závodech (an Betriebsmodellen), nikoliv podle výpočtů skutečných nákladů v jednotlivých závodech. Pro určitý počet typových závodů (Betriebstypen) s různou organizací, přizpůsobenou místním podmínkám, jsou vytvářeny kalkulační vzory (Kalkulationsmodelle). Na základě sestavy množství (des Mengengerüts) spotřeby práce a výrobních prostředků a pomocí směrnic pro ocenění spotřeby výrobních prostředků jsou pro každý vzorový závod stanoveny specifické náklady jednotlivých výrobních odvětví. Dosazením dosažitelných průměrných výnosů pak získáme pro typové závody a pro dané typické poměry vlastní náklady jednotlivých produktů. Při takové kalkulaci mohou výpočty skutečných nákladů v jednotlivých závodech dát podklady k sestavě spotřeby množství (Mengengerüst), zatím co ceny a spotřebovaná množství nemohou být použity podle skutečných nákladových dokladů, nýbrž musí být dosazeny podle všeobecných hospodářských hledisek.

Důležitější, avšak současně s většími metodickými těžkostmi spojený, je výpočet nákladových složek, sloužící ke stanovení vlastních nákladů v jednotlivých závodech pro nalezení podnětů u zlepšení jejich hospodaření. První problém spočívá v hodnocení spotřebované práce. Protože v družstvech není zaznamenávána doba práce a není také měřeno spotřebované množství práce v čase, nýbrž pracovní jednotkou je pracovní výkon hodnocen současně podle jakosti i podle hospodářského významu, není také ve spotřebě pracovních jednotek dána již žádná jednotná pracovní míra. V rostlinné výrobě lze ještě pracovní jednotku uznat za míru vykonané práce, ale nikoliv již v živočišné výrobě, kde je více závislá na množství dosažených produktů. Protože však chybí vhodnější podklady, může se, byť i s oprávněnými pochybnostmi, všeobecně používat pracovní jednotky množství práce. Proti tomu je však pro kalkulaci plánovaná nebo skutečná odměna za provozní jednotku nepoužitelná. Obsahuje podstatný díl účasti na výsledku hospodaření. Odměna klesá nebo stoupá podle nižšího nebo lepšího výsledku celkového hospodaření. Za základy

živé práce lze uznat jen část skutečné odměny, odpovídající přibližně mzdě v zemědělství. Pro srovnání více závodů nebo pro srovnání s normálními náklady vzorového závodu musí být v kalkulaci za spotřebovanou práci použita taková sazba, jež odpovídá nárokům na mzdy. Její výši nejúčelněji stanovíme podle mezd zaměstnanců pracujících v zemědělství. Přitom je třeba uvážit, že tyto mzdy jsou odstupňovány podle kvalifikace zaměstnanců a druhu vykonávané práce, kdežto v družstvech jsou tyto jakostní rozdíly vyjádřeny v počtu přiznaných pracovních jednotek a tím diferencovány různé druhy i množství práce. Proto je třeba dosadit takovou mzdovou sazbu, která přibližně odpovídá váženému průměru mzdových sazeb různě kvalifikovaných pracovníků v zemědělství.

Pro srovnání více nebo jednoho závodu má však stejný, ne-li exaktnější význam výpočet nákladů, ve kterém není vůbec uveden peněžní obnos za pracovní jednotky. V tomto případě by vyjadřovaly náklady v různých výrobních odvětvích a pro jednotlivé produkty v peněžních obnosech spotřebovanou mrtvou práci a pracovní jednotky spotřebovanou živou práci. Kdyby závody měly přibližně stejný stupeň technisace, pak by se již z jejich srovnání mohly vyvodit hodnotné podněty pro organizaci provozu a práce. Proti nevýhodě nutnosti počítání dvou ukazatelů, t. j. peněz a pracovních jednotek, je na druhé straně výhodou, že tyto ukazatele podávají o skutečném průběhu výroby věrnější obraz.

Druhý problém při výpočtu nákladů je hodnocení zpravidla netržních, ve vlastním hospodářství získaných výrobních prostředků, které je třeba řešit jako každý výpočet nákladů v zemědělství. Použijeme-li u všech závodů stejných zásad pro ocenění těchto výrobních prostředků, neuplatní se skutečné místní rozdíly a závěry pro provoz musíme proto činit s velkou opatrností. Použijeme-li naproti tomu v každém závodě individuálních vlastních nákladů těchto výrobních prostředků, pak to má tu nevýhodu, že vlivem hospodářských chyb zatěžuje jejich příliš drahá výroba to odvětví, v němž byly spotřebovány, aniž by v něm byla příčina vysokých nákladů konečného výrobku.

Jestliže vlivem špatných výnosů je výroba krmiv spojena s vysokými náklady na krmnou jednotku a je-li zatížena výroba mléka těmito vlastními náklady, pak do určité míry je při výrobě krmiv mlékaření ztrátové. Musí se proto postupovat různě, podle toho, jakou otázku má výpočet nákladů zodpovědět.

Chceme-li zkoumat rentabilitu jednotlivých výrobních odvětví, pak jejich vlastní náklady musíme porovnat se směrnými, případně normálními náklady. Chceme-li proti tomu zjistit skutečné náklady konečných produktů, pak musíme do výpočtu dosazovat individuální vlastní náklady těchto výrobních prostředků.

Další problém spočívá v kalkulačním rozdělení společných věcných a správních nákladů, jakož i nákladů v jednom výrobním procesu nespotebovaných výrobních prostředků. Také vzhledem k problémům, jako je rozdělení různých společných nákladů, vedle sebe nebo za sebou probíhajících výrobních procesů na jednotlivá odvětví, výrobní období a produkty, platí stejná řešení a zpravidla již dohodnutá, jako v jiných podobných závodech, v nichž se družstevně nehospodaří nebo které nemají zemědělský charakter. Je třeba si jen ujasnit, že všechny složky kalkulací do určité míry hospodářská rozhodnutí předcházejí, ačkoliv by měla být vlastně teprve učiněna na podkladě výpočtů skutečných nákladů. Když na příklad společné náklady na správu podniku podle určitého klíče jsou rozděleny na živočišnou a rostlinnou výrobu, uvnitř pak podle ploch dobytčích jednotek na jednotlivá výrobní odvětví, již tím se předpokládá, že podíl na celkovém výsledku hospodaření je u všech výrobních odvětví stejný. K řešení otázky, do jaké míry se jednotlivá odvětví účastní na celkovém vý-

sledku, nemůže takové stejnoměrné rozdělení přispět. Kausálně odůvodněné rozdělení společných nákladů — což platí i pro rozdělení společných nákladů na více současně získaných výrobků — není, neboť nikdy nelze bez oprávněných námitek dokázat, jaký podíl na těchto nákladech měly jednotlivé produkty. To vede k poznání, že pro řešení problémů provozu závodu je lépe takovéto dělení společných nákladů a dělení nákladů na několik současně vyráběných výrobků vynechat.

Pro zodpovězení otázky, jak jednotlivá odvětví přispěla k většímu nebo menšímu výsledku, je účelnější sestavovat pokud možno jen přímo prokazatelné náklady, případně spotřebu předcházející mrtvé a živé práce a srovnávat je mezi jednotlivými podniky nebo lety a s průměrnými výsledky. Pak se totiž dají ve výrobních odvětvích bezprostředně poznat ovlivňovatelné složky nákladové.

Čím je ve výpočtu nákladů méně kalkulativně stanovených složek buď na místech jejich vzniku nebo u jednotlivého nositele nákladů (produktu), tím jasněji mohou být poznány příčiny nákladů a z nich odvozena provozně hospodářská opatření. Pro opatření uvnitř závodu se mohou získat nejlepší podněty ze srovnání přímých nákladů na místech jejich vzniku, kdežto zjištění úplných vlastních nákladů na jednotku výrobku zakrývá skutečné příčiny nákladů. Kalkulačně stanovenými složkami nákladů (společné náklady, odpisy atd.) a rozdělením společných nákladů (nepřímých), přicházejí takové složky do výsledku, ačkoliv původně nejsou spojeny se vznikem přímých nákladů.

Konečně je nutno upozornit i na to, že velký užitek, který může zemědělské produkci přinést řádný výpočet nákladů, bude dosažen jedině tehdy, když posudek nebude omezen na pouhé povrchní posouzení výsledků. Tomu je třeba rozumět tak, že uvedeným způsobem zjištěné náklady představují vždy jen průměrné náklady, které ještě nic neříkají o tom, jak se náklady změní, budou-li provedeny podstatnější změny v organizaci provozu a práce. To budiž na jednom příkladě vysvětleno.

Když se nějaká plodina, charakteristická určitým pracovním vypětím, rozšiřuje, jako na příklad řepa cukrová (s vysokou potřebou práce na jaře při ošetření porostu a na podzim při sklizni), vznikají zdánlivě podle průměrných nákladů na jeden hektar další náklady jen úměrně se zvětšením plochy osevu. Ve skutečnosti však bude překonání zvýšených pracovních špiček spojeno s nadměrným růstem potřeby práce, bude-li nadbytek volných sezónních pracovních sil. Čím méně je těchto pracovních sil, tím rychleji s rozšiřováním osevních ploch stoupají vlastní náklady, a to buď tak, že se musí odměna za práce v době jejich hromadění zvyšovat nebo že opožděnou prací klesají hektarové výnosy. Pro úvahu, zda by mělo být některé výrobní odvětví rozšířeno nebo omezeno, nedávají tedy průměrné náklady rozhodujícího podkladu. Spíše by se měly pro každé zvětšení (pro každý hektar většího osevu) vyšetřit vznikající vyšší náklady.

Tento odkaz na analýsu krajních mezních nákladů otevírá cestu k velmi důležitým úvahovým propočtům v provozu, které by měly navazovat na normální výpočty nákladů.

Výpočet nákladů v zemědělství je důležitou pomůckou pro zemědělskou politiku a praxi, avšak má vlastnosti ostrého nože, které v ruce dobrého chirurga otevírá cestu k uzdravení, avšak v ruce hudebníka může vést ke smrti. Metodika a rozsah použití výpočtu vlastních nákladů musí být proto zemědělskou ekonomikou pečlivě zkoumány a před jejich nepromyšleným používáním je třeba naléhavě varovat.

Zjednodušená metodika zjišťování vlastních nákladů v JZD

Ing. Jan BRUTHANS

Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV, Praha

Dosud prováděné výpočty vlastních nákladů v JZD vyžadují značné zpřesnění a prohloubení evidence nebo zavedení nové účetní soustavy. Pomocí zpřesněné evidence vypočítává Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV vlastní náklady u družstev tak zvanou statistickou metodou a uzávěrky provádějí zkušení a kvalifikovaní pracovníci ústavu. Novou účetní evidenci navrhuje ministerstvo zemědělství a lesního hospodářství. V roce 1957 již byla zavedena na několika družstvech na zkoušku a v roce 1958 bude rozšířena v družstvech, které o ni projeví zájem. Vlastní náklady jsou tedy vypočítávány uvedenými dvěma metodikami jen v několika desítkách družstev.

Mnoho družstev se však snaží vypočítávat vlastní náklady bez cizí pomoci pokud možno jednoduchým způsobem. Pro tato družstva je určena navrhovaná zjednodušená, avšak stále ještě dostatečně spolehlivá metodika výpočtu vlastních nákladů, kterou nyní propracovává Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV v Praze.

Základním předpokladem i zjednodušené metodiky je určité zpřesnění prvotní evidence. Nejdůležitější jsou řádné pracovní záznamy o spotřebě pracovních jednotek pro jednotlivé plodiny. Chystaný návrh na novou prvotní evidenci, připravovaný ministerstvem zemědělství a lesního hospodářství podstatně usnadní zjišťování spotřeby pracovních jednotek. Evidence práce a pracovních jednotek bude podchycena v pracovním záznamu každého člena a pak přenášena na karty plodin, čímž se zjistí celkový počet spotřebovaných pracovních jednotek na určité plodině. Vyplňování karet plodin umožní nejen zavedení doplňkových odměn, ale též získání řádných podkladů pro výpočet vlastních nákladů. Dále je třeba ve skladní knize řádně zapisovat obraty jednotlivých vlastních i přikoupených naturálií. Na podkladě těchto záznamů lze vypracovat naturální bilance krmiv, osiv, strojených hnojiv a vyčíslit jejich spotřebu pro jednotlivé produkty. Rovněž je třeba evidovat práci STS, aby vyfakturované částky bylo možno rozdělit na jednotlivé plodiny, případně jiné skupiny prací. To vyžaduje doplnění výkazů traktoristů, případně protokolů o převzetí prací STS záznamy, ke kterým plodině byla práce konána. Všechna ostatní potřebná data pro výpočet vlastních nákladů se přebírají z řádně vyplněného ročního výkazu.

Podle navrhované zjednodušené metodiky se náklady rostlinných výrobků rozdělují do dvou hlavních skupin a jejich složek. První skupinu tvoří spotřeba pracovních jednotek. Tato skupina má dvě složky přímo spotřebovaných pracovních jednotek a nepřímo spotřebovaných pracovních jednotek. Druhou sku-

pinu, která se dělí na sedm složek, tvoří materiálové náklady. První složku tvoří spotřeba nakoupených osiv, druhou tvoří spotřeba vlastních osiv, třetí spotřeba nakoupených strojených hnojiv, čtvrtou peněžní odměna za práce STS, pátou náklad na brigády, šestou náklady na chlěvskou mrvu a sedmou ostatní materiálové náklady včetně amortisace základních výrobních prostředků. V materiálových nákladech pro živočišnou výrobu jsou tyto složky: náklady na přikupovaná krmiva, náklady na vlastní krmiva, náklad na doplnění stáda a ostatní materiálové náklady včetně amortisace základních výrobních prostředků.

V družstvech, která nevedou přesnou evidenci o zkrmeném množství přikoupených a vlastních krmiv jednotlivými druhy zvířat, lze spotřebu krmiv rozdělit podle stavu zvířat, vyjádřených v dobytčích jednotkách. Koeficienty pro přepočet kusů na velké dobytčí jednotky byly stanoveny Výzkumným ústavem zemědělské ekonomiky ČSAZV na základě spotřeby škrobových jednotek pro jednotlivé druhy zvířat s přihlédnutím k jejich užitkovosti. Podklady byly sděleny Výzkumným ústavem krmivářským ČSAZV v Brně. Navrhovaná zjednodušená metodika má tyto výhody:

1. Využívá dosavadní evidenci.
2. Podstatně zjednodušuje výpočet, neboť nezjišťuje náklad na hodinu potažní a hodinu traktorovou. Tyto náklady se rozvrhují nepřímo s ostatními materiálovými náklady a proto není třeba evidovat spotřebu hodin potahů a traktorů.
3. Do skupiny ostatních materiálových nákladů jsou zahrnuty všechny náklady, které nebyly přímo rozděleny. Úhrn této složky nákladů se rozdělí na jednotlivé výrobky podle přímo spotřebovaných pracovních jednotek. Zde je voleno značné, ale účelné zjednodušení, neboť nelze ani o jednom způsobu rozdělování nepřímých nákladů tvrdit, že by byl zcela správný.
4. Výpočet vlastních nákladů složený ze dvou ukazatelů, a to pracovních jednotek a materiálových nákladů v korunách, je pro družstevníky neepochopitelnější a pracovní jednotka ve společném výsledku výpočtů vlastních nákladů nezmizí. Přesto v závěru lze počítat celkové vlastní náklady při pevném ocenění pracovní jednotky pro srovnání nákladů jednotlivých výrobků mezi družstvy i v jednom družstvu během několika let. Podle potřeby družstva dovoluje navrhovaná metodika použít i jiného ocenění PJ.

Vyčíslení obou skupin nákladů v úhrnném peněžním vyjádření usnadní též družstvu hledání opatření ke snižování vlastních nákladů. Začne-li družstvo zjišťovat vlastní náklady, nemá ještě představu o správné a přiměřené výši vlastních nákladů na různé výrobky. Proto se družstvo musí seznámit s hlavními složkami nákladů u jednotlivých výrobků a na ně upřít svou pozornost, aby mohlo podle místních přírodních a ekonomických podmínek učinit potřebná provozní opatření k dosažení větší a levnější výroby. Zkušenosti, získané při prověřování navrhované metodiky v družstvu, ukázaly, že jsou jen malé rozdíly mezi výsledky výpočtů vlastních nákladů zjednodušenou metodikou a podrobnou metodikou používanou ústavem. Na příklad srovnání obou způsobů výpočtů v JZD Nedošín ukázalo, že rozdíl činí jen dvě, maximálně osm procent u jednotlivých plodin.

Při zjištění vlastních nákladů ve dvou ukazatelích se současně vyčíslují dosažené výsledky hospodaření u jednotlivých plodin a výrobků, vyjádřené hodnotou hrubé produkce v běžných cenách. Odečtením všech materiálových nákladů od hrubé produkce, je získán hrubý důchod, který se pak přepočte na jednu spotřebovanou pracovní jednotku.

Tohoto ukazatele použijí družstva při posuzování rentability jednotlivých výrobků, ovšem vždy s ohledem na organickou spojitost s ostatními výrobky. U těch výrobků, které málo přispívají k tvorbě hrubého důchodu nebo kde dokonce materiálové náklady přesahují vytvořenou hodnotu hrubé produkce v běžných cenách, a u níž byl spotřebován značný počet pracovních jednotek, vyvine družstvo největší úsilí na dosažení rentability odstraňováním všech příčin jejich zaošávací. Zjednodušený způsob výpočtů vlastních nákladů si družstvo rychle osvojí, protože je i snadno proveditelný bez obtížných propočtů. Na základě zkušeností, které máme s prověřováním, lze trvání celého výpočtu odhadnout na čtyři až pět pracovních dnů za předpokladu, že přímá spotřeba pracovních jednotek je rozvržena na jednotlivé výrobky. Navrhovaný zjednodušený výpočet vlastních nákladů pomůže družstvům dosáhnout vyšší výroby na sto hektarů zemědělské půdy při nejmenších nákladech, materiálových prostředků a živé práce.

Za rok 1958 budou již k dispozici výsledky zjišťování vlastních nákladů na několika desítkách JZD sledovaných ústavem, i vlastních nákladů většího počtu družstev, v nichž bude zavedena nová účetní evidence a konečně i velkého počtu družstev, která použijí zjednodušené metodiky. Zpracováním hlavních ukazatelů o výrobních, finančních a důchodových poměrech reprezentativně vybraného počtu několika set JZD, mohou být získány podklady pro operativní řízení zemědělské výroby a pro důkladné studium všech faktorů, majících vliv na zvyšování efektivnosti našeho zemědělství. Zpracování výsledků Státním úřadem statistickým a tříděné podle oblastí, mohlo by nahradit dnešní těžkopádné, nepřesné a současně nákladné výkaznictví, prováděné všemi družstvy.

Způsoby rozdělování nepřímých nákladů na jednotlivé výrobky v JZD

Ing. Jiří POSPÍCHAL

účetní JZD Křečhoř

Rozdělení nepřímých nákladů není dosud jednotně vyřešeno a zasluhuje proto pozornosti. V podstatě jde o rozdělení nepřímých nákladů podle podílu přímých pracovních jednotek, z produktivně vynaložených pracovních jednotek podle hodnoty tržní produkce a kombinace těchto způsobů, dále podle rozdělení na jednotku přímých nákladů a podle podílu hrubé produkce, oceněné ve stálých cenách.

Nejprve k rozdělování nepřímých nákladů podle přímých pracovních jednotek. Tento způsob používá Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky ČSAZV v Praze a také většina známých metodik. Je však jisté, že uvedený způsob opomíjí pracovní účast STS i stupeň mechanizace v rostlinné i živočišné výrobě. Lze snadno dokázat, že na příklad při výrobě pšenice nebo jakékoliv jiné obilniny z jednoho honu nebo z jeho části, nemusí JZD vynaložit ani jednu pracovní jednotku. Je tomu tak zvláště v řepářských oblastech. Pšenice ozimá se seje v době, kdy je sklizena řepa, která vyžaduje velké množství lidské práce. To prakticky znamená, že všechny práce, spojené se zasetím pšenice — orba, příprava půdy i zasetí, vykonává STS. Sklizeň provede rovněž STS, obvykle komбайны, a zrno případně dosouší výkupní podnik, takže lze předpokládat, že není vynaložena ani jediná pracovní jednotka.

Nové způsoby odměňování, schválené III. celostátním sjezdem JZD, doporučují odměňování v rostlinné výrobě v pracovních jednotkách jen do výše plánované výroby, pokud není zaveden dodatečný zápočet pracovních jednotek a v živočišné výrobě je přímo usneseno započítávat pracovní jednotky jen do výše plánované výroby. Při rozdělení nepřímých nákladů podle přímých pracovních jednotek bude výše nepřímých nákladů neprávem snižována a výpočet vlastních nákladů zkreslován. Případně bude nutné použít dalších výpočtů a zjistit, jaká část vyplacené prémie v penězích má být do výpočtu zařazena jako základní odměna za vyrobené množství zemědělských výrobků, protože pracovní jednotka není již jedinou mírou odměňování a rozdělování peněžního důchodu. V podstatě to tedy znamená, že ty plodiny nebo chovy, kde je použito vyšší mechanizace, budou méně zatíženy pracovními náklady, nebo přihlídneme-li k případu pšenice, nebudou zatíženy vůbec. Kladem tohoto způsobu odměňování je samozřejmě jeho poměrná snadnost.

Nepřímé náklady můžeme dále rozdělovat podle hodnoty tržní produkce. Tento způsob je málo používán. Hlavním jeho nedostatkem je, že nepostihuje netržní produkci a také tu část typicky tržních produktů, které jsou rozdělovány

na pracovní jednotky nebo přiděleny družstevním fondům. Při tomto způsobu rozdělování nepřímých nákladů mají velký vliv dosavadní ceny zemědělských výrobků, které se mění v souhlase s rozvojem zemědělství a potřebami obyvatelstva. Vzhledem k tomu, že v zemědělství máme dvojí ceny, to znamená ceny výkupní a ceny státního nákupu, byly by při vysoké tržní produkci neoprávněně zatěžovány ty tržní výrobky, kterými by se družstvo nejvíce účastnilo státního nákupu i v tom případě, že skutečné zatížení nepřímými náklady by nemělo být zdaleka tak vysoké. Rozdělování nákladů podle tohoto způsobu není tedy správné.

Obdobné nevýhody má také kombinace obou těchto způsobů, to znamená rozdělení nepřímých nákladů na výrobní odvětví podle hodnoty tržní produkce a uvnitř výrobního odvětví rozdělení nepřímých nákladů podle počtu produktivně odpracovaných pracovních jednotek, jak to bylo používáno ku příkladu ještě v roce 1956 v JZD Křečhoř.

Dále můžeme rozdělovat nepřímé náklady na jednotku nákladů přímých. Tento způsob by byl snad nejjednodušší a pro přesnost výpočtů plně postačující. Výpočet by byl obdobný jako u státních statků s tím rozdílem, že v JZD je zjišťováno daleko větší procento nákladů jako nákladů přímých. Podle evidence družstva jde asi o pět až deset procent z přímých nákladů v živočišné výrobě a asi kolem dvaceti procent z nákladů v rostlinné výrobě. Při tomto způsobu bychom se vyhnuli nepřesnosti v rozdělování nepřímých nákladů podle podílů přímých pracovních jednotek, protože bychom počítali i s pracovní účastí STS a vyhnuli bychom se nepřesnostem v rozdělování nepřímých nákladů podle tržní produkce, protože by nepřímými náklady byly zatíženy i netržní produkty. Prakticky by to znamenalo, že bychom zjistili výši nepřímých nákladů a každou jednu korunu přímých nákladů bychom pak zatížili ještě dalším nákladem nepřímým. Nevyhnutí bychom se ovšem vlivům cen materiálů, které spolu s jejich množstvím určují výši přímých nákladů a které by pak mohly ovlivnit výpočet vlastních nákladů. Tak na příklad nákup drahého osiva a sadby má vliv na výši přímých nákladů a ovlivňoval by tedy i výši nákladů nepřímých. Kladem tohoto způsobu by byla jeho jednoduchost, kterou musíme mít stále na zřeteli. Je však důležité, aby nejvíce nákladů bylo zjišťováno jako náklady přímé. Čím bude procento nepřímých nákladů vyšší, tím menší bude přesnost zjišťovaných vlastních nákladů na jednotku výrobku.

Dalším způsobem by bylo rozdělování nepřímých nákladů podle hodnoty hrubé produkce, zjišťované ve stálých cenách. Tento způsob by byl pro rozdělování nepřímých nákladů snad nejpříjemnější. Hodnota hrubé produkce je součtem hodnot všech produktů vyrobených ze zemědělské výroby a je také jedním z nejdůležitějších ekonomických ukazatelů při posuzování růstu zemědělské výroby v jednotném zemědělském družstvu. Aby bylo možno růst zemědělské produkce každoročně porovnávat, bude hrubá produkce každoročně zjišťována v nové účetní evidenci ve stálých cenách. Nebylo by tedy nesnadné rozdělovat nepřímé náklady podle hrubé produkce. Tímto způsobem by byly rozdělovány všechny nepřímé náklady. Pracovní a materiálové náklady by se pak každé zvlášť sumarisovaly podle skupiny plodin nebo chovu, podle jednotlivých výrobních odvětví a nakonec náklady vynaložené ve prospěch celého jednotného zemědělského družstva. Tak na příklad pro rozdělení nepřímých nákladů, vynaložených ve prospěch celého jednotného zemědělského družstva, by byla brána v úvahu celá hodnota hrubé produkce a plodina nebo chov by byly zatíženy podílem z celé hodnoty hrubé produkce JZD. Při rozdělování nepřímých nákladů, sloužících několika plodinám nebo několika chovům, by

byla brána v úvahu hodnota hrubé produkce skupiny plodin nebo chovů a náklady by pak byly opět rozdělovány podílem hrubé produkce těchto chovů nebo plodin. Podobně by tomu bylo i s nepřímými náklady vynaloženými ve prospěch jednoho výrobního odvětví. V souvislosti s rozdělením nepřímých nákladů podle hrubé produkce je důležité se zmínit o rozdělení nepřímých nákladů pro potahy, vlastní nákladní automobily a vlastní traktory. Zde bychom zjišťovali pokud možno všechny náklady jako náklady přímé, nepřímé náklady bychom zahrnuli do správní režie a všeobecné režie věcné a rozdělovali bychom je na plodiny a chovy podle hodnoty hrubé produkce.

Tak by byly odstraněny všechny nedostatky zmíněných způsobů rozdělování nepřímých nákladů za předpokladu, že by pro přírodní nebo jiné katastrofy nebyl podstatně snížen hektarový výnos nebo snížena výroba v určitém chovu nebo naopak a že by stálé ceny zemědělských plodin odpovídaly hodnotě opotřebení základních výrobních prostředků, hodnotě spotřebovaných oběžných prostředků a práce, vynaložené na výrobu zemědělského výrobku. To znamená, aby ve stálých cenách se neprojevoval vliv cenové politiky.

Podle mého názoru by rozdělování nepřímých nákladů podle podílu hodnoty hrubé produkce bylo pro JZD pro jednoduchost výhodné a vlastní náklady by byly zjišťovány s dostatečnou přesností. Vzhledem k tomu, že hodnota hrubé produkce bude v každém družstvu zjišťována, by jistě mnoho družstev začalo vlastní náklady počítat. Byl by to nástup k zjišťování a k odstraňování nedostatků ve výrobě a ke zvyšování zemědělské výroby.

Znižovanie nákladov na výrobu krmív

Inž. Vladimír MACHAŇKOV

Výskumný ústav krmovinársky, Trnava

Mnohé socialistické poľnohospodárske podniky docielujú vynikajúce výsledky, schopné medzinárodnej súťaže. Máme však aj dosť zaostávajúcich hospodárstiev, ktorých výsledky znižujú celkový priemer. Okrem toho mnoho dobrých i horších hospodárstiev vyrába svoje produkty ešte príliš drahé.

Jedným z činiteľov, ktoré najviac rozhodujú o úspechu alebo neúspechu, je dostatok dobrých krmív. Ak tieto sa správne využívajú, je silná a produktívna živočišna výroba, dostatok organických hnojív, nezbytné potrebných pre naše väčšinou chudobné pôdy, sú vysoké úrody všetkých plodín, teda všestranne intenzívna výroba. Zvyšujú sa sústavne príjmy, produktivita práce i rentabilita podnikania. Bez dostatku krmív by sa však aj z najlepších hospodárstiev mohli stať za krátky čas hospodárstva úpadkové, neproduktívne.

Väčšina pracovníkov v poľnohospodárstve si akosi stále nechce plne uvedomiť rozsah a význam krmovej základne a venuje svoju pozornosť hlavne trhovým, najmä technickým plodinám. Pritom zakrátko, ak máme splniť úlohy druhej päťročnice, budeme musieť vyrábať na každých 1000 ha poľnohospodárskej pôdy asi po 8100 ton krmív a stelív v type horskom, asi po 14.400 ton v type repárskom, teda temer 1,5 vagóna na ha.

Napríklad v kukuričnom výrobnom type bude potrebná výroba asi 4000 ton zeleného krmu, 1700 ton okopanín a 2400 ton siláže, spolu 8100 ton šľavnatých krmív a ďalej 850 ton sena, 620 ton kŕmnej a 920 ton stelivovej slamy, teda úhrnom 10.490 ton na 1000 ha, čo predstavuje asi spotrebu 290 q denne. Máme tu nemálo JRD s výmerou aj výše 1000 ha.

Pri tak veľkom objeme potreby a výroby krmu a pri množstve rôznych druhov kŕmnych rastlín nám nemôže byť ľahostajné, ako drahé tieto krmoviny vyrábame, akým podielom sa zúčastňujú na výrobných nákladoch a teda na rentabilite živočišnej výroby. Keď krmivá oceníme len podľa výkupných cien, alebo napr. zelený krm 8 Kčs za 1 q, rezky a skrojky 4 Kčs a pod., predstavuje celková hodnota na Slovensku ročne spotrebovaných krmív sumu temer 3 miliardy Kčs, t. j. vyše tisíc Kčs na každý ha poľnohospodárskej pôdy. Každé % úspor tejto hodnoty znamená do 30 miliónov Kčs a ako uvidíme ďalej, máme reálne predpoklady znížiť ich hodnotu o celé desiatky percent.

Pritom v posledných rokoch máme trvale pasívnu krmovú bilanciu, chýba nám stále jaderných krmív, sena, kŕmnych okopanín, ba často aj zeleného krmu, siláže a slamy. Vyjadrené v živinách značí to t. č., že chýba temer tretina potrebných stravitelných bielkovín pri pomerne malom nedostatku uhľohydrátov.

Problém bielkovín je dnes svetovým problémom a nemôžeme dúfať v nejaký zvýšený dovoz. Sami však máme veľké nevyužívané rezervy ich výroby.

Výrobné náklady na krmoviny zahrňujú do seba tzv. náklady *p r i a m e*, kde sú rozhodujúcimi zložkami náklady na ľudskú, poľahovú i strojovú prácu, spotrebu osív, sadív, moridla, prirodzených i umelých hnojív, vrátane nákladov na prevádzku vlastných traktorov, nákladných aut, ošetrovania koní a pod., kým do *n e p r i a m y c h* nákladov patrí napr. podiel celopodnikovej réžie, amortizácie budov a zariadení a pod. Kým u trhových plodín sa na JRD, ktoré sledujú výrobné náklady samé, často vyčísľuje ich podiel na niektorú z nich percentom, akým daná plodina sa delí na celkovej tržbe, u krmovín tento spôsob nemôžeme použiť pre ich netrhovú povahu. Je lepšie vyčísľovať nepriame náklady na tú-ktorú krmovinu ich podielom v pomere odpracovaných pracovných jednotiek.

U krmovín však nestačí na rozdiel od ostatných plodín vyčísliť výrobné náklady len na 1 *ha* a na 1 *q* úrody danej krmoviny. Môže sa stať, že by nám takto vyšiel niekde napríklad rovnaký výrobný náklad na či už 1 *ha*, alebo 1 *q* povedzme lucerny a moháru. V skutočnosti však tieto výrobné náklady nie sú rovnaké, lebo u krmovín rozhoduje o ich účinnosti vo výrobe živočíšnej pri skrmovaní nie váha, ale výživná hodnota, meraná hlavne obsahom stravitelných bielkovín a škrobových alebo ovesných jednotiek. Musíme teda náklady vyčísľovať až na jednotku obsahu živín, ktorý je u každého druhu krmovín rôzny a veľmi sa odlišuje aj u toho istého druhu v rôznych vývojových štádiách rastliny.

Tak napr. seno lucerny, kosenej pred kvitnutím, v danom prípade obsahuje 8,1 % str. bielkovín a 26,5 škrobových jednotiek, kým seno moháru len 4,8 % str. bielkovín a 30,3 škr. jednotiek. Teda pri rovnakých predpokladaných nákladoch je 1 *kg* str. bielkovín v lucerne asi o 40 % lacnejší než v mohári a má pritom rovnaký produkčný účinok. Ak berieme do úvahy cenu škrobovej jednotky, je táto v mohári zase lacnejšia než v lucerne. Myslím však, že je správnejšie brať do úvahy predovšetkým bielkoviny, ktorých máme stály nedostatok a ktoré takto tvoria limitujúci faktor pri tvorbe živočíšnych výrobkov aj pri hojnosti uhlohydrátov. Zvieratá pri nedostatku bielkovín ich nemôžu využiť a tak dochádza k neproduktívnemu plýtvaniu nimi. Žiaľ, že sa u nás dosť často plýtvá aj drahými a vzácnymi bielkovinami, najmä pri skrmovaní zeleného krmu, hlavne ďatelinovín, ktoré majú vysoký obsah bielkovín. Cez leto vyplývané bielkoviny musíme zase za zimu draho kupovať.

Prieskumom bolo zistené, že nedostatok krmív v zimnom období spôsobuje do jari také schudnutie zvierat, ktoré sa rovná temer celoročnej dodávovej povinnosti mäsa. Toto mäso treba teda vyrobiť dvakrát, pričom však spotreba krmu je viac než dvojnásobná.

Tak napríklad náš ústav zistil, že JRD v trnavskom okrese spotrebovali v r. 1955 za vyše 14,000.000 Kčs krmív. Vo fonde krmív prevládali zrniny, siláž a slama, kým sena, kŕmnych okopanín a zeleného krmu bolo málo v porovnaní so zdôvodnenou potrebou. Pri správnom pomere jednotlivých skupín krmív mohli družstvá ušetriť za rok vyše 1,750.000 Kčs, teda asi 125 Kčs na *ha* a docieľiť vyššiu úžitkovosť. To však už zabieha do kŕmnej techniky a organizácie krmovej základne.

Pre zaujímavosť uvediem, že priemerná cena 1 *kg* stravitelných bielkovín je pri spomenutom ocenení krmív asi takáto: vo vlastných zrninách 9—10 Kčs, v nakúpených asi 13 Kčs, v pokrutinách 5—7 Kčs, v sene asi 6 Kčs, v zelenom krmu asi Kčs 4,50, v paši na pasienku 2—3 Kčs, v siláži zelenej okolo 15 Kčs,

v skrajkovej asi 4 Kčs, v okopaninách asi 13—16 Kčs a v kýmnej slame do 20 Kčs. V konkrétnych prípadoch však môžu byť značné odchýlky od uvedených hodnôt podľa výšky úrod, spotreby práce, materiálov a pod., teda podľa výšky výrobných nákladov, ako aj strát.

Povedali sme si, že krmoviny obsahujú v rôznych štádiách vývoja rôzne % živín. Napr. veľmi mladá lucerna obsahuje 2,7 % str. bielkovín (v zelenom stave), začiatkom kvitnutia až 1,9 %, v plnom kvete 1,7 %, teda o plnú tretinu menej. Za 2—3 týždne, počas ktorých prebieha tento vývoj, nenarastie však na poli obyčajne toľko hmoty, aby obsah bielkovín v prírastku úrody vyvážil ich straty starnutím. Okrem toho na zeleno sa dá lucerna kosiť aj 6—7krát do roka, kým na seno obyčajne len trikrát. Podobne klesá so starnutím obsah stravitelných bielkovín aj v ostatných krmovinách, siatych i prirodzených. V mladých zelených krmovinách sú výrobné náklady na jednotku obsahu bielkovín nižšie než v porastoch prestarnutých. Pri ich skášaní treba vedieť vystihnúť obdobie, kedy je na 1 ha najväčšia úroda týchto živín, nie hmoty, ako to naša prax stále ešte väčšinou robí.

Značnú časť krmovín musíme konzervovať na dlhé zimné mesiace. Aj tu sú veľké rezervy pre znížovanie výrobných nákladov na jednotku živín. Treba si uvedomiť, že pri každej, aj najlepšej konzervácii dochádza ku stratám živín v dôsledku rôznych biologických procesov.

Pomerne najmenšie straty sú pri správnom silážovaní. Pri sušení bývajú oveľa väčšie, pravda, záleží na spôsobe. Pri sušení na zemi sa stráca do 30 až 40 % obsahu bielkovín a asi polovica škrobových jednotiek. Pri sušení na vhodných sušiacich sa straty podstatne znižujú. Napr. lúčne seno, sušené na zemi, malo pri rozboře 5,4 % str. bielkovín, zo sušiaru až 8,2 %. Pri úrode 60 q/ha značí stratu 169 kg stravitelných bielkovín, teda množstvo, obsažené v 31 q na zemi sušeného sena. Lucerna, ktorá dala 80 q/ha sena, pri sušení na zemi stratila 404 kg/ha bielkovín, t. j. obsah úrody 55 q na zemi sušenej lucerny, ktorá narastie na 69 ároch, kde mohla byť iná úroda. Kým sa u nás, nerozšíria výkonné stroje na komplexný zber úrody sena, je aj v podmienkach južného Slovenska ekonomicky zdôvodnené používanie sušiaru, lebo pri nich treba v porovnaní so sušením na zemi asi o 30 % poťahových a do 50 % ľudských pracovných hodín menej, čo sa dá ešte zlepšiť mechanizáciou. Napr. pracovníci nášho ústavu vyskúšali v prevádzke ŠM v Trnave t. r. nový vlastný typ sušiaru s voľne položenými žrdami, na ktoré sa kladie okolo 20 q čerstvej hmoty a možno ušetriť 40 % dreva. Po vysušení sa celý sušiar so senom naloží traktorovým žeriavom na vlečku asi za 6 minút, teda veľká vlečka o váhe 20 q sena sa naloží bez námahy dvomi ľuďmi za pol hodiny. Ďateľninové lístky, ktoré obsahujú vyše 16 % str. bielkovín, ostávajú všetky v sene, kým pri ručnom zbere sa ich bežne odrolí viac než 50 %. Váha suchých lístkov tvorí priemerne u ďateľovín okolo 40—60 % váhy sena. Napr. vlní JRD V. Šariš stratilo z ďateľiny v I. kosbe vyše 80 % lístkov, čím sa mu nadmerne zvýšili náklady na kg živín, lebo v byliach je len 3,2 % stravitelných bielkovín.

Z hľadiska výrobných nákladov má veľký význam vzdialenosť, na ktorú treba voziť najmä zelenú hmotu na kŕmenie a silážovanie, ako aj okopaniny, lebo táto hmota obsahuje okolo 80 % vody, vozí sa v čase naliehavých poľných prác, pričom 1 vóz aj s naložením sa otočí za deň a na vzdialenosť 1 km asi 4krát, kým na 4 km len dvakrát (za 8 hodín). Pri spomenutom objeme potrebnej výroby krmu to znamená rozdiel asi 1000—1400 PJ pre JRD o výmere 1000 ha ročne. Je to jeden z dôvodov, prečo na veľkých JRD treba vážne rozmýšľať a zriaďovať primeraných prífaremných osevných postupov krmovino-

vého typu s väčším počtom honov, kde okrem úspory práce pri doprave krmu možno docieľovať aj vysoké úrody použitím močovky, ktorá dnes ešte väčšinou tvorí jazierka na dvoroch a potôčky v cestných priekopách. Kŕmne rastliny na ňu najlepšie reagujú, najmä pri správnom doplnení živín umelými hnojivami. Na blízke hony možno močovku ľahko vyviezť alebo rozviezť zavlažovacím zariadením. To je ďalšia rezerva znižovania nákladov.

Vieme dnes už dopestovať niekoľkovagónové úrody krmovín po *ha*, horšie je to s ich uskladnením. Straty 30–40 % okopanín alebo siláže v hrobliach a pod. nie sú vzácnosťou. Myslím, že je chybou, že ich evidujeme len v %, nad ktorými sa často len mávne rukou. Mnohých pracovníkov nezaujíma, že tu na väčších hospodárstvach vychádzajú nazmar výsledky celoročnej práce v množstve desiatok vagónov hmoty, schoznej vyprodukovať denné živočíšne výrobky a akostný hnoj. Takto však s odstránením zhnitej hmoty je len ešte ďalšia práca. Vec je tak vážna, že sa ňou musel zaoberať aj X. sjazd KSČ. Podľa mojho názoru zvyšujú tieto — vcelku zbytočné — straty zase len výrobné náklady na krmoviny, lebo myslím, že skutočne dorobené je to ich množstvo, ktoré sa použije na skŕmenie.

Nemôžem nespomenúť osobitne naše veľké plochy väčšinou len málo úrodných pasienkov a lúk. Pasenie je najlacnejším a pritom najlepším spôsobom kŕmenia, ak tam zvieratá skutočne nájdu dostatok paše, ktorá je ich prirodzenou potravou. Že sa úrodnosť pasienkov dá hnojením a ošetrovaním zvýšiť o stovky %, je dokázané vedou i praxou. Je to tiež rentabilné, ak zvelaďujeme správne. Myslím, že to netreba osobitne dokazovať najmä tým, ktorí videli vlani alebo t. r. pasienkové hnojovicové hospodárstvo nášho ústavu v Ľubietovej pri Banskej Bystrici. Hnojovicu sme zatiaľ používali len málo, ale minerálnymi hnojivami sme dosiahli, že vlani tam pasené jalovice bez akéhokoľvek prikrmovania za celé obdobie majú — september priberali priemerne po 82 *kg* na kus a deň, kde sa vo výške 850 *m* n. m. vyprodukovalo takto po 220 *kg* mäsa na 1 *ha* pôvodne spustlého pasienka, pričom aj pri zvýšených nákladoch na prevádzku i výskum boli výrobné náklady na 1 *kg* prírastku menšie, než 50 % nákladov, plánovaných ŠM. V tomto roku sa úspechy opakujú a aj keď zvieratá neboli zvyknuté na pasenie, dosiahol sa za prvý mesiac prírastok priemerne 0,65 *kg* na kus a deň pri spotrebe 38 *kg* paše na deň a kus, a celková produkcia 43 *kg* mäsa na 1 *ha*.

Ako vidíme, je veľa možností znižovať výrobné náklady. Nestačí však vedieť, ako dopestovať viac, lepších a lacnejších krmovín, treba to aj v praxi uplatniť, urobiť. Družstevníkov i pracovníkov ŠM a STS treba viesť k tomu, aby sa nebáli napríklad aj väčších investícií v záujme zlepšenia a zhospodárnenia výroby krmu, aby mali istotu, že vynaložená práca a prostriedky sa im so ziskom vrátia. Jednou z takých organizačných otázok je napr. otázka výroby dostatku semien krmovín, na ktorej najmä pri lucerne a iných druhoch troskotali v posledných rokoch snahy a upevnenie krmovínovej základne, o rozšírenie výroby lacných a akostných bielkovitých krmív.

Aj priamych pracovníkov vo výrobe, družstevníkov, treba zainteresovať hmotne na tom, aby sa snažili vyrobiť čo najviac, najlepších a najlacnejších krmív, aby vyrobili dostatok semien, ktorých nákup je drahý a spojený s ťažkosťami. Myslím, že by tu bolo nanajvýš účelné zaviesť systém doplnkových odmien a prémie za prekročenie plánu nielen čo do množstva, ale aj po stránke lepšej akosti, než predpisuje plán alebo štandard, po stránke zníženia strát uskladnenej alebo spracováanej hmoty krmovín a zníženie výrobných nákladov podobne, ako to riešia nové vzorové stanovy a prejavovať iniciatívu v tomto ohľade. Treba hľadať aj nové formy odmeňovania, normovania práce v krmovinárstve tak, aby to

prinieslo prospech celku i jednotlivcom. Treba zabrániť anonymite práce, ktorej dôsledkom sú nedbalé vykonávanie prác, vysoké straty a tým zvýšené výrobné náklady.

* * *

V tomto príspevku boli nadhodené viac z hľadiska praxe niektoré spôsoby praktického využitia rozboru výrobných nákladov na krmoviny, poukázal som na niektoré z početných rezerv znižovania výrobných nákladov, ktorých však je v konkrétnych podmienkach našej poľnohospodárskej praxe ešte ďaleko viac.

Nechcel som sa príliš zaoberať teoretickými otázkami, aj keď na úseku výroby krmovín je ešte dosť teoreticky doteraz neriešených otázok, ako sú napr.:

Podrobná metodika využitia rozboru výrobných nákladov na zlepšenie organizácie krmovínovej základne z hľadiska jej efektívnosti,

otázka ocenenia medziproduktov a združených produktov, ktoré sa pri výrobe krmovín často vyskytujú,

otázka metódy ekonomického rozboru poľnohospodárskych podnikov z hľadiska vzájomných závislostí medzi živočíšnou výrobou a krmovínovou základňou, atď.

K některým otázkám sledování vlastních nákladů na píce

Dr. Ladislav KAMENÍČEK

Výzkumný ústav krmivářský ČSAZV, Brno

Je známou skutečností, že píce bývají opomíjeny po stránce agrotechnické i ekonomické. Dosud se věnuje pozornost hlavně průzkumu nákladů tržních plodin, který má jak s hlediska zemědělského podniku, tak i s hlediska cenové politiky zvláštní význam. Z pícnin jsou sledovány jen nemnohé: jeteloviny (jako skupina různých druhů), luční seno, krmná řepa a obilní směsky na zrna, nepřehlídíme-li k ovsu a k bramborům.

Je zřejmé, že pro účely krmivářské nemůže takto omezený průzkum dostačovat. Rádi bychom znali také vlastní náklady na rozličné směsky (ozimé, jarní, letní, strništní) a na některé speciální krmné plodiny (na př. krmnou mrkev, tykev, kapustu, traviny atd.). Nestačí sledovat jen náklady na jeteloviny vcelku, nýbrž bylo by žádoucí specifikovat je na jednotlivé druhy (vojtěšku, červený jetel, vičenec, žluťák atd.). Uvedené platí také o ostatních skupinách pícnin.

Za konečný cíl průzkumu nákladů na píce považují vyšetření relativní výrobní ceny jednotky živin, obsažených v různých druzích těchto plodin. Většinou bývá zvykem propočítat výrobní cenu jedné škrobové nebo ovesné jednotky v pícninách. To je ovšem způsob jednostranný, který nerespektuje obsah a cenu stravitelných bílkovin. V tom ohledu není v metodice hodnocení pícnin (a krmiv vůbec) ještě zcela jasno. Tak zvaná Richardsenova metoda je jistě správným náběhem k řešení této problematiky, ale není prosta některých nedostatků.

Při průzkumu vlastních nákladů na píce nám neběží ani tak o vyšetření absolutní, jako spíše relativní ceny jednotky živin. Z toho důvodu je účelné omezit se jen na zjišťování přímých nákladů, protože velikost nákladů nepřímých, zejména celopodnikové režie, se velmi pohybuje a tím skresluje výsledky průzkumu.

Důležitým úkolem je dále vyřešit závislost ceny jednotky živin v pícninách na výši hektarových výnosů a stupni mechanisace. Pro tento účel bude žádoucí uskutečnit řadu časoměříčských pozorování a metodu statistických šetření doplnit kalkulacemi.

Běžný způsob oceňování vedlejších výrobků (jako na příklad skrojků, chrástu, krmné slámy a j.) spočívají v tom, že celkové vlastní náklady na plodinu se rozdělí na hlavní a vedlejší výrobek v poměru jejich tržních cen, nepovažují za vyhovující. Ekonomický cit nám napovídá, že zmíněné vedlejší

výrobky by se měly oceňovat se zřetelem k obsahu stravitelných živin, neboť ten určuje nakonec jejich užitek. A tu je jasné, že nejsprávnějším měřítkem oceňování těchto vedlejších výrobků je nejnižší cena, za kterou lze živiny v nich obsažené získat v některém krmivu, ať již vyrobeném ve vlastním podniku nebo nakoupeném.

O souladu zjišťování nákladů s účetním systémem

Jaromír VEČEREK

pracovník ekonomického oddělení Výzkumné stanice olejin ČSAZV, Opava

Amortisace, naturalie a naturoplaty v dnešním účetním systému, jak známo, finančním účetnictvím neprocházejí. Bylo by správné, abychom využili možnosti účetní kontroly, zejména podvojného účetnictví k tomu, abychom mohli přesně vzájemně sledovat jednak to, co jsme při zjišťování nákladů zjistili svým systémem, svou metodikou a jednak tím, co nám říká bilanční výsledek družstva. Domníváme se, že by bylo správné, abychom přitom, jakmile ministerstvo přikročuje k zlepšení sledování veškerých složek nákladových, když upravuje účetní systém i prvotní evidenci, přikročili i v tomto směru k opravě a byli v souladu v obou směrech.

V otázce metodiky zjišťování nákladů by bylo rozhodující, udělat si přehled o tom, co vlastně od něho chceme a co nám má zjišťování nákladů v jednotlivých odvětvích vlastně dát. Soudím, že zde jsou asi dvě cesty. Jedna, která je veřejného zájmu, t. j. cenová politika, na příklad výše plnění dodávek, ceny státního výkupu, nákupu a jiné. V tomto směru nám jistě metodiky slouží dobře. A druhou cestou by byla cesta družstevního zájmu. To je to, co zajímá družstevníky a co očekávají od tohoto zjišťování. Když si uděláme přehled v tomto směru, zjistíme, že družstevníci s tím pravděpodobně spokojeni nejsou. Proč? Dostávají totiž již výsledky, ale jakou mají provádět nápravu, to přichází již pozdě. My v provozu potřebujeme sledovat náklady i to, co se v družstvu děje běžně, abychom mohli zabránit příslušným škodám, které nám během roku vznikají tím, že na příklad máme nesprávně sestavené krmné dávky. Škoda, která nám tím vzniká, se projevuje v malých přírůstcích a v dlouhém výkrmu. Jestliže necháme chyby celý rok a teprve po jeho uplynutí zjistíme výsledek, pak už nemůžeme nic napravit. My však chceme napravovat chyby ihned. Dokud je to aktuální a dokud nám to může zachránit důchody. Soudím, že zde by bylo potřeba uskutečnit určité doplnění metodiky, případně hledat cesty, jak bychom i v tomto směru pomohli družstvům.

V praxi chceme znát nejlepší způsoby využití výrobních prostředků, t. j. cestu k nejvyššímu důchodu, čili k nejvyšší životní úrovni zúčastněných pracovníků. Kdybychom v tomto směru mohli srovnávat jednotlivé výsledky JZD navzájem, mohli bychom zevšeobecňovat výsledky v jednotlivých odvětvích. Tam, kde jsou nejlepší, po řádném rozboru a úvaze vzájemných souvislostí, dosáhnout pak na jejich základě podstatného zvýšení výroby vůbec. Myslím, že k tomu by nám mohli pomoci někteří ukazatelé. Mohl by to být především dělitelný důchod na jeden hektar zemědělské půdy. Ten by nám pomohl posoudit družstva stejného výrobního typu a přibližně stejných výrobních podmí-

nek, jak dovedly využít svých výrobních prostředků navzájem. Za druhé by to mohl být náklad na jednotku výroby v jednotlivých odvětvích a za třetí hodnota pracovní jednotky v jednotlivých odvětvích.

¶ Jak bychom k těmto ukazatelům dospěli, to by nám mohl ukázat nový účetní systém, který počítá s účtem výrobním a finančním u každého výrobního odvětví, kde na jedné straně máme veškeré náklady přímé, materiálové, výrobní a veškeré ostatní náklady. My si můžeme tyto nákladové položky upravit tak, abychom je mohli vhodně srovnávat. Na druhé straně máme výnosy a rozdílem zjišťujeme podíl, jímž toto výrobní odvětví přispívá na celkový dělitelný důchod v družstvu. Když tento rozdíl obou stran — levé a pravé — dělíme množstvím vyrobených produktů, na příklad množstvím kilogramů vyrobeného vepřového masa, dostaneme náklad na jednotku výroby, čili jednoho ukazatele. Když to budeme dělit počtem spotřebovaných pracovních jednotek, dostáváme hodnotu pracovní jednotky pro toto výrobní odvětví. A i to nám bude dobrým vodítkem a ukáže nám, jaká je zde asi produktivita. Tyto ukazatele však musíme vždy konfrontovat navzájem a nezapomínat, že je zde souvislost a závislost živočišné výroby na rostlinné a podobně.

Byly uvedeny určité námítky, na příklad že vyrábíme-li krmiva příliš draho, že pak se nám to promítá do vysokých nákladů. To je správné. Ale budeme-li mít takové účty u každého výrobního odvětví, to znamená u každé plodiny, budeme tím moci sledovat, jak draho se vyrábí na příklad zelená píce v tom kterém družstvu ve srovnatelných poměrech. Potom budeme moci z toho vytvořit a zevšeobecňovat závěry, proč to které družstvo dokáže vyrobit na příklad metrák zelené vojtěšky za 2.50 Kčs a jiné družstvo za 16 Kčs.

Jestliže ovšem chceme, aby v nákladech v živočišné výrobě se nám to neprojevovalo, jestliže některá krmiva vyrábíme ztrátově, pak si musíme říci, že budeme muset zjistit určitý dlouholetý průměr, resp. můžeme si vzít za základ, pokud to bude možné, cenu prodejně toho kterého druhu krmiva. Mám na mysli na př. brambory, kde je nákupní cena 22 Kčs, nebo může to být i státní výkupní cena, což není celkem rozhodující, protože metodika, je-li ve všech případech stejná, tak nám přece jen dává srovnatelné výsledky. U brambor pak do výnosu zaúčtujeme krmné brambory odevzdané živočišné výrobě touto cenou jen v tom případě, jestliže náklady na jejich výrobu jsou vyšší a rozdíl výrobního účtu brambor bude tím, čím musí ostatní složky družstva přispívat na toto výrobní odvětví, na jejich ztrátu.

Řešením problému tímto způsobem zůstanou náklady u vlastní výroby krmiv takové, jaké skutečně jsou. Budeme-li živočišné výrobě účtovat krmiva vlastní výroby, jsou-li vyrobena ztrátově, pouze v té výši jako je nakupujeme (u zelené píce víceletý průměr), pak budeme mít jistě spravedlivější posouzení i výrobních nákladů u jednotlivých živočišných produktů.

Do budoucna bychom měli uvažovat o určitých změnách v metodice, resp. o skloubení poznatků, které dosud známe. První, co bychom měli dát do družstev, je zachycování určitých podkladů v prvotní evidenci, abychom je mohli všeobecně zpracovávat podle různých metodik a srovnáváním docházet k výsledkům. Současně s tím tyto metodiky v praxi ověřit, která z nich je nejvýhodnější a která nám přinese největší prospěch. Tak budeme moci případně vytvořit jednotnou metodiku, která splní požadavky veřejného zájmu i zájmu družstev při nejmenších pracovních nákladech.

Jde v podstatě asi o tyto otázky: především by musela mít všechna družstva zavedeno sledování spotřeby podle odvětví, a to po dobu celého roku.

Za druhé bychom měli v prvotní evidenci dosáhnout sledování veškerých

spotřeb a nákladů tak, abychom je mohli co nejpřesněji rozdělit na jednotlivá výrobní odvětví. Bylo by to možné uskutečnit jakýmsi rozdělovníkem režie, kde bychom měli jednotlivé položky už takto ročleněné, a to v souladu s deníkem, v němž by byla určitá protikontrola, která by upozornila, že v deníku bylo zaúčtováno tolik a tolik nákladů a v rozdělovníku nákladů by byla tatáž položka, ovšem rozdělená již na jednotlivé složky. Mám na mysli především doplnění dokladů originálních. Budeme-li tedy na příklad vydávat drobné předměty, musí být na výdejce poznamenáno, pro která odvětví a kolik těchto drobných předmětů bylo vydáno. Půjde-li o výdej materiálu na opravy, musí být uvedeno, zda to je oprava administrativní budovy, kravína, výkrmny a podobně, abychom mohli příslušnému odvětví hodnotu příslušného materiálu také zaúčtovat. Jestliže výdejky budou takto doplňovány ve všech směrech, pak není problémem udělat rozdělování mnohem přesnější než bylo dosud, a nebude obav, že nepřesnosti rozdílu, které nám nakonec zbudou, budou mít nějaký velký vliv na celkový výsledek.

Za třetí bychom měli uvážit i to, je-li účelné vést po celý rok finanční a výrobní účty jednotlivých objektů a nebylo-li by s hlediska nákladů na administrativu výhodnější vést tyto účty jen jedenkrát za rok, a to po inventuře a po sestavení bilancí. Odpadla by řada obtíží a nepřesností v oceňování během roku. Sestavování výrobních účtů všech odvětví by bylo rychlejší a umožněna větší přesnost vzájemných převodů a souvislostí. Pro provoz bychom měli pro běžné řízení družstva a provozy družstva vypracovat takové složky, které by nám skutečně běžně mohly pomoci. Mám na mysli na příklad sledování spotřeby krmiv v metracích a v živinách, sledování krmných dávek, sledování těchto spotřeb vzhledem k dosažené užitkovosti a přírůstku, vzhledem k délce trvání odchovu na příklad selete nebo výkrmu prasete, případně prodeje žirných kusů skotu a podobně. U rostlinné výroby mám na mysli sledování plnění agrotechnických lhůt a spotřeby všech druhů.

Z těchto složek, případně doplněných ještě jiným způsobem, bychom mohli pro praxi a pro běžnou potřebu přece jen dosáhnout dostatečného sledování. Dokážeme-li dosáhnout optimálních přírůstků a užitkovosti v živočišné výrobě během roku, můžeme počítat s tím, že i tvorba důchodů bude optimální, i když budeme mít výrobu krmiv ještě dočasně nákladnou, která by se ovšem mohla během doby zlepšit na základě sledování nákladů v rostlinné výrobě.

Souhrn

K některým otázkám zjišťování a výpočtu vlastních nákladů v JZD

Toto číslo Sborníku Zemědělská ekonomika je věnováno problematice vlastních nákladů a hospodárnosti v jednotných zemědělských družstvech.

Nemůže být jistě sporu o tom, že celý soubor otázek, zabývajících se vlastními náklady v JZD, především metodikou jejich výpočtu a sledování, dále jejich využitím jak s hlediska z hospodářování výroby v JZD, tak s hlediska hospodářské politiky státu mají neobyčejný význam.

Jak známo, XX. sjezd KSSS velmi ostře kritisoval tu skutečnost, že zemědělstí ekonomové v Sovětském svazu nejen do té doby podceňovali problematiku vlastních nákladů v kolchozech, ale mnozí dokonce rozšiřovali teorie o nemožnosti jejich zjišťování, sledování a využívání.

Po této plně oprávněné kritice soustředili nejen zemědělstí ekonomové Sovětského svazu, ale i ostatních zemí tábora socialismu svou pozornost na řešení otázek vlastních nákladů a působení zákona hodnoty v zemědělských výrobních družstvech.

Při řešení této problematiky ukázala se možnost různého přístupu k jednotlivým problémům, jež především vyplývají ze zvláštností družstevně skupinového vlastnictví. Způsob přístupu a rozdílnost řešení jednotlivých problémů se zvláště výrazně projevil při vypracovávání metodiky výpočtu vlastních nákladů v zemědělských výrobních družstvech a neumožnil proto dosud vypracování jednotné metody a její široké zavedení do praxe zemědělských výrobních družstev.

K vyjasnění a prodiskutování různých stanovisek a názorů k jednotlivým otázkám, byly a jsou svolávány jak v Sovětském svazu, tak i v ČSR a ostatních zemích tábora socialismu různé vědecké konference a diskuse. Pozornost je přitom věnována především těmto základním metodickým otázkám zjišťování vlastních nákladů v zemědělských výrobních družstvech.

1. Oceňování vynaložené živé práce družstevníků a s tím spojený problém použití kategorie pracovní jednotky při výpočtu vlastních nákladů.

2. Oceňování a započítávání znovupoužitých vlastních výrobků družstev jak v dalším výrobním procesu, tak i v ostatní spotřebě (naturálie na pracovní jednotky, na sociální fond a společné stravování a zvláště naturoplaty STS).

3. Způsob rozdělování společných, t. j. nepřímých materiálových i pracovních nákladů na jednotlivá výrobní odvětví a na jednotlivé produkty.

4. Rozdělování nákladů při současné výrobě dvou i více hlavních výrobků.

5. Oceňování vedlejších výrobků rostlinné i živočišné výroby dále použitých ve výrobním procesu.

V tomto čísle našeho Sborníku jsou uveřejněny příspěvky různých autorů, jež jsou zaměřeny na řešení těchto i dalších otázek spojených s problematikou vlastních nákladů a hospodárnosti v zemědělských výrobních družstvech, především v našich JZD.

Jde zejména o některé důležité příspěvky z celostátní konference zemědělských ekonomů, konané v Olomouci v září 1957, a celoslovenské konference zemědělských ekonomů, konané v červenci 1957 v Bratislavě.

Obsah tohoto Sborníku má zejména přispět k objasnění této nadmíru důležité problematiky k vypracování jednotné a široce použitelné metodiky výpočtu vlastních nákladů v JZD a jejich správnému využití jako významného nástroje soustavného zvyšování a zhospodárňování družstevní zemědělské velkovýroby.

К некоторым вопросам определения и расчета себестоимости в ЕСХК

Настоящий выпуск сборника «Экономика сельского хозяйства» посвящен вопросам себестоимости в Единых сельскохозяйственных кооперативах.

Не может быть, конечно, никаких споров о том, что весь комплекс вопросов, касающихся себестоимости в ЕСХК и прежде всего методики ее определения и учета, использования ее как с точки экономизации производства так и с точки зрения экономической политики государства, имеет исключительное значение.

Известно, что на XX съезде КПСС был подвергнут острой критике тот факт, что экономисты-аграрники в Советском Союзе не только недооценивали проблему себестоимости в колхозах, но многие даже распространяли теории о невозможности ее определения, учета и использования.

После этой вполне правильной критики экономисты-аграрники не только в Советском Союзе, но и в остальных странах социалистического лагеря сосредоточили свое внимание на решении вопросов себестоимости и действия закона стоимости в сельскохозяйственных производственных кооперативах.

В процессе решения этих вопросов возникла возможность разного подхода к отдельным проблемам, вытекающим прежде всего из особенностей кооперативно-групповой собственности. Способ подхода и различия в решении отдельных вопросов особенно отчетливо проявились при разработке методики расчета себестоимости в кооперативах и не позволили до сих пор разработать единый метод и широко внедрить его в сельскохозяйственные производственные кооперативы.

Для объяснения и обсуждения различных точек зрения и взглядов на отдельные вопросы устраивались и устраиваются как в СССР, так и в Чехословакии и других странах лагеря социализма научные конференции и дискуссии. При этом внимание уделялось прежде всего следующим основным методическим вопросам определения себестоимости в сельскохозяйственных производственных кооперативах.

1. Оценка затраченного живого труда кооператоров и одновременно с этим вопрос использования категории трудодня при расчете себестоимости.

2. Оценка и учет использованных собственных продуктов кооперативов как в следующем производственном процессе, так и для другого назначения (натуроплата на трудодень, социальный фонд, общественное питание и в особенности натуроплата МТС).

3. Способ распределения общих, т. е. косвенных материальных и трудовых расходов на отдельные отрасли производства и на отдельные продукты.

4. Распределение затраты при одновременном производстве двух или нескольких главных продуктов.

5. Оценка побочных продуктов растениеводства и животноводства, использованных в производственном процессе.

В этом номере нашего сборника опубликованы статьи нескольких авторов, которые касаются вышеприведенных и других смежных вопросов, связанных

с проблемой себестоимости в сельскохозяйственных кооперативах и прежде всего в наших ЕСХК.

Печатаются в особенности некоторые важные выступления на общегосударственной конференции экономистов-аграрников, которая состоялась в сентябре 1957 г. в г. Оломоуце и на общесловацком совещании экономистов-аграрников, состоявшемся в июле 1957 г. в г. Братиславе.

Содержание этого номера сборника должно содействовать прежде всего объяснению этой столь важной проблемы, разработке единой и широко применимой методики расчета себестоимости в ЕСХК и правильному использованию ее как серьезного инструмента систематического подъема крупного кооперативного сельскохозяйственного производства.

Zu einigen Fragen der Feststellung und Errechnung der Selbstkosten in JZD (LPG)

Diese Nummer der Sammelschrift „Landwirtschaftliche Ökonomik“ ist der Problematik der Selbstkosten und Rationalisierung in den Einheitlichen Landwirtschaftsgenossenschaften gewidmet.

Es kann wohl nicht strittig sein, daß der ganze Komplex der sich mit Selbstkosten in JZD, vor allem mit der Methodik ihrer Errechnung und Verfolgung befassenden Fragen, weiter mit ihrer Ausnützung sowohl vom Gesichtspunkte der Produktionsverwirtschaftlichung in JZD als auch vom Gesichtspunkte der wirtschaftlichen Politik des Staates aus, eine außergewöhnliche Bedeutung hat.

Wie bekannt, die XX. Tagung der KP der UdSSR kritisierte sehr scharf die Tatsache, daß die Landwirtschaftsökonomien in Sowjetunion nicht nur bis zu jener Zeit die Problematik der Selbstkosten in Kolchosen unterschätzten, sondern daß manche von ihnen sogar Theorien von Unmöglichkeit deren Feststellung, Verfolgung und Ausnützung verbreiteten.

Nach dieser vollkommen berechtigten Kritik konzentrierten nicht nur die Landwirtschaftsökonomien der Sowjetunion, sondern auch die aus anderen Ländern des Lagers des Sozialismus ihre Aufmerksamkeit auf Lösung der Fragen von Selbstkosten und auf die Wirkung des Gesetzes des Wertes in landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften.

Bei Behandlung dieser Problematik zeigte sich die Möglichkeit verschiedenen Herangehens zu den einzelnen Problemen, die sich vor allem aus Besonderheiten des genossenschaftlich-gruppenmäßigen Eigentums ergeben. Die Art und Weise des Herangehens und Verschiedenheit der Behandlung von einzelnen Problemen kam besonders ausgeprägt bei Ausarbeitung der Methodik der Selbstkostenerrechnung in landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften zum Ausdruck und ermöglichte daher bis zu dieser Zeit nicht die Ausarbeitung einer einheitlichen Methode und ihre breite Einführung in die Praxis der landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften.

Zur Klärung und Durchdiskutierung der verschiedenen Gesichtspunkte und Meinungen wurden und sind sowohl in Sowjetunion als auch in CSR und in anderen Ländern des Lagers des Sozialismus verschiedene Konferenzen und Diskussionen einberufen worden. Die Aufmerksamkeit ist dabei vor allem diesen grundmethodischen Fragen der Feststellung von Selbstkosten in landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften gewidmet.

1. Bewertung der aufgewandten lebendigen Arbeit der Genossenschaftler und das damit verbundene Problem der Ausnützung der Arbeitseinheit-Kategorie bei Selbstkosten-Errechnung.

2. Bewertung und Einrechnung von wiederbenutzten eigenen Produkten der Genossenschaften sowohl im weiteren Produktionsprozeß, als auch im übrigen Verbrauch (Naturalien auf Arbeitseinheiten, auf Sozialfonds und gemeinschaftliche Verköstigung und besonders auf Naturalentgelte der MTS).

3. Art der Verteilung von gemeinsamen, d. h. indirekten Material- und Arbeitsaufwänden auf einzelne Produktionsabzweige und auf einzelne Produkte.

4. Verteilung der Aufwände bei gleichzeitiger Erzeugung von zwei und auch mehreren Hauptprodukten.

5. Bewertung von Nebenprodukten der Pflanzen- und Tierproduktion die im Produktionsprozeß weiter benutzt werden.

In dieser Nummer unserer Sammelschrift sind Beiträge von verschiedenen Autoren veröffentlicht worden, die auf Lösung dieser und auch weiterer, mit Problematik der Selbstkosten und der Wirtschaftlichkeit in landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften verbundenen Fragen, vor allem in unseren JZD, abgezielt sind.

Es handelt sich insbesondere um etliche wichtige Beiträge aus der in Olmütz im September 1957 stattgefundenen ganzstaatlichen Konferenz der landwirtschaftlichen Ökonome und aus der im Juli 1957 in Bratislava stattgefundenen allslowakischen Konferenz der landwirtschaftlichen Ökonome.

Inhalt dieser Sammelschrift soll insbesondere zur Klärung dieser äußerst wichtigen Problematik, zur Ausarbeitung einer einheitlichen und weitgehend verwendbaren Methodik der Selbstkosten-Errechnung in JZD und deren richtigen Anwendung als eines bedeutungsvollen Instrumentes der systematischen Steigerung und Verwirtschaftlichung der landwirtschaftlichen Großproduktion beitragen.

Bibliografie k vlastním nákladům v zemědělských výrobních družstvech

1. ALEXANDROV N., SOKOLOVSKIJ Z.: K voprosu ob analize sebestoimosti različnych kormovych kultur. (K otázce rozboru vlastních nákladů různých krmných plodin.) 1954, Soc. Sel. Choz., r. 25, č. 5, str. 62—67.
2. BAUMGARTEN O.: Zur Steigerung der Arbeitsproduktivität und Senkung der Selbstkosten. (K zvyšování produktivity práce a snižování vlastních nákladů.) 1952, Dtsche Landw., r. 3, č. 7, str. 337—338.
3. BIENIAS T.: Wplyw konfiguracji rozlogu gospodarstwa na ksztaltowanie sie kosztów produkcji rolnej. (Vliv konfigurace rozložení zemědělského závodu na utváření výrobních nákladů v zemědělství.) 1952, Ekonom. i organ pracy, r. 3, č. 10, str. 469.
4. BOUDA J.: K čemu nám slouží výpočet vlastních nákladů. 1956, Rolnické hlasy, r. X, č. 9, s. 7—10.
5. S. DZARASOV: Vlastní náklady kolchozní produkce (O sebestoimosti kolchoznoj produkci), 1956, Voprosy ekonomiki, č. 8, str. 105—113.
6. GRONDKOWSKI K.: Walczmy o obniżkę kosztów własnych. (Usilujeme o snížení vlastních výrobních nákladů.) 1954, Las Polski, r. 28, č. 8, str. 21—27.
7. JERMALINSKIJ I.: Kapitalovloženija kolchozov na razvitije obščestvennogo chozjajstva. (Investice kolchozů na rozvoj společného hospodářství.) 1953, Kolchoz. proizvod., r. 13, č. 1, str. 9—12.
8. JIDELKIN N.: Uluščit učet v kolchozach. (Zlepšit evidenci v kolchozech.) 1954, VI, Buchgalter, Učet 13, č. 6, str. 35—40.
9. K. LARIONOV: Sestavení a evidence vlastních nákladů produkce v kolchoze (Oprodělení i účet sebestoimosti produkci kolchozov), 1956, Soc. Sel. Choz., čís. 6, str. 51—60.
10. T. MITJUŠKIN: O snižování vlastních nákladů na naturální odměnu MTS (O snižování sebestoimosti naturoplaty MTS), 1956, Izvěstija č. 37, 12. II. 1956.
11. NEDELIN S.: Sniženi sebestoimosti produkciji. (Snížení výrobních nákladů.) 1952, Sovchoz. gaz. č. 107, str. 3—4.
12. NESMIJ M.: K voprosu ob isčislenii sebestoimosti produkciji v kolchozach. (Otázka výpočtu výrobních nákladů v kolchozech.) 1956, Voprosy Ekonomiki č. 9, č. 1, str. 33—42.
13. POSPÍŠIL J. - SAZIMA V.: K otázkám zjišťování vlastních nákladů v JZD. 1957, Za soc. zemědělství, r. VII, č. 12, s. 713—720.
14. V. SLOBODIN, E. FIŠMAN: Metodika výpočtu vlastních nákladů produkce v kolchozech (Metodika iščislenia sebestoimosti produkciji v kolchozach), 1956, Soc. Sel. Choz. č. 5.
15. SOUKUP O.: Ekonomický význam zjišťování vlastních nákladů v JZD. 1956, Věstník ČSAZV, r. III, č. 7, str. 371—374.

16. SPISAR B.: Vlastní náklady. 1951, Prům. potravin., sv. 2, č. 12, str. 522—525.

17. STEPANČENKO L. J.: Puti sniženija sebestoimosti produkcii v kolchozach. (Způsoby snížení vlastních nákladů na produkci v kolchozech.) 1956, Nauka i peredovoj opyt v selchoz. č. 5, str. 43—44.

18. SVOBODA K. - BRUTHANS J.: Zjišťování vlastních nákladů a zhospodárnění výroby v JZD. 1956, Za soc. zemědělství, r. VI, č. 15, s. 900—905.

19. SZENDE L.: Az önköltségsökentés nehány kérdéséről. (O několika otázkách snižování vlastních nákladů.) 1955, Az erdő, r. 4, č. 8, str. 308—313.

20. ŠEBESTA M.: K otázce výpočtov vlastních nákladov v JRD. 1956, Pod zástavou socializmu, r. 5, č. 18, str. 1655—1665.

21. M. TERENTĚV: K otázce výpočtu vlastních nákladů produkce v kolchozech (K voprosu ob isčislenii sebestoimosti produkcii v kolchozach) 1956, Voprosy ekonomiki, č. 4, str. 80 až 87.

22. VÝPOČET VLASTNÍCH NÁKLADŮ PRODUKCE (Isčislenie sebestoimosti produkcii), 1956, Soc. Sel. Choz., č. 4, str. 24—41.

Zajistěte si Sborník ČSAZV - Zemědělská ekonomika a jeho

STATISTICKÉ PŘEHLEDY O NAŠEM ZEMĚDĚLSTVÍ

Počínaje prvním číslem příštího ročníku bude „Sborník ČSAZV - Zemědělská ekonomika“ pravidelně přinášet statistické přehledy o našem, případně i zahraničním zemědělství. Přehledy budou vycházet v rozsahu 4—8 stran jako zvláštní příloha.

Náplň tabulek bude volena tak, aby bylo umožněno běžné sledování některých důležitých ukazatelů během roku a aby soustava tabulek uveřejněných za celý rok podávala ucelený přehled základních ukazatelů o stavu a rozvoji našeho zemědělství a několik základních informací o zemědělství v zahraničí.

Základní údaje (o půdním fondu, stavech hospodářských zvířat, sklizni hlavních rostlinných výrobků a výrobě živočišných výrobků, počtu pracovníků v zemědělských závodech, vybavení mechanizačními prostředky, investiční výstavbě apod.) budou uspořádány do časových řad. Podle možnosti budou zařazovány též drobné statistické zprávy (aktuality) z různých úseků našeho zemědělství.

Údaje budou uváděny zvlášť za souhrn českých krajů, slovenských krajů a za celý stát.

Lze očekávat, že čtenáři přivítají toto opatření jako vhodnou pomůcku a že vlastními připomínkami přispějí k obohacení a zkvalitnění těchto statistických přehledů.

Objednávky Sborníku Zemědělská ekonomika
přijímá

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÝCH VĚD

propagace — vydavatelství

Praha 12 — Slezská ul. 7

Sborník ČSAZV - Zemědělská ekonomika vydává Československá akademie zemědělských věd. Uveřejňuje studie, rozborů a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru zemědělské ekonomiky. — Vychází měsíčně. — Celoroční předplatné 120 Kčs. — Redakce: Praha 12, Slezská 7, telefon 577-51, 575-41. — Rozšiřuje Poštovní novinová služba. — Objednávky přijímá každý poštovní úřad i doručovatel. Vytiskl MÍR, novinařské závody, n. p., závod 2, provozovna 22, Legerova 22, Praha 2 A-13130

ČASOPISY ČSAZV V ROCE 1959

Československá akademie zemědělských věd vydává celkem 11 časopisů (Věstník ČSAZV, 6 sborníků, 2 dokumentační časopisy, Za socialistické zemědělství a Za selškochozajstvennu nauku).

SBORNÍKY ČSAZV

uveřejňují původní čs. vědecké práce zemědělské tematiky, kritické recenze vědeckých prací, studie i některé nejvýznamnější zahraniční práce. U každé práce jsou uvedeny cizojazyčné závěry, takže Sborníky reprezentují jednotlivé obory zemědělské vědy v zahraničí:

SBORNÍK ČSAZV — ROSTLINNÁ VÝROBA

vychází 12× ročně, 144 stran, roční předplatné Kčs 216,—.

SBORNÍK ČSAZV — ŽIVOČIŠNÁ VÝROBA

vychází 12× ročně, 80 stran, roční předplatné Kčs 120,—.

SBORNÍK ČSAZV — ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

vychází 12× ročně, 80 stran, roční předplatné Kčs 120,—.

SBORNÍK ČSAZV — ZEMĚDĚLSKÁ TECHNIKA

vychází 6× ročně, 80 stran, roční předplatné Kčs 60,—.

SBORNÍK ČSAZV — VETERINÁRNÍ MEDICINA

vychází 12× ročně, 80 stran, roční předplatné Kčs 120,—.

SBORNÍK ČSAZV — LESNICTVÍ

vychází 12× ročně, 96 stran, roční předplatné Kčs 144,—.

VĚSTNÍK ČSAZV

informuje vědecké, výzkumné, politické a hospodářské pracovníky o činnosti ČSAZV, ústavů a jiných pracovišť Akademie. Přináší nejzávažnější materiály z vědeckých zasedání, valných shromáždění ČSAZV, vědeckých konferencí apod. Jsou v něm uváděny přehledy o nových i vyřešených úkolech, zprávy o kandidátských pracích atd.

Vychází 12× ročně, 65 stran, roční předplatné Kčs 96,—.

ZA SOCIALISTICKÉ ZEMĚDĚLSTVÍ

seznamuje odbornou zemědělskou veřejnost s výsledky vědecké a výzkumnické práce ČSAZV a jejich ústavů tak, aby mohly být přímo aplikovány v provozu. Je určen vedoucím pracovníkům JZD, státních statků, STS a pracovníkům zemědělských odborů národních výborů. Jeho posláním je pomáhat zavádět výsledky vědy do praxe, pomáhat zemědělskému poradenství a činnosti vědeckých společností ustavených při ČSAZV

Vychází 12× ročně, 96 stran, roční předplatné Kčs 42,—.

DOKUMENTAČNÍ ČASOPISY ČSAZV

slouží vědeckým a výzkumným pracovníkům, zemědělským odborníkům, profesorům a studentům zemědělských škol, knihovníkům i ostatním zájemcům, kteří pracují s našimi i zahraničními zemědělskými a lesnickými knižními i časopiseckými publikacemi. Jsou v nich uveřejňovány přehledné bibliografické záznamy, anotace, rešerše, které jsou zpracovány pro dokumentační oddělení ČSAZV, ÚKZ a jiné složky Akademie.

PŘEHLED ZEMĚDĚLSKÉ LITERATURY

vychází 12× ročně, 144 stran, roční předplatné Kčs 240,—.

PŘEHLED LESNICKÉ A MYSLIVECKÉ LITERATURY

vychází 12× ročně, 32 stran, roční předplatné Kčs 60,—.

ZA SOCIALISTIČESKUJU SELSKOCHOZAJSTVENNU NAUKU

Časopis je určen pro zahraničí, kde propaguje československou zemědělskou vědu a výzkum, zemědělskou politiku a výsledky zemědělské praxe v cizině, informuje o práci Akademie a o nejvýznamnějších vědeckých pracích, jimiž čs. zemědělská věda obohatila světové vědní zemědělské poznatky. Články jsou uveřejňovány v ruštině, němčině, angličtině i francouzštině.

Vychází 6× ročně, 112 stran, roční předplatné Kčs 60,—.